ვახტანგ გურული

ერთმორწმუნე რუსეთი
მითი და რეალობა

თბილისი 2007

კრებული ეძღვნება საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის ისტორიის საკითხებს (XV-XXI სს). განკუთვნილია სპეციალისტებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი: პროფესორი: **გიორგი პაპუაშვილი**

რეცენზენტები: პროფესორი: **დიმიტრი შველიძე**
პროფესორი: **გიორგი ცხოვრებაძე**

ერთმორწმუნე რუსეთი
მითი და რეალობა

რუსეთის მოსვლა სამხრეთ კავკასიაში და ქართული სამეფო-სამთავროების (ქართლ-კახეთის სამეფო, იმერეთის სამეფო, სამეგრელოს, გურიისა და აფხაზეთის სამთავროები) დაპყრობა (1801 – 1810 წწ.) დიდი ხნის განმავლობაში მზადდებოდა როგორც დიპლომატიური, ისე სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით. რუსეთის სახელმწიფოს დაინტერესება ჩრდილო და სამხრეთ კავკასიით, ნელი, მაგრამ კარგად გააზრებული წინსვლა კავკასიის მთავარი ქედის მიმართულებით დაემთხვა საქართველოს საშინაო და საგარეო მდგომარეობის უწყვეტ გაუარესებას. XV–XVI საუკუნეების მიჯნაზე ქვეყნის შიგნით დამღუპველი პროცესები განვითარდა. **პირველი.** ერთიანი ქართული მონარქია ქართლის, კახეთის, იმერეთის სამეფოებად და სამცხის სამთავროდ დაიშალა (მოგვიანებით მათ რიცხვს მიემატა სამეგრელოს, გურიის, აფხაზეთისა და სვანეთის სამთავროები); **მეორე.** ქართულ სამეფო სამთავროებს შორის დაიწყო ხანგრძლივი დაპირისპირება, რომელიც ხშირად ომებში გადაიზრდებოდა ხოლმე; **მესამე.** სამეფო-სამთავროებში დაიწყო სათავადოების წარმოქმნა და გაძლიერება, რამაც შიგნიდან დაასუსტა ცალკეული სამეფოები და სამთავროები; **მეოთხე.** იყო ცდები საქართველოს ეკლესიის ერთიანობის დარღვევისა; **მეხუთე.** საქართველოს პოლიტიკურმა დაშლამ დიდი ზიანი მიაყენა ეროვნულ ცნობიერებას. დაპირისპირება და ომები ქართულ სამეფო-სამთავროებს შორის კიდევ უფრო აღრმავებდა ამ პროცესს.

საქართველოს საშინაო მდგომარეობის გაუარესებას დაემთხვა საერთაშორისო ურთიერთობის გართულება: **პირველი.** საქართველოს სამხრეთით წარმოიშვა ორი ძლიერი მუსლიმური სახელმწიფო – ოსმალეთი (თურქეთი) და სპარსეთი (ირანი). 1453 წელს ოსმალებმა კონსტანტინეპოლი აიღეს, ბიზანტიის იმპერიამ არსებობა შეწყვიტა. 1461 წელს ოსმალებმა ქალაქი ტრაპიზონი დაიკავეს, ხოლო 1475 წელს ჩრდილო შავიზღვისპირეთიც დაიპყრეს. **მეორე.** 1514 წელს ომი დაიწყო სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის. ამ ომის ერთ-ერთი მიზანი, ისევე როგორც XVI-XVII საუკუნეებში წარმოებული მრავალი ომისა, სამხრეთ კავკასიაში გაბატონება იყო. ამასიის ზავიდან (1555 წ.) მოყოლებული საქართველოს ტერიტორია რამდენჯერმე განაწილდა სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის. **მესამე.** საქართველოს სამხრეთით, კასპიის ზღვიდან შავ ზღვამდე, სპარსეთისა და ოსმალეთის გაბატონების შემდეგ ამ ორმა ისლამურმა სახელმწიფომ შეღწევა იწყო კავკასიის მთიანეთში. სპარსეთმა – კასპიის ზღვისპირეთიდან, ოსმალეთმა – შავი ზღვისპირეთიდან. ჩრდილო კავკასიაში დაიწყო ისლამის გავრცელება და იქაური მოსახლეობის ისლამის რჯულზე მოქცევა. ქართული სამეფო-სამთავროები მუსლიმური სახელმწიფოების რკალში აღმოჩნდნენ; **მეოთხე.** დასავლეთ ევროპის ქვეყნები ევროპაში ოსმალეთის მზარდი აგრესიის პირობებში სამხრეთ კავკასიაში განვითარებულ მოვლენებში ვერ ერეოდნენ. გარდა ამისა, ევროპის ქვეყნები სპარსეთს ანტიოსმალური კოალიციის წამყვან ძალად განიხილავდნენ და, საქართველოს გამო ირანთან

ურთიერთობის გაფუჭებას ერიდებოდნენ. ასეთ ვითარებაში ქართული სამეფო-სამთავროების ევროპულმა ორიენტაციამ აზრი დაკარგა, რეალობას მოკლებული აღმოჩნდა. სწორედ ამიტომ დასავლეთ ევროპიდან დახმარების მიღების ცდები (საქართველოს მეფის გიორგი VIII-ის ელჩობა ევროპაში 1460-1461 წლებში, ქართლის მეფის ელჩობა ევროპაში 1471 წელს, კახეთის მეფის ელჩობა ევროპაში 1471 წელს) უშედეგოდ დამთავრდა. **მეხუთე.** სპარსეთთან და ოსმალეთთან უთანასწორო ბრძოლაში მოკავშირის გარეშე დარჩენილმა საქართველომ დაკარგა თავისი ისტორიული ტერიტორიის ნაწილი: ჭარ-ბელაქანი (საინგილო) და კაკ-ენისელი და სამცხე-საათაბაგო, აჭარა, აფხაზეთი, შავი ზღვის სანაპიროზე (სამეგრელოსა და გურიაში) არსებული სიმაგრეები.

1. ტრაქტატამდე

აი, ასეთ უმძიმეს საშინაო და საგარეო ვითარებაში ქართული დიპლომატიის ისტორიაში გადაიდგა საბედისწერო ნაბიჯი. ქართველმა დიპლომატებმა მიზნად დაისახეს სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარე მოვლენებში მესამე ძალის – **რუსეთის** – ჩართვა. **პრორუსული** ორიენტაციის შემუშავება პირველად კახეთის სამეფოში, მეფე **ალექსანდრე I-ის (1476-1511)** კარზე მოხდა. რას ემყარებოდა კახეთის მეფის ჩანაფიქრი? ცხადია, ალექსანდრე I-ს კარგად ექნებოდა გაანალიზებული მახლობელი აღმოსავლეთის მუსლიმურ სამყაროში განვითარებული მოვლენები. კახეთის მეფეს ასევე უნდა სცოდნოდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების პოზიცია სამხრეთ კავკასიის მიმართ. მთლად ნათელი არ არის , თუ რა წარმოდგენა ჰქონდა ალექსანდრე I-ს რუსეთში შექმნილი საშინაო ვითარებისა და ,რაც მთავარია ,რუსეთის საგარეო პოლიტიკის შესახებ. უნდა ვივარაუდოთ, რომ კახეთის სამეფო კარს ძალზე ზოგადი, ხშირ შემთხვევებში ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდა იმ ქვეყნის შესახებ, რომელსაც დახმარებას სთხოვდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ალექსანდრე I ღრმად უნდა ყოფილიყო დარწმუნებული იმაში, რომ რუსეთის დახმარებით მუსლიმური სახელმწიფოების აგრესიისგან თავის დაცვა არარეალური იყო.

კახეთის მეფის **ალექსანდრე I-ის (1476-1511)** თანამედროვე რუსეთის (მოსკოვის) მთავარი **ივანე III (1462-1505)** ქვეყნის მართვას საკმაოდ რთულ ვითარებაში შეუდგა. ოქროს ურდოს ხანი ჯერ-ჯერობით რუსეთის უმაღლეს ხელისუფლად ითვლებოდა. მართალია, რუსეთმა ოქროს ურდოსაგან ფაქტობრივი დამოუკიდებლობა მოიპოვა, მაგრამ ეს უკანასკნელი საკმაოდ სერიოზულ სამხედრო ძალას ფლობდა და შეეძლო რუსეთისათვის დიდი ზიანი მიეყენებინა. ივანე III სამი წლის განმავლობაში (1477-1479 წწ.) ომს აწარმოებდა დიდი ნოვგოროდის შემოერთების მიზნით. დიდი ნოვგოროდის რუსეთის სახელმწიფოში შესვლას ეწინააღმდეგებოდა პოლონეთ-ლიტვის მეფე **კაზიმირ IV**, რომელიც რუსეთის წინააღმდეგ ოქროს ურდოს ხანის **აჰმედის** მიმხრობას ცდილობდა. მართალია, ივანე III-მ ნოვგოროდი შეიერთა (1479 წ.) და რუსეთში მონღოლთა ბატონობასაც ბოლო მოუღო (1480 წ.), მაგრამ მალე ტვერის სამთავროს შემოერთებისათვის მოუწია ბრძოლა (1485 წ.). 1492-1494 წლებში რუსეთი ლიტვასთან იყო ომში ჩაბმული. ამ ომმა რუსეთ-ლიტვის წინააღმდეგობა ვერ გადაჭრა. ახალი ომი კარს იყო მომდგარი.

აი, ასეთი იყო საშინაო და საგარეო ვითარება რუსეთში, როცა 1483 წელს კახეთის მეფის ელჩები მოსკოვში ჩავიდნენ. ცხადია, იმხანად რუსეთის დიდი მთავარი ივანე III კახეთის სამეფოს არა მარტო სამხედრო დახმარებას ვერ აღმოუჩენდა, არამედ დიპლომატიურ მხადრაჭერასაც კი ვერ დაჰპირდებოდა. რუსეთში ჯერ-ჯერობით არ არსებობდა და არც შეიძლებოდა არსებულიყო

კავკასიაში რუსეთის შეღწევის გეგმის მონახაზიც კი. მართალია, ოქროს ურდო დაიშალა, მაგრამ რუსეთის აქტიურობას კავკასიის მთავარი ქედის მიმართულებით ზღუდავდა **ყირიმის, ყაზანის** და **ასტრახანის** მონღოლური სახანოები. (აღსანიშნავია, რომ ივანე III-ის მოკავშირე 1492-1494 წლებში ლიტვასთან წარმოებულ ომში ყირიმის ხანი მენგლი-გირეი იყო). რასაკვირველია, ყაზანის, ყირიმისა და ასტრახანის სახანოების დაპყრობის გარეშე რუსეთი ვერც ჩრდილოეთ და , მით უმეტეს, ვერც სამხრეთ კავკასიაში რეალურ ძალად ვერ იქცეოდა.

ქართველმა დიპლომატებმა პრორუსული ორიენტაციის შემუშავებისას დაუშვეს სტრატეგიული შეცდომა. რუსეთის სამხრეთ კავკასიაში მოსვლა ნიშნავდა რუსეთ-სპარსეთ-ოსმალეთის ომების დასაწყისს. ანგარიში არ გაუწიეს იმას, რომ რუსეთის სახელმწიფოს გაერთიანებასა და გაძლიერებას (XV-XVI სს.), ბუნებრივია, მტრულად შეხვდნენ მისი დასავლელი და ჩრდილოელი მეზობლები: **პოლონეთი, ლიტვა, ლივონიის ორდენი, შვეცია.** ამის გამო XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე რუსეთი სამხრეთში აქტიურ საგარეო პოლიტიკას ვერ აწარმოებდა. **1492-1494 წლების რუსეთ-ლიტვის ომს მოჰყვა ახალი ომები ლიტვასთან (1500-1503 წწ. და 1512-1514 წწ.).**

ივანე III-სა (1462-1505) და ვასილი III-ს (1505-1533) პოლიტიკა ცვლილებებს განიცდის **ივანე მრისხანის (1533-1584)** დროს. ივანე მრისხანე უმთავრესად მიიჩნევდა რუსეთის პოზიციების განმტკიცებას ჩრდილო-დასავლეთის მიმართულებით (ბალტიისპირეთში), რაც ლიტვასთან, პოლონეთსა და შვეციასთან ომის გარეშე შეუძლებელი იყო. ამ პრობლემის გადაჭრას ისახავდა მიზნად **ლივონიის ომი (1558-1583 წწ.).** ამავე დროს ივანე მრისხანემ შეძლო ყაზანისა (1552 წ.) და ასტრახანის (1556 წ.) სახანოების დაპყრობა. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთმა ვერ მოახერხა ყირიმის სახანოს დაუფლება, მაინც ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა ჩრდილო კავკასიაში რუსეთის გააქტიურებისათვის.

შექმნილ ვითარებაში ქართველმა დიპლომატებმა კვლავ ცადეს რუსეთის ჩართვა სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარე პროცესებში, კერძოდ, სპარსეთ-ოსმალეთის დაპირისპირებაში. ინიციატივა კვლავ კახეთის სამეფო კარმა გამოიჩინა. ამ შემთხვევაში, შეიძლება ითქვას, **სტრატეგიული შეცდომა დაშვებული არ ყოფილა.** ივანე მრისხანე სერიოზულად იყო დაინტერესებული ჩრდილო კავკასიით. ვითარება არ შეცვლილა არც მისი მემკვიდრის მეფე **თევდორეს (1584-1598)** დროს. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამ დროისათვის რუსეთის დაინტერესების სფეროს ჩრდილო კავკასია შეადგენდა და არა სამხრეთ კავკასია. ლივონიის ომში (1558-1583 წწ.) დამარცხებული რუსეთი, რასაც ჩრდილო დასავლეთით (განსაკუთრებით ბალტიისპირეთში) რუსეთის პოზიციების შესუსტება მოჰყვა, სპარსეთსა და ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში არ ჩაებმებოდა. თუ სპარსეთი და ოსმალეთი ჩრდილო კავკასიის ბარში (და არა მთიანეთში) რუსეთის შეღწევას შეეგუებოდნენ, ამ შემთხვევაშიც კი ქართველ დიპლომატთა გეგმის რეალიზება მაინც ძნელი იქნებოდა. **ყველა შემთხვევაში, რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში არარეალურ ძალად დარჩებოდა.** სწორედ ასეთი ვითარების შედეგი იყო კახეთის სამეფოში მეფე **ლევანის (1518-1574)** დროს რუსთა ხუთასკაციანი რაზმის შემოსვლა. ივანე მრისხანემ მდინარე თერგის ხეობაში ციხე-სიმაგრეების მშენებლობა დაიწყო. თუ რუსეთი შეძლებდა კონტროლი დაეწესებინა იმ გზებზე, რომლებიც მდინარე თერგის ხეობაში არსებული ციხე-სიმაგრეებიდან კახეთის სამეფოში ჯარის გადაყვანისათვის იყო აუცილებელი, ქართველი დიპლომატების გეგმის განხორციელებაც რეალური ხდებოდა. ცხადია, შექმნილი საფრთხე დროულად შენიშნეს სპარსეთმა და ოსმალეთმა. რუსეთი ამ ქვეყნებთან ურთიერთობის გართულებას მოერიდა (ოსმალეთის წაქეზებით ყირიმის ხანი რუსეთის საზღვრებში შეიჭრა). რუსებმა თერგის ხეობაში აგებული ციხე-სიმაგრეები დაანგრიეს. კახეთში მყოფი რუსთა რაზმიც ჩრდილო კავკასიაში დაბრუნდა.

რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის მარცხი ვერ გაითვალისწინეს ქართველმა პოლიტიკოსებმა. მათ დაუშვეს **კიდევ ერთი სტრატეგიული შეცდომა**. კახეთის მეფე **ალექსანდრე II (1574-1605)** სპარსეთისა და ოსმალეთის აგრესიის მოგვარებას კვლავ რუსეთის დახმარებით ცდილობდა, ანგარიშს არ უწევდა იმ გარემოებას, რომ რუსეთმა არათუ სამხრეთ კავკასია, არამედ ჩრდილო კავკასიაც სპარსეთ-ოსმალეთის გავლენის სფეროდ აღიარა. ცხადია, კახეთის სამეფო კარმა არაფერი იცოდა იმის შესახებ, რომ ლივონიის ომის (1558-1583 წწ.) დასრულების შემდეგ რუსეთ-შვეციის ურთიერთობა კვლავ დაძაბული რჩებოდა. ამ უკანასკნელს ოკუპირებული ჰქონდა რუსეთის ტერიტორიის ნაწილი. მოსალოდნელი იყო ახალი ომი შვეციასთან.

კახეთის მეფის ალექსანდრე II-ის მიერ მირთმეულ **„ფიცის წიგნს“**

(1587 წ.) რუსეთის მეფე თევდორემ **„წყალობის სიგელით“** (1589 წ.) უპასუხა. ერთი წლის შემდეგ (1590 წ.) რუსეთ-შვეციის ომი დაიწყო. 1595 წლის ზავით რუსეთმა შვეციის მიერ მიტაცებული ტერიტორიების მხოლოდ ნაწილი დაიბრუნა. 1590 წელს ყირიმის ხანმა **ყაზი-გირეიმ** რუსეთზე ილაშქრა და მოსკოვამდე მიაღწია. იმხანად ყირიმის ხანის დამარცხება მოხერხდა, მაგრამ ქვეყნის სამხრეთი საზღვრები კვლავ დაუცველი რჩებოდა. ეს გარემოება კი ჩრდილო კავკასიაში რუსეთს აქტიური პოლიტიკის წარმოების საშუალებას არ აძლევდა.

კახეთის სამეფოს პრორუსული ორიენტაცია საბოლოოდ დაასამარა მეფე თევდორეს სიკვდილის (1598 წ.) შემდეგ რუსეთში დაწყებულმა შინააშლილობამ, დიდმა სოციალურმა ამბოხმა და **ჟეჩ პოსპოლიტასა** (პოლონეთ-ლიტვის სახელმწიფოს) და **შვეციის** აგრესიამ (1603-1610 წ.). რუსეთის პოზიციების შესუსტება კარგად გამოიყენა სპარსეთის შაჰმა **აბას I-მა** და სასტიკად დასაჯა კახეთის სამეფო სახლი – 1605 წელს **ალექსანდრე II** და მისი ვაჟი **გიორგი** შაჰმა მოაკვლევინა.

შინააშლილობის, დიდ სოციალური ამბოხისა და ჟეჩ-პოსპოლიტასა და შვეციის აგრესიისგან დასუსტებული რუსეთი ნელ-ნელა გაიმართა წელში და უკვე მეფე **ალექსის (1645-1676)** დროს სერიოზულ ძალად იქცა. . ამ პერიოდისათვის რუსეთის უმთავრეს ამოცანას უკრაინიდან ჩეჟ პოსპოლიტას განდევნა და შვეციის აგრესიული გეგმების აღკვეთა წარმოადგენდა. უკრაინის რუსეთთან შეერთებას (1654 წ.) მოჰყვა ხანგრძლივი ომი ჩეჟ პოსპოლიტასთან, რომელიც 1667 წელს დასრულდა. არანაკლებ მძიმე იყო ომი შვეციასთან (1656-1658 წწ.). რუსეთმა საბოლოო მიზანს ვერ მიაღწია: ჩეჟ პოსპოლიტას მთელი უკრაინა ვერ დაათმობინა, ხოლო შვეციას ვერ წაართვა ბალტიის ზღვის სანაპიროები. ყირიმის სახანო კვლავ დიდ საფრთხეს უქმნიდა რუსეთის სამხრეთ რეგიონებს.

მეფე ალექსის (1645-1676) კარზე არ შემუშავებულა არც ჩრდილოეთ კავკასიასა და, მით უმეტეს, არც სამხრეთ კავკასიაში აქტიური პოლიტიკის წარმოების გეგმა. ასეთ ვითარებაში **ქართულმა დიპლომატიამ მორიგი სტრატეგიული შეცდომა დაუშვა.** მეფე **თეიმურაზ I** (გამეფდა კახეთში 1606 წელს, ქართლ-კახეთის მეფე გახდა 1625 წელს, ქართლის ტახტი დაკარგა 1633 წელს, კახეთისა – 1648 წელს) კვლავ პრორუსული პოლიტიკით ცდილობდა ქვეყნის გადარჩენას. 1658 წელს თეიმურაზ I მოსკოვში ჩავიდა დახმარების სათხოვნელად. ამ დროს გრძელდებოდა რუსეთ-ჩეჟ პოსპოლიტის ომი, ხოლო შვეციასთან მხოლოდ დროებითი ზავი იყო დადებული. ასეთ ვითარებაში თეიმურაზ I, ცხადია, ხელცარიელი გამოისტუმრეს საქართველოში.

პრორუსული ორიენტაციის მარცხმა თავისთავად გამოიწვია პროსპარსული ორიენტაციის გაძლიერება პროსპარსულ ორიენტაციას ადგნენ: **ერეკლე I** (გამეფდა ქართლში 1688 წელს, კახეთში – 1703 წელს), **დავით II** (გამეფდა კახეთში 1709 წელს), **გიორგი XI** (პირველად გამეფდა ქართლში 1675 წელს, მეორედ – 1703 წელს).

ორსაუკუნოვანი პრორუსული ორიენტაციის შედეგი ასეთი იყო: **ქართლისა და კახეთის სამეფოები სპარსეთს დარჩა, ხოლო იმერეთის სამეფო, გურიის, სამეგრელოსა და აფხაზეთის სამთავროები – ოსმალეთს.**

ქართველი დიპლომატების მიერ პრორუსული ორიენტაციის შემუშავებისა და მისი რეალიზებისათვის ბრძოლის ახალი ეტაპი იწყება XVIII საუკუნის 10-იანი წლების ბოლოდან. ეს მოვლენა ქართლის ჯანიშინისა და მეფის **ვახტანგ VI-ისა (1703-1724 წწ.)** და რუსეთის მეფის **პეტრე I-ის (1696-1725 წწ.)** სახელებს უკავშირდება.

ირანის შაჰის მიერ 1703 წელს ქართლის ჯანიშინად (მმართველად) დანიშნული, ხოლო 1716 წელს ქართლის მეფედ დამტკიცებული ვახტანგ VI პრორუსული ორიენტაციის აუცილებლობის აღიარებამდე ერთბაშად და ადვილად არ მისულა. ვახტანგ VI-ის წინამორბედი მეფეები, ისლამის აღმსარებელი **გიორგი XI** სპარსეთის შაჰის სამსახურში დაიღუპა (1709 წ.). სპარსეთის შაჰის სამსახურს შეეწირა მომდევნო მეფეც, ასევე ისლამის აღმსარებელი **ქაიხოსრო** (1711 წ.). ამის შემდეგ მეფობის ყველაზე რეალური კანდიდატი ვახტანგ VI იყო, მაგრამ ტახტზე ასვლისათვის აუცილებელი იყო წინამორბედი მეფეების მსგავსად ქრისტიანობის უარყოფა და ისლამის მიღება. 1712 წელს ვახტანგ VI სპარსეთში გაემგზავრა. როგორც ჩანს, იგი ამ პერიოდისათვის რუსული ორიენტაციის მიღებაზე არ ფიქრობდა, თუმცა არც წინამორბედი მეფეების, გიორგი XI-ისა და ქაიხოსროს, პროსპარსული ორიენტაციის გაგრძელებას აპირებდა. ვახტანგ VI ცდილობდა რომის პაპისა და დასავლეთ ევროპის დიდი ქვეყნების დახმარებით სპარსეთის ბატონობიდან თავის დახსნას. ამრიგად, ვახტანგ VI შემდეგი არჩევანის წინაშე იდგა: **პროსპარსული ორიენტაციის შენარჩუნება, პრორუსული ორიენტაციის მიღება, პროდასავლური ორიენტაციის მიღება.**

ვახტანგ VI-ს კარგად ჰქონდა გააზრებული პროსპარსული ორიენტაციის დამღუპველი შედეგები. XVII საუკუნის ისტორია ამის ბევრ მაგალითს იძლეოდა. მაგრამ ეს არ კმაროდა პროსპარსული ორიენტაციის უარსაყოფად. ვახტანგ VI ხედავდა, თუ როგორ სუსტდებოდა სპარსეთი, შაჰი რისი ვაი-ვაგლახით ახერხებდა ავღანელთა შემოტევის შეჩერებას. ყოველივე ამან ვახტანგ VI-ს უბიძგა, ზურგი შეექცია სპარსეთისათვის.

ვახტანგ VI-ის მიერ პროსპარსული ორიენტაციის უარყოფა შეიძლება რეალობას მთლად მოკლებული არ ჩანდა. სამაგიეროდ, სრულიად არარეალური იყო ვახტანგ VI-ის მიერ **სულხან-საბა ორბელიანის** მეთაურობით დასავლეთ ევროპაში სპარსეთის წინააღმდეგ დახმარების სათხოვნელად დიპლომატიური მისიის მივლინება. ტრადიციულად, ევროპაში სპარსეთს ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოკავშირედ განიხილავდნენ და ქართლის სამეფოს ინტერესებისათვის დასავლეთ ევროპის ქვეყნები სპარსეთს არ გაანაწყენებდნენ. ასეც მოხდა. 1715 წელს სულხან-საბა ორბელიანი ევროპიდან ხელცარიელი დაბრუნდა. პროდასავლური ორიენტაციის მარცხმა ვახტანგ VI იძულებული გახადა 1716 წელს ისლამი მიეღო. შაჰმა ვახტანგ VI ქართლის მეფედ დაამტკიცა, მაგრამ 1719 წლამდე სპარსეთში დატოვა. რატომ დააყოვნა შაჰმა სპარსეთში ვახტანგ VI? შაჰს ამისათვის სერიოზული მიზეზები ჰქონდა. ცხადია, სპარსეთის შაჰის კარი შეიტყობდა სულხან-საბას დასავლეთ ევროპაში ვიზიტისა და იქ გამართულ მოლაპარაკებათა შესახებ. და თქმა უნდა, შაჰისათვის ცნობილი იქნებოდა სპარსეთში მყოფი ვახტანგისა და შაჰის კარზე მივლენილი რუსეთის დესპანის ა. ვოლინსკის საიდუმლო კონტაქტების შესახებაც. ეს ორი მიზეზი სავსებით საკმარისი იყო იმისათვის, რომ ვახტანგ VI-ს სპარსეთის შაჰის ნდობა დაეკარგა.

პრორუსული ორიენტაციის ვახტანგ VI საბოლოოდ სულხან-საბას ევროპიდან ხელცარიელი დაბრუნების შემდეგ (1715 წ.) გადაწყვეტდა. აუცილებელი იყო ქართლში დაბრუნება და რუსეთთან კავშირის დამყარება. სწორედ ამით იქნებოდა განპირობებული ოთხწლიანი ყოყმანის შემდეგ ვახტანგ

VI-ის მიერ ისლამის მიღება (1716 წ.). ამის შემდეგ შაჰს ვახტანგ VI-ის სპარსეთში დაყოვნების მიზეზი აღარ უნდა ჰქონოდა. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, შაჰი ვახტანგ VI-ს აღარ ენდობოდა და მისი სპარსეთში ყოფნა მაქსიმალურად გაახანგრძლივა. 1719 წელს ქართლის მეფე სამშობლოში დაბრუნდა და რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის დამყარებისათვის დაიწყო მზადება.

ამრიგად, ვახტანგ VI-ის მიერ პრორუსული ორიენტაციის აღიარება წარმოადგენდა **იძულებით ნაბიჯს**. ასეთი სარისკო გადაწყვეტილების მიღება განპირობებული იყო სპარსეთის წინააღმდეგ დასავლეთ ევროპიდან დახმარების მიუღებლობითა და პირადად ვახტანგ VI-ის ძლიერი ანტისპარსული განწყობით (მეფეს ღრმად სწამდა, რომ პროსპარსული ორიენტაცია სამუდამოდ დაღუპავდა ქვეყანას).

მართალია, ვახტანგ VI-ის პრორუსული ორიენტაცია იძულებით ნაბიჯს წარმოადგენდა, მაგრამ მისი მიღება მაინც გარკვეულ გათვლებს ემყარებოდა. ქართლის მეფის ჩანაფიქრს ჰქონდა როგორც რეალური, ისე არარეალური საფუძველი.

პირველი. ვახტანგ VI სავსებით სწორად მიიჩნევდა, რომ რუსეთს სამხრეთ-აღმოსავლეთი კავკასიიდან, კერძოდ ქართლიდან და კახეთიდან, ასევე აზერბაიჯანიდან სპარსეთის განდევნა შეეძლო.

მეორე. ვახტანგ VI-მ ვერ გაითვალისწინა, რომ სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის შეჭრას არ დაუშვებდა ოსმალეთი და რუსეთს სპარსეთის გავლენის სფეროების ხელში ჩაგდებას არ დაანებებდა.

მესამე. ვახტანგ VI-მ ვერც ის გაითვალისწინა, რომ სპარსეთი, და განსაკუთრებით კი ოსმალეთი, საჭიროების შემთხვევაში აქტიურად გამოიყენებდნენ ჩრდილო კავკასიელ ისლამის აღმსარებელ ხალხებს, რაც დიდ სირთულეებს შეუქმნიდა სამხრეთ კავკასიაში შეჭრილ რუსეთს.

მეოთხე. მართალია, ამ დროისათვის (1719 წ.) ჩრდილოეთის ომის მსვლელობაში (დაიწყო 1700 წ.) მოპოვებული წარმატებების შემდეგ რუსეთს პრაქტიკულად გადაჭრილი ჰქონდა უმთავრესი **გეოსტრატეგიული** ამოცანა (ბალტიის ზღვის სანაპიროების ხელში ჩაგდება), მაგრამ სამხრეთ კავკასიაში გაბატონება ჯერ კიდევ არ ითვლებოდა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის პირველხარისხოვან ამოცანად. რუსეთისთვის გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი იყო **ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთში** განმტკიცება, **დუნაისპირეთის** ხელში ჩაგდება და **ბალკანეთში** შეჭრა. ამ გეოსტრატეგიული ამოცანის გადაჭრა **აზოვისა** და **ყუბანისპირეთიდან** ოსმალეთის განდევნითა და **ყირიმის** სახანოს დაპყრობით უნდა დაწყებულიყო. ამ რთული მიზნების განხორციელება კი ოსმალეთთან ომის გარეშე შეუძლებელი იყო. აღსანიშნავია ისიც, რომ დუნაისპირეთსა და ბალკანეთში რუსეთის შეჭრის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ დასავლეთ ევროპის ქვეყნები. ასეთ ვითარებაში რუსეთი სპარსეთის წინააღმდეგ დიდ ომში არ ჩაებმებოდა და ქართლის სამეფოს მოკავშირედ არ გამოადგებოდა.

1722 წელს რუსეთის იმპერატორმა **პეტრე I-მა** კასპიისპირეთში ლაშქრობა დაიწყო და სპარსეთის წინააღმდეგ ომში მოკავშირეობა მეფე ვახტანგ VI-ს შესთავაზა.

რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის წინააღმდეგი იყო ქართლის სამეფო დარბაზის უმრავლესობა, ტახტის მემკვიდრე, სპარსეთის შაჰის გვარდიის სარდლად დანიშნული **ბაქარი.** ბაქარი მამას ურჩევდა, თუნდაც რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის შენარჩუნების პირობებში ავღანელებისგან უკიდურესად შევიწროებული შაჰისათვის ქართლის ჯარის ნაწილი მიეშველებინა, რათა სპარსეთთან ურთიერთობა საბოლოოდ არ გაეფუჭებინათ. ვახტანგ VI-მ პროსპარსულ ორიენტაციაზე საბოლოოდ უარი თქვა, 40-ათასიანი ჯარი შეკრიბა და პეტრე I-თან მოლაპარაკების თანახმად **განჯასთან** დაბანაკდა. ამასობაში ავღანელებმა სპარსეთის დედაქალაქი ისპაჰანი აიღეს. რუსეთისა და ქართლის

სამეფოს სამხედრო-პოლიტიკურმა კავშირმა, ცხადია, შეაშფოთა ოსმალეთი. ოსმალეთის სულთანმა სწორად შეაფასა ვითარება: იმხანად (1722 წ.) სპარსეთის ქართლისა და რუსეთის ერთობლივი ლაშქრობის მოგერიება არ შეეძლო. რუსეთის მიერ სპარსეთის დამარცხების შემთხვევაში ოსმალეთს სამხრეთ კავკასიაში ძლიერი კონკურენტი უჩნდებოდა. ქართლისა და რუსეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის ჩაშლას ოსმალეთი იმით შეეცადა, რომ ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ს მოკავშირეობა შესთავაზა. ვახტანგ VI-მ სწორად ამოიცნო ოსმალეთის ჩანაფიქრი – სამხრეთ კავკასიაში ძლიერი რუსეთის დამკვიდრებას ოსმალეთს ისევ სუსტი სპარსეთის შენარჩუნება ერჩივნა. ქართლის მეფის გადაბირება ოსმალეთს სწორედ სპარსეთის გადარჩენისთვის, ანუ რუსეთის სამხრეთ კავკასიაში შეჭრის შესაფერხებლად სჭირდებოდა. მართალია, ოსმალეთის სულთნის ჩანაფიქრი ვახტანგ VI-მ კარგად ამოიცნო, მაგრამ ის კი ვეღარ გათვალა, რომ ოსმალეთის სულთნის შემოთავაზებაზე უარის თქმით სამომავლოდ სპარსეთთან ერთად ოსმალეთიც გადაიმტერა. უფრო ზუსტად, ვახტანგ VI პოლიტიკაში ყოვლად გაუმართლებელ რისკზე წავიდა – **ქართლის ბედი მხოლოდ პეტრე I-ის მიერ სპარსეთის წინააღმდეგ დაწყებულ ლაშქრობას დაუკავშირა და უკან დასახევი გზა, სპარსეთთან და ოსმალეთთან მორიგების შანსი, აღარ დაიტოვა.**

პეტრე I-ს კარგად ჰქონდა გააზრებული ყველა ის გართულება, რომელიც სამხრეთ კავკასიაში და კერძოდ, კასპიისპირეთში რუსეთის შეჭრასა და ირანის წინააღმდეგ ფართომასშტაბიან ომის დაწყებას მოჰყვებოდა. 1722 წელს დაწყებულ ლაშქრობას **გეოსტრატეგიული** მიზნები არც ჰქონია. როგორც კი მოსალოდნელი გართულების კონტურები მოიხაზა, პეტრე I-მა დარუბანდის აღების შემდეგ ლაშქრობა შეწყვიტა. ვახტანგ VI გაღიზიანებული სპარსეთისა და ოსმალეთის წინაშე მარტო დარჩა. **პრორუსული ორიენტაცია უკვე მერამდენედ კრახით დასრულდა.** 1724 წელს ვახტანგ VI რუსეთში გადაიხვეწა.

ქართლის მეფის ვახტანგ VI-ის პრორუსული ორიენტაციის წყალობით გაჩანაგებული ქვეყანა კახეთის სამეფო სახლის წარმომადგენლებმა **თეიმურაზ II-მ** და მისმა ვაჟმა **ერეკლე II-მ** პროსპარსულ ორიენტაციაზე დაბრუნებით იხსნეს. მათთვის ვახტანგ VI-ის დამღუპველი პოლიტიკის შედეგები კარგი გაკვეთილი აღმოჩნდა. აღსანიშნავია, რომ სპარსეთის შაჰმა **ნადირმაც (1736-1747)** სწორი დასკვნები გააკეთა წინამორბედი სეფიანი შაჰების მოღვაწეობიდან. ნადირ-შაჰი მიხვდა, რომ საქართველოს (ქართლისა და კახეთის) ამოგდების, ისლამის რჯულზე მოქცევის პოლიტიკამ კრახი განიცადა. გარდა ამისა, სპარსეთის შაჰების პოლიტიკამ აიძულა ვახტანგ VI პრორუსული ორიენტაცია მიეღო, რამაც დიდი საფრთხე შეუქმნა სპარსეთს. ნადირ-შაჰი კარგად ხედავდა, რომ სამხრეთ კავკასიაში შემოჭრას რუსეთი მომავალში კვლავ შეეცდებოდა. ამ შემთხვევაში სპარსეთისაგან შევიწროებული ქართლი და კახეთი, ბუნებრივად, რუსეთის მოკავშირეებად იქცეოდნენ. გამომდინარე აქედან, ნადირ-შაჰმა მიზნად დაისახა გარკვეული დათმობების გზით ქართლისა და კახეთის სამეფოები პროსპარსულ ორიენტაციაზე დაეყოლიებინა, რათა რუსეთის გააქტიურების შემთხვევაში მათ მეფეები ვახტანგ VI-ის პოლიტიკას აღარ მიბრუნებოდნენ. ამით იყო განპირობებული ნადირ-შაჰის მიერ 1744 წელს ქართლის მეფედ თეიმურაზ II-სა და კახეთის მეფედ ერეკლე II-ის დამტკიცება. მეფედ დამტკიცების პირობად სპარსეთის შაჰს ისლამის მიღება არ წამოუყენებია. თეიმურაზი და ერეკლე ტახტზე ქრისტიანები ავიდნენ. 1745 წლის 1 ოქტომბერს თეიმურაზ II ქრისტიანული წესით ეკურთხა ქართლის მეფედ. 1632 წლის შემდეგ ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა ქართლის სამეფო ტახტზე ქრისტიანი მეფე ავიდა. ნადირ-შაჰის პოლიტიკა გააგრძელა მისმა მემკვიდრემ, სპარსეთის ტახტისათვის მებრძოლმა **ქერიმ-ხანმა**.

ნადირ-შაჰის მკვლელობის შემდეგ (1747 წ.) სპარსეთში შინააშლილობა დაიწყო, შაჰის ტახტისათვის ბრძოლა დიდხანს გაგრძელდა. სპარსეთის ცენტრალური ხელისუფლების დასუსტებით კარგად ისარგებლეს თეიმურაზ II-მ და

ერეკლე II-მ და თავიანთ გავლენას დაუმორჩილეს **ერევნის, განჯის, ნახჭევანისა** და **ყარაბაღის** სახანოები. ეს იყო დიდი წარმატება. ერევნის, განჯის, ნახჭევანისა და ყარაბაღის ხანები თითქმის სიტყვაშეუბრუნებლად ემორჩილებოდნენ ქართლისა და კახეთის მეფეებს. ამ გამარჯვებას აუფერულებდა ის, რომ თეიმურაზმა და ერეკლემ დიდი მარცხი იწვნიეს – სპასეთის მიერ წართმეული უძველესი ქართული პროვინცია **ჭარ-ბელაქანი (საინგილო)** ვერ შემოიერთეს. ჭარ-ბელაქანში მოკალათებული დაღესტნელები გამუდმებით აწიოკებდნენ კახეთსა და ქართლს, იტაცებდნენ მოსახლეობას. დაღესტნელთა თარეშს წარმოუდგენლად დიდი ზიანი მოჰქონდა ქვეყნისათვის. მოსახლეობა პრაქტიკულად საომარ მდგომარეობაში ცხოვრობდა.

თეიმურაზ II და ერეკლე II იმთავითვე მიხვდნენ, რომ ქართველი მეფეების მიერ ჭარ-ბელაქნის დაკავება სპარსეთისა და ოსმალეთის ინტერესებში არ შედიოდა. დაღესტნელების გამუდმებული თავდასხმები კახეთისა და ქართლის სამეფოებზე ზემოქმედების, მათი დასუსტების საშუალებად განიხილებოდა სპარსეთსა და ოსმალეთში. დაღესტნელთა თარეშის აღკვეთას თეიმურაზი და ერეკლე რუსეთის დახმარებით შეეცადნენ. 1752 წელს რუსეთში საგანგებო ელჩობაც გაიგზავნა, მაგრამ უშედეგოდ. რუსეთის საიმპერატორო კარმა არა მარტო ჯარის გამოგზავნაზე განაცხადა უარი, არამედ ფულადი დახმარებაც შეუძლებლად მიიჩნია. პეტერბურგში სწორი დასკვნა გააკეთეს: ჭარ-ბელაქანში (საინგილოში) რუსეთის ჯარის შესვლა ძალზე გაამწვავებდა რუსეთ-სპარსეთისა და რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობებს.

XVIII საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულიდან და 60-იანი წლების დამდეგიდან დასრულდა თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის **პროსპარსული** პოლიტიკა. დაიწყო ახალი, **პრორუსული** ორიენტაციის შემუშავება. ეს უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილება ხანგრძლივი ფიქრისა და განსჯის შედეგი იყო. პრორუსული ორიენტაცია შემდეგ მოსაზრებებს ემყარებოდა: **პირველი.** თეიმურაზიცა და ერეკლეც, ცხადია, გრძნობდნენ, რომ სპარსეთში ნადირ-შაჰისა და ქერიმ-ხანის პოლიტიკა შეიძლება ნებისმიერ მომენტში შეცვლილიყო და ქართლსა და კახეთს თავს დასტეხოდა სეფიანი შაჰებისდროინდელი აგრესია. **მეორე.** მეფეები იმასაც გრძნობდნენ, რომ სპარსეთის მბრძანებლებს სულაც არ სიამოვნებდათ ქართლისა და კახეთის მეფეების დიქტატი სპარსულ სახანოებზე (განჯაზე, ერევანზე, ნახჭევანსა და ყარაბაღზე). როგორც კი სპარსეთში ცენტრალური ხელისუფლება ძალას მოიკრებდა, თეიმურაზისა და ერეკლეს მორჩილი სახანოები, შაქ-შირვანის ხანის ჰაჯი-ჩალაბის მსგავსად, ქართლისა და კახეთისათვის საშიშ ძალად იქცეოდნენ. **მესამე.** დაღესტნელთა ამაოხრებელი შემოსევების მოგერიება ქართლისა და კახეთის სამეფოებს თავისი ძალებით არ შეეძლოთ. საჭირო იყო ჭარ-ბელაქნის (საინგილოს), კაკ-ენისელის დაკავება და დაღესტნელთათვის კახეთში შესაჭრელად ხელსაყრელი პლაცდარმის წართმევა. ეს კი რუსეთის დახმარების გარეშე შეუძლებელი იყო. **მეხუთე.** თუ სპარსეთში შინააშლილობა არ დასრულდებოდა და ცენტრალური ხელისუფლება ვერ გაძლიერდებოდა, დასუსტებული სპარსეთი ოსმალეთს ვერ გაუმკლავდებოდა და გამორიცხული არ იყო, რომ ქართლისა და კახეთის სამეფოებს ოსმალური აგრესიის საფრთხე შეექმნებოდათ.

თეიმურაზ II-სა და ერეკლე II-ს სურდათ რუსეთის იმპერიის დაინტერესება, რათა მას სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში (კასპიისპირეთში) სპარსეთის ადგილი დაეკავებინა. თუ რუსეთი დარუბანდიდან ბაქომდე კასპიის ზღვის სანაპიროს დაიპყრობდა ,ქართლისა და კახეთის სამეფოები ორ მიზანს მიაღწევდნენ – **დაღესტნელთა თარეში სამუდამოდ აღიკვეთებოდა** და სპარსეთის **აგრესიაც საშიში აღარ იქნებოდა**. სპარსული სახანოები (განჯა, ერევანი, ნახჭევანი, ყარაბაღი). იძულებული გახდებოდნენ პროქართული ორიენტაცია ეღიარებინათ.

განწირული რჩებოდა შაქ-შირვანის სახანოც. რუსეთით ზურგგამაგრებული ქართლისა და კახეთის მიმართ ახალციხის ფაშაც დამთმობი უნდა გამხდარიყო.

თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის გათვლები სამხრეთ კავკასიით რუსეთის იმპერიის დაინტერესებისა და მის მიერ სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიის (კასპიისპირეთის) დაკავების შესახებ არარეალური აღმოჩნდა. ყოველ შემთხვევაში, რუსეთში თეიმურაზ II-ის (1760-1762 წწ.) ელჩობის პერიოდისავის რუსეთს სულ სხვა გეოსტრატეგიული ამოცანები ჰქონდა დასახული: **პირველი.** პრუსია, რომელსაც ზურგს უმაგრებდა ინგლისი, ცდილობდა რუსეთის გამოდევნას ბალტიისპირეთიდან. მართალია, შვიდწლიანი ომი (1757-1763 წწ.) პრუსიის მარცხით დამთავრდა, მაგრამ ინგლისის ანტირუსული პოლიტიკა ამით არ დასრულებულა. **მეორე.** ევროპის დიდი სახელმწიფოები ემზადებოდნენ დასუსტებული პოლონეთის გადასანაწილებლად. ცხადია, პოლონეთის ხარჯზე რუსეთის გაძლიერება მიუღებელი იყო ევროპის დიდი ქვეყნებისთვის. პოლონეთის საკითხს შეიძლება სერიოზულად დაეძაბა რუსეთ-ევროპის ურთიერთობა. გამორიცხული არ იყო რუსეთის შეჯახება ევროპის სახელმწიფოთა კოალიციასთან, რომლის შექმნას საგულდაგულოდ ცდილობდა ინგლისი. **მესამე.** ევროპაში პოზიცების შენარჩუნებისა და განმტკიცების პარალელურად რუსეთისათვის უმნიშვნელოვანეს გეოსტრატეგიულ ამოცანას წარმოადგენდა ოსმალეთის განდევნა ჩრდილო შავი ზღვისპირეთიდან (ყირიმის სახანოს ლიკვიდაცია), დუნაისპირეთის ხელში ჩაგდება და ბალკანეთში შეჭრა. ასეთი რთული ამოცანის გადაჭრა ოსმალეთთან ომისა და ევროპის დიდ სახელმწიფოებთან (ავსტრია, პრუსია, ინგლისი, საფრანგეთი) ურთიერთობის გართულების გარეშე შეუძლებელი იყო. ამ შემთხვევაშიც შეიძლებოდა რუსეთი ევროპულ კოალიციას დაპირისპირებოდა. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, შეგვიძლია დავასკვნათ: **სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში (კასპიისპირეთში) დამკვიდრება XVIII საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულსა და 60-იანი წლების დამდეგს რუსეთის უახლოეს გეოსტრატეგიულ ამოცანას არ წარმოადგენდა და ამდენად, თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის პრორუსულ ორიენტაციას განხორციელება არ ეწერა.** თეიმურაზ II-მ ეს ცხადად იგრძნო პეტერბურგში ყოფნისას.

მთელი ათწლეულის განმავლობაში (1763-1773 წწ.) ერეკლე II უნდა მიმხვდარიყო, რომ რუსეთი სამხრეთ-აღმოსავლეთი კავკასიის მიმართ ინტერესს არ იჩენდა. იმის გამო, რომ სპარსეთში ისეთი საგანგაშო არაფერი ხდებოდა, ქართლ-კახეთის მეფე მაინც ლოდინს ამჯობინებდა. 1774 წელს რუსეთ-ოსმალეთის ომის დაწყებამ ერეკლე II-ს პრორუსული ორიენტაციის რეალიზების იმედი ჩაუსახა. **ერეკლე II-მ ამჯერად უკვე მეორე სტრატეგიული შეცდომა დაუშვა.** რუსეთ-თურქეთის ომი (1768-1774 წწ.) რუსეთის ბრწყინვალე გამარჯვებითაც რომ დამთავრებულიყო, რუსეთი სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში (კასპიისპირეთში) მაინც ვერ დამკვიდრდებოდა, რადგან სამხრეთ-აღმოსავლეთი ამიერკავკასია ირანის გავლენის სფერო იყო და იქ ფეხის მოკიდებისათვის სპარსეთის დამარცხება იყო საჭირო. ოსმალეთთან ომის პარალელურად კი რუსეთი, ცხადია, სპარსეთთან ომს არ წამოიწყებდა.

ერეკლე II იმდენად იყო დაინტერესებული პრორუსული ორიენტაციის რეალიზებით, რომ რუსეთის იმპერიასთან ნაკლებადმომგებიან სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირსაც დასთანხმდა. ოსმალეთთან ომის პირობებში იმპერატორი **ეკატერინე II (1762-1796)** სპარსეთის ვასალურ ქვეყანაში ჯარს არ გამოგზავნიდა. რუსეთის, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის შეთანხმების საფუძველზე გადაწყდა, რომ ოფიციალურად რუსეთის ჯარი იმერეთის სამეფოში გაიგზავნებოდა (იმერეთის სამეფო ოსმალეთის გავლენის სფეროდ ითვლებოდა და რუსეთი, ცხადია, იქ ჯარის გაგზავნისგან თავს არ შეიკავებდა), შემდეგ ეს ჯარი იმერეთის სამეფოს ჯართან ერთად აღმოსავლეთ საქართველოში გადავიდოდა და რუსეთის, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ჯარები ერთად დაიძვრებოდნენ სამცხე-ჯავახეთის

(აწყურის, ასპინძის, ახალციხის, ახალქალაქის) ოსმალთა ბატონობისაგან გასათავისუფლებლად.

რას იგებდნენ რუსეთ-იმერეთ-ქართლ-კახეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირიდან ეკატერინე II, სოლომონ I და ერეკლე II? ეკატერინე II სამხრეთ კავკასიაში საბრძოლო მოქმედებების დაწყებით გარკვეულ მიზანს აღწევდა – ოსმალეთი იძულებული გახდებოდა სამცხე-ჯავახეთში ჯარისა და არტილერიის ნაწილი დაეტოვებინა. სოლომონ I-ს შანსი ეძლეოდა იმერეთში ოსმალეთის გავლენა ან საერთოდ მოესპო, ან სერიოზულად შეესუსტებინა. ერეკლე II-ს შესაძლებლობა ეძლეოდა, სამცხე-ჯავახეთი დაებრუნებინა. ერეკლე II-ის მოქმედება არ იყო ბოლომდე ზუსტად გათვლილი: **პირველი.** სპარსეთის ვასალი ქართლ-კახეთის სამეფო ომში ებმებოდა ოსმალეთის წინააღმდეგ, რაც სერიოზულად გაართულებდა სპარსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობას. ოსმალეთი სპარსეთს ურჩი ვასალის (ერეკლე II-ის) დასჯას მოსთხოვდა. **მეორე.** სამცხე-ჯავახეთიდან ოსმალეთის განდევნის შემდეგ ვის უნდა გადასცემოდა ეს ტერიტორია? ცხადია, სამცხე-ჯავახეთი ქართლ-კახეთს უნდა რგდებოდა. ასეთ გადაწყვეტილებას საზავო მოლაპარაკებაზე ოსმალეთის პროტესტი მოჰყვებოდა. ოსმალეთისთვის სამცხე-ჯავახეთის ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის გადაცემა ამ ტერიტორიის სპარსეთის მფლობელობაში გადასვლას ნიშნავდა, რადგან ოსმალეთ-სპარსეთის ურთიერთობაში ქართლ-კახეთის სამეფო სპარსეთის ვასალად განიხილებოდა. ამრიგად, სამცხე-ჯავახეთის ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის გადაცემით (თუკი ეს მაინც მოხდებოდა) ერეკლე II სამომავლოდ ოსმალეთს უპირისპირდებოდა. საბოლოოდ კი ქართლ-კახეთის სამეფო სამცხე-ჯავახეთს მაინც ვერ შეინარჩუნებდა. ვერ შეინარჩუნებდა არა მარტო ოსმალეთთან მოსალოდნელი ომის შემთხვევაში, არამედ მანამდეც. აღსანიშნავია, რომ ჭარ-ბელაქანში, (საინგილოში) მოკალათებული დაღესტნელების მიერ ქართლ-კახეთის ძარცვასა და იქიდან ადამიანების გატაცებას მხოლოდ მაშინ ჰქონდა აზრი, თუ ისინი ნაძარცვსა და ტყვეებს ახალციხის გზით ოსმალეთში გაჰყიდდნენ. ასე რომ, აწყურის, ხერთვისის, ახალციხისა და ახალქალაქის ციხეებში ქართლ-კახეთის ჯარის ჩაყენებით (ზოგადად, მდინარე მტკვრის ხეობის ნაწილზე ქართლ-კახეთის სამეფოს კონტროლის დაწესებით) დაღესტნელები გასაღების ბაზრის გარეშე რჩებოდნენ. ახალციხის გზით ტყვეთა ბაზრის მომარაგებით ოსმალეთი ძალიან იყო დაინტერესებული. ეს კი იმას ნიშნავდა, ჭარ-ბელაქნისა და სამცხე-ჯავახეთის პრობლემა ერთ პრობლემად იქცეოდა და ერეკლე II-ს დიდ თავსატეხს უჩენდა. სამცხე-ჯავახეთის შენარჩუნებისთვის აუცილებელი ეკონომიკური სახსარი და ჯარი ქართლ-კახეთის სამეფოს არ გააჩნდა. ამ ტერიტორიის შენარჩუნება ვერც რუსთა მცირე რაზმით (1000-2000 კაცი) იქნებოდა შესაძლებელი. **მესამე.** სამცხე-ჯავახეთის შემოერთების შემთხვევაში ერეკლე II სხვა დიდი პრობლემის წინაშეც დგებოდა: ქართლ-კახეთის სამეფო ოფიციალურად ხდებოდა ორი დიდი სახელმწიფოს – სპარსეთისა და ოსმალეთის – დაინტერესების, ანუ აგრესიის ობიექტი. **ამრიგად, რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი, რომელსაც 1770 წელს მდინარე მტკვრის ხეობაში (აწყურის, ახალციხის, ახალქალაქის მიმართულებით) ქართველთა და რუსთა ერთობლივი ლაშქრობა მოჰყვა, წარმატების შემთხვევაშიც ქართლ-კახეთის სამეფოს სასიკეთოს არაფერს მოუტანდა.**

2. ტრაქტატი

ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის სტრატეგიული შეცდომის არსი შემდეგში მდგომარეობდა: **XVIII საუკუნის 60-70-იან წლებში რუსეთის მიზანი არ იყო სპარსეთის დამარცხება და სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში გაბატონება**.

ამ სტრატეგიული შეცდომის გამოსწორებას ერეკლე II უკვე რუსეთ-ოსმალეთის ომის (1768-1774 წწ.) მიმდინარეობის პროცესში შეეცადა. შემუშავდა ახალი სტრატეგია, რომლის არსი შემდგომში მდგომარეობდა: **ქართლ-კახეთის სამეფო უნდა შესულიყო რუსეთის იმპერიის მფარველობაში,** რაც, ერეკლე II-ის აზრით, სპარსეთისა და ოსმალეთის აგრესიისაგან თავდაცვის ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენდა.

რამდენად რეალური იყო ერეკლე II-ის ახალი სტრატეგიული კურსი? ცხადია, ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლა რუსეთის დიდ წარმატებად აღიქმებოდა. სპარსეთი და ოსმალეთი ძალზე არასასურველი ფაქტის წინაშე აღმოჩნდებოდნენ – ქართლ-კახეთის რუსეთის მფარველობაში შესვლა სპარსეთისა და ოსმალეთის კავკასიური პოლიტიკის მარცხის მომასწავებელი იქნებოდა. ყოველივე ამის მიუხედავად უპასუხოდ რჩებოდა კითხვა: **რა მნიშვნელობა ჰქონდა ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლას, თუ რუსეთი სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში შეჭრას და იქიდან სპარსეთი განდევნას არ აპირებდა, ანუ ქართლ-კახეთს ვერც სპარსეთის და ვერც დაღესტნელთა აგრესიისგან ვერ დაიცავდა?** ერეკლე II-ს უნდა სცოდნოდა, რომ ასეთ ვითარებაში რუსეთი ქართლ-კახეთის სამეფოს ან საერთოდ არ მიიღებდა მფარველობაში, ან თუ მიიღებდა, ვერ დაიცავდა. ამჯერადაც ერეკლე II-მ გაუმართლებელი რისკი გასწია.

მართალია, 1768-1774 წლების ომში რუსეთმა ოსმალეთი დაამარცხა, მაგრამ ეს გამარჯვება საკმარისი არ აღმოჩნდა ჩრდილო შავიზღვისპირეთიდან ოსმალეთის საბოლოოდ განდევნისათვის. რუსეთმა ვერც ყირიმის სახანოს ლიკვიდაცია მოახდინა და ვერც დუნაისპირეთი დაიპყრო. ბალკანეთში რუსეთის შეჭრა სამომავლოდ გადაიადო. მართალია, პოლონეთის გადანაწილებისთვის ბრძოლა რუსეთისთვის ხელსაყრელად მიმდინარეობდა, მაგრამ თვით გადანაწილების პროცესი 1795 წლამდე გაგრძელდა. ამრიგად. XVIII საუკუნის 70-იანი წლების მეორე ნახევარსა და 80-იან წლების დამდეგს რუსეთი ორი გეოსტრატეგიული ამოცანის შესრულებისთვის იბრძოდა: ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთიდან დუნაისპირეთის გავლით ბალკანეთში შეჭრა და პოლონეთის გადანაწილების თავის სასარგებლოდ დასრულება.

ამ ვითარებაში ერეკლე II-მ ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლას კი მიაღწია, მაგრამ თავისი ქვეყნის უსაფრთხოების გარანტიების თვალსაზრისით რუსეთისგან ვერაფერი მიიღო. უფრო მეტიც, ერეკლე II-მ ვერ ამოიცნო დიდი საფრთხე, რომელიც სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში რუსეთის გააქტიურებას მოჰყვებოდა. არსებობდა იმის რეალური საფრთხე, რომ სამხრეთ კავკასიის პოლიტიკურ რუკაზე ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის ადგილი აღარ დარჩებოდა. რუსეთი სანამ სპარსეთის წინააღმდეგ დიდ ომს წამოიწყებდა, მანამდე ქართლ-კახეთში დამკვიდრებას შეეცდებოდა. ქართლ-კახეთის სამეფო თავისი სამხედრო-ეკონომიკური პოტენციალით იმდენად უმნიშვნელო ძალას წარმოადგენდა, რომ რუსი დიპლომატები და სამხედროები მას სერიოზულ ძალად არ აღიქვამდნენ. შამაგიეროდ სამეფოს ტერიტორია ძალზე მნიშვნელოვანი იყო სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით. რეკლე II-მ ვერც ის შეამჩნია, რომ გეორგეევსკის ტრაქტატის დადებით (1783 წ.) მან, როგორც პრორუსული ორიენტაციის მეფემ, რუსეთის საიმპერატორო კარის თვალში პირვანდელი მნიშვნელობა დაჰკარგა, თავისი მისია ამოწურა.

გეორგიევსკის ტრაქტატი არ იყო ის დოკუმენტი, რომელიც შეძლებდა, სამხრეთ კავკასიაში შეჭრა რუსეთისათვის გეოსტრატეგიულ მიმართულებად ექცია. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ეკატერინე II-მ ჯერ ტრაქტატის დადება

გააჭიანურა (1770-1782 წწ.) , ხოლო ტრაქტატის დადების შემდეგ სიცოცხლის ბოლომდე (1783-1796 წწ.) მისი შესრულებისთვის არაფერი გაუკეთებია.

ერეკლე II-ის მისწრაფება და რუსეთის იმპერიის გეოსტრატეგიული გეგმები წინააღმდეგობაში მოვიდა ერთმანეთთან, რამაც ერეკლე II-ის ჩანაფიქრის რეალიზება სამომავლოდ გადადო. **მფარველობის ფორმალურმა აქტმა (გეორგიევსკის ტრაქტატმა) ქართლ-კახეთის სამეფოს უსაფრთხოება ვერ უზრუნველყო, სამაგიეროდ, ძალზე გააღიზიანა სპარსეთი და ოსმალეთი.**

3. ტრაქტატის შემდეგ

ერეკლე II-ის პრორუსული ორიენტაცია კრახით დასრულდა. რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირით ერეკლე II-მ იმდენად შორს შესტოპა, რომ ვერც პირადად მეფე მან და ვერც მისმა მემკვიდრემ **გიორგი XII-მ (1798-1800)** პრორუსული ორიენტაცია ვეღარ შეცვალეს, თუმცა ორივენი, ისევე როგორც ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის წევრები, კარგად გრძნობდნენ დამღუპველი პოლიტიკის შედეგს. ასე მივიდა ქართლ-კახეთის სამეფო 1801 წლის კატასტროფამდე.

დიდხანს ემზადებოდა რუსეთი სამხრეთ კავკასიიდან სპარსეთისა და ოსმალეთის გასაძევებლად და საქართველოსა და მთელი სამხრეთ კავკასიის დასაპყრობად. ამ შემთხვევაში **ვახტანგ VI-ისა და ერეკლე II-ის პრორუსულ პოლიტიკას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არც ჰქონდა. რორუსული ორიენტაციის შეცვლის შემთხვევაშიც სპარსეთი და ოსმალეთი ერეკლე II-ს აღარ ენდობოდნენ. ასე რომ ერეკლე II-ს სურდა თუ არ სურდა, წაგებული თამაში უნდა ეთამაშა, პრორუსული ორიენტაცია უნდა შეენარჩუნებინა.** თავიდანვე ცხადი იყო, რომ საქართველო და საერთოდ, მთელი სამხრეთ კავკასია სპარსეთ-ოსმალეთ-რუსეთს შორის დაპირისპირებაში გამარჯვებულს დარჩებოდა. გრძნობდნენ თუ არა ამ საშიშროებას ქართველი მეფე-მთავრები? ცხადია, გრძნობდნენ. მიუხედავად ამისა, დასავლეთ ევროპის დიდი ქვეყნების სრული ინერტულობის პირობებში ქართველი ხელისუფალნი და დიპლომატები რუსეთის ფაქტორის ამოქმედებას ჯიუტად ცდილობდნენ, ქართული სამეფო-სამთავროებისა და რუსეთის სტრატეგიული ინტერესების შეუთავსებლობას ვერ ამჩნევდნენ.

სამასწლიანი მარცხიანი საგარეო პოლიტიკის ლოგიკური შედეგი იყო რუსეთის იმპერიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის დადებული გეორგიევსკის ტრაქტატი (1783 წ.), ხოლო მისი ტრაგიკული გაგრძელება– ქართლ-კახეთის სამეფოს, სამეგრელოს სამთავროს, გურიის სამთავროს, იმერეთის სამეფოს დაპყრობა (1801-1810 წწ.). რუსეთი სხვა მხრივადაც კარგად იყო მომზადებული. მან ორ ომში (1804-1813 წწ. და 1826-1828 წწ.) სპარსეთისა და ასევე ორ ომში (1806-1812 წწ და 1828-1829 წწ.) ოსმალეთის დამარცხებით ამ მუსლიმურ სახელმწიფოებს უარი ათქმევინა სამხრეთ კავკასიაზე. მეტიც, დაპყრობილ საქართველოს რუსეთმა ამ ბრწყინვალე გამარჯვებების წყალობით ერთ დროს სპარსეთისა და ოსმალეთის მიერ მიტაცებული ქართული მიწებიც მიუმატა. **გულისტანისა** (1813 წ.) და **თურქმანჩაის** (1826 წ.) ზავებით რუსეთმა სპარსეთს **ჭარ-ბელაქანი (საინგილო)** დაათმობინა, ხოლო **ბუქარესტისა** (1812 წ.) და **ადრიანოპოლის** (1829 წ.) ზავებით ოსმალეთისგან **სოხუმი, ფოთი, ახალციხე, ახალქალაქი, აწყური, ასპინძა, ხერთვისი, ქვაბლიანი, აბასთუმანი** და სხვა ტერიტორია მიიღო. რუსეთის წარმატებული ბრძოლა სამხრეთ კავკასიიდან ოსმალეთის განდევნისათვის ვერც მარცხიანმა ყირიმის ომმა (1853-1856 წწ.) შეაფერხა. 1877-1878 წლების ომში

გამარჯვების შემდეგ რუსეთის იმპერიის საზღვრები კიდევ უფრო გაფართოვდა – **სან-სტეფანოს ზავითა** (1878 წ.) და **ბერლინის კონგრესის** (1878 წ.) გადაწყვეტილებით, **რუსეთმა** ამჯერად **აჭარა, შავშეთი, კლარჯეთი, არტანუჯი, კოლა, არტაანი, ოლთისი** მიიღო.

ქართველი მეფე-მთავრების წამგებიანმა პრორუსულმა პოლიტიკამ რუსეთის იმპერიას არა მარტო ქართული სამეფო-სამთავროების დაპყრობა გაუადვილა, არამედ ძალზე ხელსაყრელი პირობები შეუქმნა სომხეთისა და აზერბაიჯანის დაუფლებისათვის, ანუ ამ ტერიტორიიდან სპარსეთისა და ოსმალეთის გაძევებისათვის, რაც გულისტანის (1813 წ.), თურქმანჩაისა (1828 წ.) და ადრიანოპოლის (1829 წ.) ზავებით დაკანონდა. საქართველოს დაპყრობამ რუსეთს გაუადვილა ჩრდილო კავკასიელ ხალხთა წინააღმდეგ ბრძოლა და ამ რეგიონის დაპყრობა (1864 წ.)

4. რუსეთი – მოკავშირე თუ ...

საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა დღეს ისტორიის კუთვნილებაა. მომხდარ ფაქტებსა და მოვლენებს უკვე ვეღარავინ შეცვლის. სამაგიეროდ, ხშირია შემთხვევები, როდესაც ქართველები და რუსები ერთსა და იმავე ფაქტსა და მოვლენას სხვადასხვაგვარად ვაფასებთ, ბევრ რაიმეზე დღემდე ვერ შევთანხმებულვართ.

ყოველგვარი პოლიტიკური მოსაზრების გარეშე აუცილებელია ვუპასუხოთ კითხვებს, ვუპასუხოთ იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მოსალოდნელი პასუხი გარკვეულ უხერხულობას ქმნის ორი ერის, ორი სახელმწიფოს ურთიერთობაში.

ქართველებს გვაყვედრიან, რომ რუსეთი ჩვენი მოკავშირე იყო სპარსეთთან და ოსმალეთთან უთანასწორო ბრძოლაში. ეს არის დიდი სიცრუე, ამიტომაც დღემდე იგი ვერავინ დაასაბუთა.

ქართულ სამეფო-სამთავროებთან ურთიერთობის სამასწლიან პერიოდში (XV-XVIII სს.) რუსეთი არც ერთხელ არ მოქცეულა როგორც მოკავშირე, პირიქით, ბევრჯერ სასტიკად მოატყუა ქართველი მეფე-მთავრები. ცხადია, ეს კეთდებოდა რუსეთის სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე, მაგრამ ამას საქართველოსათვის არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა. ამის ნათელსაყოფად მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს.

1. უშედეგოდ დასრულდა კახეთის მეფის ალექსანდრე I-ის (1476-1511) ელჩობა მოსკოვის დიდ მთავარ ივანე III-სთან (1478-1505) – კახეთის სამეფომ ვერც პოლიტიკური და ვერც სამხედრო მხარდაჭერა ვერ მიიღო.

2. კახეთის მეფე ლევანმა (1518-1574) შესძლო რუსეთის მეფის ივანე IV-ის (1533-1584) დაინტერესება და კახეთში რუსთა ხუთასკაციანი რაზმი შემოვიდა. ცხადია , ეს სამხედრო ძალა სულაც არ იყო საკმარისი და კახეთში რუსეთის ჯარის შემოსვლას მხოლოდ პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონოდა. მალე, ოსმალეთის პროტესტის შემდეგ რუსთა რაზმმა კახეთი დატოვა.

3. 1587 წელს კახეთის მეფე ალექსანდრე II-მ (1574-1605) რუსეთის მეფე თევდორეს (1584-1598) „ფიცის წიგნი“ მიართვა, ხოლო 1589 წელს რუსეთის მეფემ კახეთის მეფეს „წყალობის სიგელი“ მიუბოძა. კახეთის მეფეების ლევანისა და ალექსანდრე II-ის პრორუსული ორიენტაცია ძალზე აღიზიანებდა სპარსეთსა და ოსმალეთს. რუსეთთან ურთიერთობა ძვირად დაუჯდა ალექსანდრე II-ს. 1605 წელს, კახეთში რუსეთის ელჩობის ყოფნისას, სპარსეთის შაჰმა აბას I-მა ალექსანდრე II

და მისი ვაჟი გიორგი ვერაგულად მოაკვლევინა. ამ საზარელ ფაქტს რუსეთის მხრიდან არავითარი რეაქცია არ მოჰყოლია.

4. სპარსეთთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში ჩაბმული კახეთის მეფე თეიმურაზ I (გამეფდა 1606 წელს), რომელსაც დედა, ქეთევან დედოფალი, სპარსეთში წამებით მოუკლეს (1624 წ.) ხოლო ორი ვაჟი დაუსაჭურისეს, 1658 წელს პირადად ჩავიდა რუსეთში, მაგრამ დახმარება ვერ მიიღო. რუსეთისგან მოტყუებული თეიმურაზ I შაჰმა შეაპყრობინა და ციხეში გამოკეტა, სადაც გარდაიცვალა კიდეც.

5. კახეთის სამეფოს ვერაფერი სასიკეთო მოუტანა რუსეთის მეფე ალექსის (1645-1675) კარზე თეიმურაზ I-ის შვილიშვილის ერეკლეს ყოფნამ. 1674 წელს ერეკლე ხელცარიელი დაბრუნდა რუსეთიდან და იძულებული გახდა პროსპარსულ ორიენტაციას დასდგომოდა.

6. სამეგრელოს მთავარი ლევან II დადიანი (1611-1657) წარუმატებლად ცდილობდა რუსეთისგან დახმარების მიღებას.

7. რუსეთის იმპერატორმა პეტრე I-მა (1696-1725) ქართლის მეფე ვახტანგ VI სპარსეთის წინააღმდეგ აამხედრა. 1722 წ. დაიგეგმა ერთობლივი ლაშქრობა. მალე პეტრე I-მა კასპიისპირეთში დაწყებული ლაშქრობა შეწყვიტა და საომრად გამზადებული მოკავშირე გაღიზიანებული სპარსეთისა და ოსმალეთის წინაშე მარტოდმარტო დატოვა. ოსმალეთმა ვახტანგ VI-ის დასჯა არ დააყოვნა და 1724 წელს იგი ქვეყნიდან გააძევა. ქართლისა და კახეთის სამეფოები სპარსეთისა და ოსმალეთის ბატონობის ქვეშ დარჩნენ.

8. ჩრდილო კავკასიის მთიელთა თავდასხმებისაგან მძიმე მდგომარეობაში მყოფმა თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ 1752 წელს რუსეთში დახმარების მისაღებად ელჩობა მიავლინეს. ქართველი მეფეები იმპერატორ ეკატერინე II-ს ჯარს სთხოვდნენ, რათა ქვეყანა განადგურებისაგან დაეცვათ. თუ რუსეთი ჯარით დახმარებას ვერ შეძლებდა, მაშინ თეიმურაზი და ერეკლე ფულად შემწეობას ითხოვდნენ, რათა ჯარის დაქირავების შესაძლებლობა მისცემოდათ. არც ერთი თხოვნა შეწყნარებული არ იქნა – ქართველი ელჩები ხელცარიელი დაბრუნდნენ სამშობლოში.

9. 1760 წელს რუსეთში დახმარების საძებნელად გაემგზავრა მეფე თეიმურაზ II. მან საიმპერატორო კარისაგან მხოლოდ დაპირებები მიიღო. რეალური დახმარება კვლავ არ ჩანდა. თეიმურაზ II 1762 წელს რუსეთშივე გარდაიცვალა.

10. 1768-1774 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს საქართველოში რუსეთის ჯარი შემოვიდა. რუსეთის ჯარის დახმარებით ერეკლე II-ს ოსმალეთის მიერ მიტაცებული სამხრეთ საქართველოს ტერიტორია (აწყური, ხერთვისი, ასპინძა, ახალციხე, ახალქალაქი) უნდა დაებრუნებინა. 1770 წელს რუსეთის ჯარის სარდალმა გენერალმა ი. ტოტლებენმა აწყურის ციხესთან ბრძოლის დროს ერეკლე II მიატოვა და უკან გამობრუნდა. ერეკლე II დაღუპვას გადაურჩა და ლაშქარიც თითქმის უვნებლად გამოიყვანა ქვეყნის სიღრმეში. ბრძოლის ველიდან გაქცეული რუსეთის ჯარის სარდალი ერეკლე II-ის ტახტიდან ჩამოგდებას ცდილობდა, მაგრამ უშედეგოდ. იყო თუ არა ტოტლებენის ეს მოქმედება შეთანხმებული რუსეთის საიმპერატორო კართან, ამას საქართველოსთვის მნიშვნელობა არ ჰქონდა.

11. გეორგიევსკის ტრაქტატის (1783 წ.) ძალით ქართლ-კახეთის ტერიტორიაზე მუდმივად უნდა მდგარიყო რუსეთის ჯარის ორი ბატალიონი ოთხი ზარბაზნით. ცხადია, ეს სულაც არ იყო მნიშვნელოვანი სამხედრო ძალა, მაგრამ საქართველოში რუსეთის ჯარის შემოსვლას გარკვეული პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა. ქართლ-კახეთში მყოფ რუსეთის ჯარის ორ ბატალიონს თავი არაფრით უსახელებია. სამაგიეროდ, რუსთა გამოჩენამ ძალზე გააღიზიანა სპარსეთი და ოსმალეთი. 1787 წელს დაიწყო რუსეთ-ოსმალეთის მორიგი ომი. ომის დაწყების შემდეგ რუსეთმა ქართლ-კახეთიდან ჯარი გაიყვანა და მფარველობაში

მიღებული ქვეყანა გაღიზიანებული სპარსეთისა და ოსმალეთის პირისპირ მარტო დატოვა.

12. 1795 წელს ქართლ-კახეთის სამეფოს წინააღმდეგ სალაშქროდ ემზადებოდა ირანის მბრძანებელი აღა-მაჰმად-ხანი. ერეკლე II-მ შექმნილი საგანგაშო მდგომარეობის შესახებ რამდენჯერმე აცნობა რუსეთს. რუსეთის იმპერატორმა არც სამხედრო და არც დიპლომატიური საშუალებებით ქართლ-კახეთი არ დაიცვა. რუსეთის ინერტულობით გათამამებულმა აღა-მაჰმად-ხანმა ქართლ-კახეთის სამეფო ააოხრა.

13. 1799 წელს რუსეთის ჯარი ქართლ-კახეთის სამეფოს ტერიტორიაზე შემოვიდა. ამ ჯარის მიზანი ქართლ-კახთის დაცვა არ ყოფილა, მის მისიას ქვეყნის დაპყრობა შეადგენდა.

ზემოთ მოტანილი მასალა ცხადად წარმოაჩენს რუსეთის როლს საქართველოს ისტორიაში. სამასი წლის განმავლობაში იგი არც ერთხელ არ გამოსულა საქართველოს მოკავშირედ. რუსეთში არ შეუმუშავებიათ საქართველოს გადარჩენის გეგმა. რუსეთი ნელა და ნაბიჯ-ნაბიჯ ამზადებდა ნიადაგს საქართველოს დაპყრობისათვის.

რუსი პოლიტიკოსებისა და დიპლომატების კარგად გააზრებული გეგმა წარმატებით განხორციელდა 1801-1810 წლებში.

5. რუსეთი – მხსნელი თუ ...

XVI-XVII საუკუნეებში სპარსთა, ოსმალთა და ჩრდილო კავკასიელთა შემოსევებს უამრავი ქართველის სიცოცხლე შეეწირა. 1801 წლისათვის საქართველოში დაახლოებით 700-800 ათასი კაციღა ცხოვრობდა. ეს დემოგრაფიული კატასტროფის ტოლფასი იყო. როგორი ვითარება შეიქმნა საქართველოში 1801 წლის შემდეგ, ანუ რუსეთის მიერ ქართული სამეფო-სამთავროების დაპყრობის შემდეგ? მოსახლეობის სწრაფი ზრდა საქართველოში არც 1801 წლის შემდეგ შეინიშნებოდა.

XVIII საუკუნე ქართული სახელმწიფოებრიობის არსებობის ბოლო საუკუნე იყო. ჩვენ ზუსტად არ ვიცით, რამდენი ქართველი შეეწირა დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლას, რამდენი ქართველი გაიყიდა ოსმალეთში მონათა ბაზარზე. ცხადია, ეს სტატისტიკა შემზარავი იქნებოდა. არანაკლებ შემზარავია 1801-1917 წლებში დაღუპულთა და საქართველოდან სამუდამოდ გადახვეწილთა სტატისტიკა. ჯერ-ჯერობით არავის დაუთვლია რამდენი ქართველი დაიღუპა 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856, 1877-1878 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომებში, 1804-1813, 1826-1828 წლების რუსეთ-სპარსეთის ომებში, ჩრდილო კავკასიის დაპყრობისათვის რუსეთის მიერ წარმოებულ ომებში, (განსაკუთრებით 1834-1859 წლებში), რუსეთ-იაპონიის ომში (1904-1905 წწ.), პირველ მსოფლიო ომში (1914-1918 წწ.) არც ის დაუთვლია ვინმეს, თუ რამდენი ქართველი დახოცეს რუსებმა 1804 წლის ქართლის მთიანეთის, 1812 წლის კახეთის, 1819-1820 წლების იმერეთის, 1841 წლის გურიის, 1856-1857 წლების სამეგრელოს, 1875-1876 წლების სვანეთის აჯანყებების ჩახშობისას. სტატისტიკა მართლაც შემზარავი იქნება. დაღუპულთა რაოდენობას უნდა მიემატოს ადრიანოპოლის ზავის (1829 წ.) შემდეგ სამხრეთ საქართველოდან რუსთა მიერ შევიწროებული ისლამის აღმსარებელი 75 ათასი ქართველის, და სან-სტეფანოს ზავის შემდეგ (1878 წ.) აჭარიდან 40 ათასი ისლამის აღმსარებელი ქართველის გადახვეწა.

ძალზე მიახლოებული სტატისტიკური გამოთვლებითაც კი ცხადი ხდება, რომ **XVIII საუკუნეში დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლას გაცილებით ნაკლები ქართველი შეეწირა, ვიდრე XIX-XX საუკუნეებში რუსეთის მიერ წარმოებულ ომებსა და რუსეთის წინააღმდეგ მოწყობილ აჯანყებებს.**

ქართველთა გენოფონდის განადგურება 1801 წლის შემდეგაც გრძელდებოდა, ოღონდ სხვა ფორმითა და სხვა ვითარებაში.

6. რუსეთი – ქართული მიწების შემკრები თუ ...

1801 წლისათვის საქართველოს მნიშვნელოვან ნაწილს სპარსეთი და ოსმალეთი ფლობდნენ. ოსმალეთს ჰქონდა მიტაცებული სამხრეთი და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო (აწყური, აბასთუმანი, ასპინძა, ქვაბლიანი, ახალციხე, ჭიჭარაქი, ხერთვისი, ფოცხოვი, ახალქალაქი, იმერხევი, შავშეთი, ერუშეთი, კოლა, არტაანი, არტანუჯი, ტაოსკარი, ოლთისი, თორთომი, სპერი, ქობულეთი, ბათუმი, ხოფა, ქედა, ხულო, მაჭახელი, ბორჩხა, ხიხანი, ლივანა, ართვინი და სხვა), ანუ ისტორიული **სამცხე-საათაბაგო** და **აჭარა**. ეს ტერიტორია ოსმალეთის ადმინისტრაციული დაყოფის მიხედვით მოქცეული იყო **ჩილდირისა** და **ტრაპიზონის ვილაეთების** საზღვრებში. გარდა ამისა, ოსმალეთის გარნიზონები იდგა **აფხაზეთში** – სოხუმში, ჩხალთაში; **სამეგრელოში** – ანაკლიაში, ფოთში; **გურიაში** – შეკვეთილში. სპარსეთს მიტაცებული ჰქონდა საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი – **ჭარ-ბელაქანი** (ბელაქანი, ჭარი, კატეხი, თალა, ჯინისი, ალიაბადი), ანუ **საინგილო** და **კაკ-ენისელი**.

სპარსეთთან ომებში (1804-1813 წწ. და1826-1828 წწ.) ორგზის გამარჯვების შემდეგ **გულისტანისა** (1813 წ.) და **თურქმანჩაის** (1828 წ.) ზავებით რუსეთმა მიიღო **ჭარ-ბელაქანი (საინგილო).**

1806-1812 წლების ომში ოსმალეთის დამარცხების შემდეგ, **ბუქარესტის ზავით** (1812 წ.), ოსმალეთმა რუსეთს დაუთმო **სოხუმი, ყულევი და შეკვეთილი.** 1828-1829 წლების ომში ოსმალეთმა კვლავ მარცხი იწვნია და **ადრიანოპოლის ზავით** (1829 წ.) რუსეთმა მიიღო: **ფოთი, ახალციხე, ახალქალაქი, ასპინძა, აწყური, ხერთვისი, ქვაბლიანი, აბასთუმანი, ჭიჭარაქი** ანუ **სამცხე-საათაბაგოს ნაწილი** (ჩილდირის ვილაეთის ნაწილი). 1877-1878 წლების ომში დამარხცების შემდეგ **სან-სტეფანოს ზავითა** (1878 წ.) და **ბერლინის კონგრესის** გადაწყვეტილებით (1878 წ.) ოსმალეთმა რუსეთს დაუთმო: **აჭარა** (ქობულეთი, ციხისძირი, ბათუმი, ქედა, ხულო, გონია, ხოფა, ართვინი) **შავშეთი, კლარჯეთი, არტანუჯი, კოლა, არტაანი, ოლთისი.** 1878 წლისათვის ოსმალეთის შემადგენლობაში კვლავ რჩებოდა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის ნაწილი: **ოლთისის ხეობის ზემო წელი, თორთომი, სპერი, პარხალი, ლივანას ნაწილი, ჭანეთის ძირითადი ნაწილი.** ამ ტერიტორიაზე რუსეთს პრეტენზია, ცხადია, ჰქონდა, მაგრამ ოსმალეთმა შეძლო მისი შენარჩუნება. სპარსეთმა დაიტოვა კახეთის სამეფოდან მიტაცებული **კაკ-ენისელი.**

1878 წლისათვის დამთავრდა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში თავმოყრის პროცესი. საბჭოთა რუსეთმა კი დაიწყო ქართული მიწების გასხვისება. პირველ მსოფლიო ომში (1914-1918 წწ.) დამარცხებულმა საბჭოთა რუსეთმა **ბრესტ-ლიტოვსკის ზავით** (1918 წლის 3 მარტი) ოსმალეთს გადასცა საქართველოს ისტორიული ტერიტორია: **ბათუმის ოკრუგი** (ქობულეთი, ბათუმი, ქედა, ხულო, იმერხევი, შავშეთი, გონიაო, ხოფა), **ართვინის ოკრუგი** (ართვინი, არტანუჯი), **არტაანის ოკრუგი** (არტაანი, ფოცხოვი, კოლა),

ოლთისის ოკრუგი (ოლთისი, ტაოსკარი). 1921 წლის 16 მარტს **მოსკოვში** საბჭოთა რუსეთსა და ოსმალეთს შორის დადებული ხელშეკრულებითა და 1921 წლის 13 ოქტომბერს **ყარსში** ოსმალეთს, საქართველოს, აზერბაიჯანს, სომხეთსა და საბჭოთა რუსეთს შორის დადებული ხელშეკრულების ძალით ოსმალეთს გადაეცა საქართველოს ისტორიული ტერიტორია: **ბათუმის ოკრუგის** ნაწილი (ხოფა), **ართვინის ოკრუგი** მთლიანად (ართვინი, არტანუჯი), **არტაანის ოკრუგი** მთლიანად (არტაანი, კოლა, ფოცხოვი), **ოლთისის ოკრუგი** მთლიანად (ოლთისი, ტაოსკარი).

საქართველოს ტერიტორიის გასხვისება რუსეთმა შემდგომ ხანებშიც გააგრძელა. მოსკოვის ნების თანახმად , 1921 წელს საქართველოს ტერიტორია – **ბორჩალოს მაზრის** სამხრეთ ნაწილი (ვორონცოვ-ლორეს რაიონი) სომხეთს გადაეცა, ხოლო **ზაქათალის ოკრუგი** (ჭარ-ბელაქანი ანუ საინგილო) – აზერბაიჯანს. აზერბაიჯანს გადაეცა **თბილისის მაზრის** ნაწილიც (გარეჯის ველი და ყარაიაზის სექტორი), ასევე **სიღნაღის მაზრის** ნაწილი (ელდარის ველი). სომხეთის საკუთრებად იქცა **ლოკ-ლალვარის** ქედის ჩრდილო ფერდობი (ბორჩალოს მაზრა). 1925 წელს საქართველოს ტერიტორიის ნაწილი **პილენკოვო** (აფხაზეთი) რუსეთს გადაეცა. 1927 წელს რუსეთსვე გადაეცა **დუშეთის მაზრის** ტერიტორიის ნაწილი (მელხესტი და ცეკარო).

ზემოთ მოტანილი მასალიდან ცხადი ხდება, რომ რუსეთი საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიას თუ კრებდა – ასხვისებდა კიდეც. ამ შემთხვევაში პირველ რიგში დგებოდა რუსეთის სახელმწიფო ინტერესები, ქართული მიწები კი დიდ სახელმწიფოებთან რუსეთის ვაჭრობის ობიექტად იქცეოდა.

7. რუსეთი – ერთმორწმუნე ქვეყანა თუ ...

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ღირსების შელახვა რუსეთმა ჯერ კიდევ გეორგიევსკის ტრაქტატით (1783 წ.) დაიწყო. ტრაქტატის ძალით, ქართლ-კახეთის სამეფოს უმაღლესი სასულიერო ხელისუფალი **კათოლიკოს-პატრიარქი**, მცხეთის უძველესი საკათოლიკოსო ტახტის მპყრობელი, ხდებოდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის უწმინდესი სინოდის რიგითი წევრი და სინოდში იკავებდა მერვე ადგილს (ტობოლსკის ეპისკოპოსის შემდეგ). რას ნიშნავდა ეს? იმხანად რუსეთს პატრიარქი არ ჰყავდა (პატრიარქობა რუსეთში პეტრე I-მა გააუქმა) და რუსეთის ეკლესიას უწმინდესი სინოდი განაგებდა. სინოდს ჰყავდა თავმჯდომარე, რომელსაც, ცხადია, საპატრიარქო ღირსება არ გააჩნდა. უწმინდესი სინოდის წევრები ეპისკოპოსები, არქიეპისკოპოსები, მიტროპოლიტები იყვნენ, რომლებიც თავიანთი ღირსებით ასევე ვერ უტოლდებოდნენ მცხეთის საკათალიკოსო ტახტის მპყრობელს, ქართლ-კახეთის სამეფოს უმაღლეს სასულიერო პირს – კათოლიკოს-პატრიარქს. მიუხედავად ყოველივე ამისა, ქართლ-კახეთის უმაღლესი სასულიერო პირი, კათოლიკოს-პატრიარქი, რუსეთის ეკლესიის რიგით მმართველ ეპისკოპოსებს უტოლდებოდა, ხოლო შვიდი მათგანი ღირსებით მასზე წინ უნდა მდგარიყო.

1801 წლისათვის საქართველოში ორი საკათოლიკოსო ტახტი არსებობდა – **მცხეთისა** და **აფხაზეთისა** (აფხაზეთ-იმერეთისა). 1811 წელს რუსეთმა მცხეთის, ხოლო 1814 წელს აფხაზეთის საკათოლიკოსო ტახტი გააუქმა და საქართველოს ეკლესიის სათავეში **ეგზარქოსი** ჩააყენა. საეკლესიო სამართლისა და ტრადიციების მიხედვით, რუსეთს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება

მსოფლიო მართლმადიდებლურ საპატრიარქოებთან და ,პირველ რიგში, კონსტანტინეპოლის მსოფლიო პატრიარქთან უნდა შეეთანხმებინა. რუსეთმა ეს არ მოისურვა და ორივე საპტრიარქო ტახტი თვითნებურად გააუქმა.

საქართველოს ტერიტორიაზე შეიქმნა საეგზარქოსო ეგზარქოსით სათავეში. ყველა მნიშვნელოვან საკითხს ეგზარქოსი ან რუსეთის ეკლესიის უწმინდესი სინოდი წყვეტდა. საქართველოს ეკლესიის გაუქმებითა და საეგზარქოსოს დაარსებით საქართველოში მცხოვრები ყველა აღმსარებლობის ხალხი (კათოლიკეები, იუდაელები, მონოფიზიტები, მუსლიმები) ქართველ მართლმადიდებლებზე გაცილებით უკეთეს მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რადგან ისინი რუს ეგზარქოსს არ ემორჩილებოდნენ, არაფერს ათანხმებდნენ. ის რაც ძნელად მისაღწევი ან პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო ქართველი სამღვდელოებისათვის, სრულიად ადვილად მისაღწევი იყო კათოლიკეთა ან მონოფიზიტთათვის.)

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებას მოჰყვა ეკლესიის დარბევა და გაძარცვა. 1811-1906 წლებში რუსეთმა საქართველოში დახურა 800 ეკლესია და 15 მონასტერი, 29 ეპარქიის ნაცვლად მხოლოდ 5 ეპარქია დატოვეს. გაძარცვეს ეკლესიები და მონასტრები (გაიტანეს ხატები, ხელნაწერი წიგნები, ჯვრები, ბარძიმები და სხვა საეკლესიო ქონება). გარდა ნაძარცვისა, რუსებმა საქართველოს ეკლესიას ოფიციალურად ჩამოართვეს 220 მილიონ მანეთზე მეტი ღირებულების უძრავი და მოძრავი ქონება.

რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის უწმინდესმა სინოდმა და საქართველოს ეგზარქოსმა მოახდინეს სასულიერო განათლების რუსიფიკაცია. დიდ ტაძრებში ღვთისმსახურება მხოლოდ რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. ეგზარქოსის განკარგულებით კირის ხსნარის სქელი ფენით დაიფარა საქართველოს ეკლესიიებისა და მონასტრების უძველესი ფრესკები.

რუსეთის ეკლესიის უწმინდესი სინოდი და საქართველოს ეგზარქოსი გამუდმებით დევნიდნენ პატრიოტულად განწყობილ ქართველ სამღვდელოებას. XIX საუკუნის დასასრულიდან და XX საუკუნის დასაწყისიდან დაიწყო საქართველოს ეკლესიის **ავტოკეფალიის** აღდგენისათვის მებრძოლთა დევნა. ქართველ ავტოკეფალისტებს სამშობლოდან შორს, რუსეთის სხვადასხვა ეპარქიების ეკლესიებსა და მონასტრებში აგზავნიდნენ . პრაქტიკულად ,ეს იყო გადასახლება. 1907 წელს ეგზარქოსმა **ნიკონმა** კაზაკები მიუსია და მათრახებით აცემინა ქართველ ავტოკეფალისტთა კრების მონაწილენი. და ბოლოს, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენით (1917 წ.) გაღიზიანებულმა რუსეთმა მოაწყო კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს მკვლელობა (1918 წ.).

ასეთი იყო ერთმორწმუნე რუსეთის როლი საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში.

8. რუსეთი – ქართველი ერის გამამთლიანებელი თუ ...

რუსეთის იმპერიამ საქართველო დაიპყრო სამეფო-სამთავროებად დაშლილი და არასოდეს უზრუნია მათ გაერთიანებაზე. პირიქით, რუსეთი დაბეჯითებით ნერგავდა **სეპარატიზმს** და სადაც სეპარატიზმი უკვე არსებობდა, კიდევ უფრო აღრმავებდა მას.

1801 წელს რუსეთის იმპერატორმა ქართლ-კახეთის სამეფო გააუქმა და 1802 წელს ქვეყნის ოკუპაცია მოახდინა. ამ დროისათვის საქართველოს ტერიტორიაზე

ჯერ კიდევ არსებობდა იმერეთის სამეფო, სამეგრელოს, გურიის, სვანეთისა და აფხაზეთის სამთავროები. რუსეთის საიმპერატორო კარისთვის კარგად იყო ცნობილი, რომ იმერეთის მეფესა და სამეგრელოს მთავარს ტერიტორიული დავა ჰქონდათ. 1803 წელს რუსეთის იმპერატორმა ქვეშევრდომობაში მიიღო სამეგრელოს სამთავრო. რუსეთი აღიარებდა დადიანების გვარის უფლებას სამთავრო ტახტზე. ცხადია, ამის შემდეგ იმერეთის მეფე სამეგრელოს სამთავროს ვერაინარ პრეტენზიას ვერ წაუყენებდა. 1804 წელს იმერეთის სამეფოში რუსეთის ჯარი შეიჭრა და იმერეთის მეფე სოლომონ II იძულებული გახდა, რომ რუსეთის ქვეშევრდომობა მიეღო. ქვეშევრდომობაში შესვლის დროს იმერეთის მეფემ მოითხოვა, რომ გურიის სამთავრო რუსეთს იმერეთის სამეფოს ნაწილად ეცნო. ცხადია, სოლომონ II სამეგრელოს სამთავროს იმერეთის სამეფოს ნაწილად ცნობას უკვე ველარ მოითხოვდა, რადგან სამეგრელოს სამთავრო დამოუკიდებლად იყო შესული რუსეთის ქვეშევრდომობაში. რუსეთი დათმობაზე წავიდა და 1804 წელს გურიის სამთავრო რუსეთის ქვეშევრდომობაში, როგორც იმერეთის სამეფოს ნაწილი, ისე მიიღო. ეს „ხარვეზი" რუსეთის საიმპერატორო კარმა მალევე გამოასწორა. 1810 წელს, მას შემდეგ, რაც რუსეთმა იმერეთი დაიპყრო და იქ მეფობა გააუქმა, გურიის სამთავრო დამოუკიდებლად შევიდა რუსეთის ქვეშევრდომობაში. რუსეთმა აღიარა გურიელების გვარის უფლება სამთავრო ტახტზე. 1810 წელსვე რუსეთმა აფხაზეთი მიიღო ქვეშევრდომობაში და ცნო რუსული ორიენტაციის შერვაშიძეთა უფლება სამთავრო ტახტზე. სვანეთის სამთავროს ტახტისთვის ერთმანეთს ებრძოდნენ ციოყ და თათარყან დადეშქელიანები. 1833-1834 წლებში ციოყიცა და თათარყანიც რუსეთმა ქვეშევრდომობაში მიიღო და ორივეს უფლება ცნო სამთავრო ტახტზე. შეიქმნა სვანეთის სამთავროს ორად გაყოფის რეალური საფრთხე.

ამრიგად, საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ორივე სამეფო – ქართლ-კახეთისა და იმერეთისა – რუსეთმა დაუყოვნებლვ (1801 წელსა და 1810 წელს) გააუქმა, ხოლო ოთხი სამთავრო – სამეგრელოს, გურიის, აფხაზეთისა და სვანეთის – ფაქტობრივად დაიპყრო (სვანეთის სამთავროს გარდა ყველგან რუსეთის საოკუპაციო ჯარები იდგა), თუმცა ფორმალურად აღიარა სამთავროების არსებობა მთავრის ხელისუფლების, მთავრის სასამართლოს, საგადასახადო სისტემის, სამოხელეო აპარატის (შინაგანი ავტონომიის) შენარჩუნებითა და საზღვრების ხელშეუხებლობით.

სამთავროების შენარჩუნებით რუსეთი სეპარატიზმის გაღვივებას ისახავდა მიზნად. **სეპარატიზმს უნდა მოესპო ერთიანი ქართული ცნობიერება, როგორც აუცულებელი პირობა საქართველოს გაერთიანებისა.**

რუსი მოხელეები ვითარებას სრული სერიოზულობით სწავლობდნენ. მათი ყურადღება იმთავითვე მიიპყრო იმან, რომ მეგრული და სვანური ლექსიკით შეხედვით, განსხვავდებოდა ქართულისაგან. ეს ფაქტი გამოდგებოდა იმისათვის, რომ მომავალში მეგრული და სვანური ცალკე ენებად, ხოლო მეგრელები და სვანები ცალკე ერებად (ხალხებად) გამოეცხადებინათ. რუსმა მოხელეებმა ისიც კარგად შენიშნეს, რომ ლექსიკური თვალსაზრისით, ქართული ენის გურული დიალექტი, მეგრულისა და სვანურისაგან განსხვავებით, უფრო ახლოს იდგა სალიტერატურო ქართულთან. გურია და გურული დიალექტი სეპარატიზმის დანერგვის თვალსაზრისით უპერსპექტივო ჩანდა. სწორედ ამიტომ 1828-1829 წლებში გურიის სამთავრო გააუქმეს.

1841 წელს დაპყრობილი სამხრეთ კავკასია რუსეთმა ორ ადმინისტრაციულ ერთეულად დაყო – **საქართველო-იმერეთის გუბერნიად** და **კასპიის ოლქად**. საქართველო-იმერეთის გუბერნიაში შედიოდა მთელი საქართველო სამეგრელოს, აფხაზეთისა და სვანეთის სამთავროების გარდა. ამ შემთხვევაში სამი რამ არის საინტერესო: **პირველი.** ახალი, 1841 წლის ადმინისტრაციული დაყოფით კვლავ დადასტურდა სამთავროების ავტონომია. **მეორე.** ცნება **„საქართველო-იმერეთი"**

დაკანონდა შემდეგი გაგებით: **„საქართველო“** გულისხმობდა ქართლისა და კახეთის ანუ ყოფილი ქართლ-კახეთის სამეფოს ტერიტორიასა და 1829 წელს შემოერთებული სამცხე-ჯავახეთის ნაწილს (ახალციხე, ახალქალაქი, აწყური, ასპინძა და სხვა). **„იმერეთი“** გულისხმობდა ყოფილ იმერეთის სამეფოსა, ყოფილ გურიის სამთავროსა და რაჭის ტერიტორიას. **მესამე.** ცნება „საქართველოში“ არ იგულისხმებოდა იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი, სვანეთი და რაჭა.

1846 წელს „საქართველო-იმერეთის“ გუბერნიის ნაცვლად შეიქმნა ორი გუბერნია – **თბილისისა და ქუთაისის**. ეს ადმინისტრაციული რეფორმა კიდევ უფრო შორს იყო გამიზნული: **პირველი.** ქუთაისის გუბერნიაში არ შედიოდა სამეგრელო, აფხაზეთი და სვანეთი ანუ მორიგმა ადმინისტრაციულმა რეფორმამ კვლავ დაასუსტა სამთავროების ავტონომია; **მეორე.** გუბერნიების სახელწოდებებიდან საერთოდ გაქრა სიტყვა **„საქართველო“**.

1857-1867 წლებში გაუქმდა სამეგრელოს სამთავრო, 1857-1859 წლებში –სვანეთის სამთავრო, 1864 წელს – აფხაზეთის სამთავრო. სამეგრელოს და სვანეთის სამთავროები მაზრების სახით ქუთაისის გუბერნიაში შევიდა. აფხაზეთის სამთავროს ტერიტორია ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულად – **სოხუმის ოკრუგად** ჩამოყალიბდა, რომელიც ქუთაისის გუბერნიაში შედიოდა. სოხუმის ოკრუგში ე.წ. სამხედრო-სახალხო მმართველობა შემოიღეს.

რუსეთი სპარსეთისა და ოსმალეთის დამარცხების შემდეგ მიღებულ ქართულ ტერიტორიასაც სეპარატიზმის გაღვივების თვალსაზრისით ანაწილებდა ტერიტორიულ ადმინისტრაციულ ერთეულებს შორის. 1828 წლის თურქმანჩაის ზავით სპარსეთმა რუსეთს **ჭარ-ბელაქანი (საინგილო)** დაუთმო. ეს ტერიტორია რუსეთმა რეალურად 1830 წელს დაიკავა. სავსებით შესაძლებელი იყო, რომ ჭარ-ბელაქანი (საინგილო) მაზრის (ან მაზრების) სახით თბილისის გუბერნიაში შესულიყო. ეს ხელს შეუწყობდა ისლამის აღმსარებელი ქართველების (ინგილოების) დედასამშობლოსთან დაახლოებას, ქართულ სინამდვილეში ადაპტაციას. ცხადია, რუსეთისათვის ეს მიუღებელი იყო. ჭარ-ბელაქნის (საინგილოს) ტერიტორიაზე ცალკე ადმინისტრაციული ერთეული – **ზაქათალის ოკრუგი** შექმნეს.

სან-სტეფანოს ზავითა (1878 წ.) და ბერლინის კონგრესის (1878 წ.) დადგენილებით ოსმალეთისაგან მიღებული ტერიტორია, ისე, რომ ყურად არ უღიათ ისტორიული ტრადიცია, საბოლოოდ ასე გაანაწილა: ქუთაისის გუბერნიას გადაეცა: **ართვინის ოკრუგი** (ართვინი, ართანუჯი, შავშეთი, იმერხევი) და **ბათუმის ოკრუგი** (ბათუმი, ქობულეთი, ქედა, ხულო, კინტრიში, გონიო). ოსმალეთის მიერ დატოვებული სხვა ტერიტორია **ყარსის ოლქში** შემავალი **არტაანის ოკრუგსა** (არტაანი, კოლა) და **ოლთისის ოკრუგში** (ოლთისი, ტაოსკარი) გააერთიანეს. ეს იყო ძალზე მზაკვრული ქმედება. არტაანის ოკრუგი შეიძლებოდა თბილისის გუბერნიაში გაეერთიანებინათ, ხოლო ოლთისის ოკრუგი – ქუთაისის გუბერნიაში. შეიძლებოდა ორივე ოკრუგი თბილისის გუბერნიას გადასცემოდა. არტაანისა და ოლთისის ოკრუგები ყარსის ოლქში იმიტომ გააერთიანეს, რომ იქ არაქართველი მოსახლეობა დიდი რაოდენობით ცხოვრობდა და არტაანელი და ოლთისელი ქართველები ქართულ სამყაროს მოსწყდებოდნენ.

რუსეთმა ქართული ტერიტორიის დანაწევრებითა და სეპარატიზმის გაღვივების მიზნით სხვა მხრივაც გამოიჩინა თავი. 1858 წელს ქართველებით დასახლებული ისტორიული **დვალეთი** თბილისის გუბერნიას ჩამოაშორეს და **ოსეთის სამხედრო ოკრუგს** გადასცეს. 1849 წელს **ბამბაკი ლორეს ველთან** ერთად თბილისის გუბერნიას ჩამოაშორეს და ერევნის გუბერნიას გადასცეს. 1862 წელს, მართალია, ლორეს ველი კვლავ თბილისის გუბერნიას დაუბრუნდა, მაგრამ ბამბაკი ისევ ერევნის გუბერნიის შემადგენლობაში დარჩა. შემთხვევითი არ იყო, რომ ისტორიული **ჯიქეთი** შავი ზღვის ოკრუგს მიაკუთვნეს. გარკვეული მოსაზრებით, იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა უარი თქვა რუსეთის

შემადგენლობაში საქართველოს (ივერიის) ავტონომიური სამეფოს შენარჩუნებაზე თუნდაც იმ სტატუსით, რა სტატუსითაც სარგებლობდნენ რუსეთის შემადგენლობაში არსებული ფინეთის სამთავრო და პოლონეთის სამეფო. სრულიად ბუნებრივად ისმის კითხვა: რა უშლიდა ხელს რუსეთის იმპერატორს იმაში, რომ საქართველოს ისტორიული ტერიტორია (ჯიქეთიდან კაკ-ენისელამდე, და დვალეთიდან ბასიანამდე) ერთ გუბერნიაში –საქართველოს გუბერნიაში გაეერთიანებინა? რუსეთში ტერიტორიული თვალსაზრისით ამაზე ბევრად დიდი გუბერნიებიც არსებობდა. პასუხი ნათელია: **ცნება „საქართველო" ხელს უშლიდა სეპარატიზმის დანერგვას, საქართველოს დანაწილებას და ქართველი ერის ასიმილაციას.**

ამრიგად, რუსეთის იმპერია ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რათა სამუდამოდ გამქრალიყო ერთიანი ქართული ეროვნული ცნობიერება, ერთიანი საქართველო საუკუნეების მიღმა დარჩენილ მოგონებად ქცეულიყო.

9. რუსეთი –ქართველთა მფარველი თუ...

რუსეთის იმპერიის ხელისუფლება კარგად გრძნობდა, რომ ოდესმე მას ქართული ეროვნული მოძრაობის წინააღმდეგ მოუწევდა ბრძოლა. ამ ბრძოლისათვის რუსები თავიდანვე ემზადებოდნენ. ანტიქართული პოლიტიკის მიზანი იყო **დემოგრაფიული ვითარების ქართველთა საზიანოდ შეცვლა**.

ადრიანოპოლის ზავის დადებისა (1829 წ.) და სამცხე-ჯავახეთიდან 75 ათასი ისლამის აღმსარებელი ქართველის ოსმალეთში იძულებით გადასახლების შემდეგ დღევანდელი ახალქალაქისა და ახალციხის რაიონებში უამრავი სოფელი დაცარიელდა. მთავარმართებელმა ი. პასკევიჩმა არ შეიწყნარა თხოვნა საქართველოს მთიანი რეგიონებიდან (ზემო იმერეთიდან) ახალქალაქსა და ახალციხეში ქართველთა ჩასახლების შესახებ და ეს ტერიტორია ოსმალეთიდან შემოსულ **სომხებს** (30 ათას კაცს) დაუთმო. ასე ხელოვნურად შეუქმნა რუსეთმა ქართველებს მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია ამ რეგიონში. 1830 წლიდან საქართველოში მასიურად დაიწყო რუსი **სექტანტების** (დუხობორების, სტაროვერების, მალაკნების, სუბოტნიკების, სკოპების და ა.შ.) ჩამოსახლება. 1856 წლისათვის თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებში სექტანტთა 21 რუსული სოფელი იყო (1133 კომლი, ორივე სქესის 6000 მცხოვრები). სექტანტებს მიწას უფასოდ ურიგებდნენ და სხვა მრავალ შეღავათსაც აძლევდნენ. მიწას უფასოდ აძლევდნენ სამხედრო სამსახურიდან გასულ ოფიცრებსა და ჯარისკაცებსაც, თუ ისინი საქართველოში დასახლებას მოითხოვდნენ.

რუსეთის ხელისუფლებამ საქართველოში ჩამოასახლა **გერმანელები** და ბერძნები. გერმანელების ნაწილი თბილისში დასახლდა, ნაწილმა კი გარეკახეთსა და სამხრეთ საქართველოში (ბოლნისისა და მარნეულის რაიონებში) საუკეთესო მიწები მიიღო. როგორც რუს, ისე გერმანელ კოლონისტებს ხელისუფლება შეღავათიან სესხებს აძლევდა.

რუსი კოლონისტების ბოლო დიდი ნაკადი საქართველოში პირველი მსოფლიო ომის წინ შემოვიდა. ხელისუფლებამ ისინი საუკეთესო მიწებზე დაასახლა.

რუსეთის ხელისუფლების განსაკუთრებული დაინტერესების საგანს შავი ზღვის სანაპირო ზოლი შეადგენდა. XIX საუკუნის მიწურულისა და XX საუკუნის დამდეგისათვის აქ უკვე ჩამოსახლებულნი იყვნენ: **სომხები, ბერძნები, რუსები, ესტონელები,** ასევე გაურკვეველი ეროვნების ადამიანები, რომლებსაც

სტატისტიკურ ცნობარებში ასე იხსენიებდნენ – **„თურქეთის ქვეშევრდომები“**. ამასთან, ქუთაისის გუბერნიაში მცხოვრები ქართველი ვერ გახდებოდა აფხაზეთის (სოხუმის ოკრუგის) ნებისმიერი სოფლის მცხოვრები, თუ იგი ამ უფლებით არ სარგებლობდა 1878 წლამდე. ასე რომ, ბალტიისპირეთიდან შავიზღვისპირეთში (აფხაზეთში) ესტონელის გადმოსახლება უფრო ადვილი იყო, ვიდრე ზუგდიდიდან ან ფოთიდან ქართველის მუდმივ საცხოვრებლად აფხაზეთში გადასვლა.

შიდა ქართლის იმ ნაწილში, რომელსაც ახლა რატომღაც ცხინვალის რეგიონს უწოდებენ, ბატონყმობის გაუქმების პერიოდისათვის (1864 წ.) ჩრდილო ოსეთიდან შემოსული ოსი ხიზნები ცხოვრობდნენ. ეს ხიზნები ქართველი თავადების: ერისთავების, მაჩაბლების, ფალავანდიშვილების და სხვათა მიწაზე ცხოვრობდნენ არა ყმა გლეხის, არამედ ხიზნის უფლებით. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ ისინი ქათველი გლეხებივით მიწას ვერ მიიღებდნენ ე.ი. საკუთრების მფლობელები ვერ გახდებოდნენ. ეს ხელს არ აძლევდა რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებას. კავკასიის კოლონიური ადმინისტრაცია ქართველ თავადებს ფულად კომპენსაციას დაჰპირდა იმ შემთხვევაში ,თუ ისინი ოსი ეროვნების ხიზნებს ყმა-გლეხების მსგავსად მიწას მისცემდნენ. პრაქტიკულად, რუსეთის ხელისუფლებამ ოს ხიზნებს ქართული მიწა უყიდა და ისინი მესაკუთრეებად აქცია.

შეიძლებოდა სხვა მასალის მოტანაც, მაგრამ ვფიქრობთ, ესეც საკმარისია იმისათვის, რომ დავასკვნათ: **რუსეთი მთელი XIX საუკუნის განმავლობაში შეგნებულად აუარესებდა დემოგრაფიულ სიტუაციას სამცხე-ჯავახეთში, აფხაზეთსა და შიდა ქართლში.**

10. რუსეთი – საქართველოს განმანათლებელი თუ ...

XIX საუკუნეში რუსეთის საუნივერსტეტო ცენტრებში, ასევე სხვა სამეცნიერო დაწესებულებებში აღიზარდა და ნაყოფიერად მოღვაწეობდა ბევრი გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი – საბუნებისმეტყველო და ქართველოლოგიურ მეცნიერებათა წარმომადგენლები. ეს უდავო ფაქტია. მაგრამ აქვე ისმის კითხვა: ეროვნებით ქართველი მეცნიერები ვის სამსახურში იყვნენ – საქართველოს თუ რუსეთის? ცხადია ,რუსეთის. მათი ყოველი გამოკვლევა, ყოველი წიგნი, ყოველი ლექცია რუსული მეცნიერების განვითარებასა და საბოლოოდ, რუსეთის სახელმწიფოს გაძლიერებას ემსახურებოდა. მაგალითად, ვის ემსახურებოდა ცნობილი ფიზიოლოგი **ივანე თარხნიშვილი** (1846-1908), საქართველოს თუ რუსეთს? იგი რუსული მეცნიერების წარმომადგენელი იყო და რუსეთს ემსახურებოდა. მოსკოვსა და პეტერბურგში შექმნილი დიდი ქართველოლოგიური ცენტრები კი მხოლოდ იმიტომ ფინანსდებოდა, რომ იქ დაგროვილი ცოდნა რუსეთის იმპერიის გაძიერებას მოხმარებოდა. მაგალითად, სავსებით ნათელია, თუ რა დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორ **დავით ჩუბინაშვილის** (1814-1891) ქართულ-რუსულ და რუსულ-ქართულ ლექსიკონებს.

რუსეთის საიმპერატორო კარი და კავკასიის კოლონიური ადმინისტრაცია რომ ქართული კულტურის ქომაგები ყოფილიყვნენ, მაშინ საქართველოში არ მოხდებოდა საერო და სასულიერო განათლების რუსიფიკაცია, ქართული ენის

განდევნა სკოლიდან და ეკლესიიდან. ქართველი ინტელიგენციის მრავალი თაობის აუხდენელ ოცნებად დარჩა თბილისში უნივერსტეტის გახსნა. თბილისში უნივერსტეტის (თუნდაც რუსულენოვანის) გახსნა დიდ საფრთხეს უქმნიდა რუსეთის სამომავლო გეგმებს. უნივერსტეტი მალე გადაიქცეოდა ქართული მეცნიერებისა და კულტურის კერად.

როგორ ქომაგობდა რუსეთი ქართულ ენას, ქართულ კულტურას, კარგად ჩანს ქვემოთ მოტანილი ფაქტებიდან. ახლად შემოერთებულ ჭარ-ბელაქანში (საინგილოში) სახელმწიფო სკოლებში სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. იმხანად ისლამის აღმსარებელი იქაური ქართველები (ინგილოები) ქართულ ენას მშობლიურად თვლიდნენ და კარგად ფლობდნენ მას. ინგილოებს ქართულ სინამდვილესთან სწორედ ქართული ენა აკავშირებდათ, რუსეთი კი ყველანაირად ცდილობდა ამ კავშირის დარღვევას. აჭარასა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა რაიონებში ისლამის აღმსარებელი ქართველებიც მშობლიურ ენად ქართულს მიიჩნევდნენ და კარგად ფლობდნენ მას. აჭარის სახელმწიფო სკოლებშიც სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. აფხაზეთის შემოერთების შემდეგ იქაურ ქართველებს (მეგრელებს) განათლების მიღება მხოლოდ რუსულ ენაზე შეეძლოთ. გარდა ამისა, ქართველებს აიძულებდნენ წირვა-ლოცვა რუსულ ენაზე მოესმინათ.

თუ რამ, გარეგნულად, ქართული კულტურის შენარჩუნებისთვის გაკეთდა (მაგალითად ,ჟურნალ „ცისკრი“, თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკის, კავკასიის მუზეუმის დაარსება) ,მისი ჭეშმარიტი მიზანი ქართულ კულტურაზე ზრუნვა არ იყო. რუსეთის საიმპერატორო კარს სურდა რადიკალურად განწყობილ ქართველებისთვის ქართველ ერშივე შეექმნა ოპოზიცია, ქართული კულტურის მფარველის მანტიის წამოსხმით საზოგადოების ნაწილი გადაებირებინა და მისი კეთილგანწყობა დაემსახურებინა.

ცნობილია, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარი ხელს უწყობდა ქართველი ახალგაზრდების რუსეთში გამგზავრებას უნივერსიტეტებსა და სამხედრო სასწავლებლებში განათლების მისაღებად. ამის მიზანი იყო რუსული მოქალაქეობის ჩამოყალიბება ქართველთა შორის და საბოლოოდ მათი გარუსება. რუსეთში წასული ახალგაზრდებისაგან განა ყველა თერგდალეულად (ეროვნული იდეალებისთვის მებრძოლად) დაბრუნდა საქართველოში. რუსეთში განათლებამიღებული ახალგაზრდობის მნიშვნელოვანი ნაწილი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ საერთოდ არ ჩაბმულა ეროვნულ მოძრაობაში და ერთგულად ემსახურებოდა რუსეთის იმპერიას.

* * *

1901 წელს საქართველოში დიდი ზარ-ზეიმით აღინიშნა საქართველოს რუსეთთან „შეერთების“ (და არა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის) ასი წლისთავი. ცხადია, ეს არ იყო ქართველი ერის ზეიმი. მოზეიმეთა ერთ-ერთ თავყრილობაზე მისულმა ქართველმა პატრიოტმა პროტესტი ამ სიტყვებით გამოხატა: **„ადამიანი რომ ნულის ტოლი გახდეს, მან ფეხებამდე უნდა დახაროს თავი“.**

საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის ისტორიას ჩვენ ვერ გადავაკეთებთ. იგი უნდა მივიღოთ ისეთი, როგორიც არის. თუ ორი ერის, ორი სახელმწიფოს ურთიერთობას საფუძვლად სიცრუე დაედო, მას პერსპექტივა არა აქვს.

Кючук-Кайнарджский мир (1774 г.) и

Российские владения на Кавказе

Отличительная черта расклада сил в Европе второй воловины XVIII века – возросший военно-политический вес России в международных делах, что явилось главным итогом **Семилетней войны (1756-1763 гг.)**. Начиная с этого времени, сила и потенциал России таковы, что даже в составе шактой коалиции **Австрии, Франции, Швеции и Саксонии** она могла рассчитывать на успех в противостоянии с поддерживаемой британским кабинетом **Пруссией**. Но окончательное разрушение Пруссии теперь уже не отвечало носударственным интересам России. Это привело бы к усилению ее недавных союзников – Автрии и Франции. **Екатерина II** решает сохранить мир с Пруссией и вывести русские войска из ее владений. В 1764 году между **Россией** и **Пруссией** был заключен, по существу, военный союзный договор. Союзный договор 1764 г. уже содержал в себе возможность раздела **Польши**. Ситуация в Польше осложнилось. Начались вооруженные столкновения поляков с российскими войсками, дислоцированными в Польше. Такое развитие событий было на руку **Турции**, не жедавшей мириться с усилением влияния России в Польше и жаждавшей отторгнуть у последней земли на южных окраинах. Подстракаемая Австрией и Францией, тоже пекущихся о возвращении своего былого влияния в Польше, Турция решается на войну с Россией.

Осенью 1768 г. Турция не только потребовала вывода русских войск из Польши, но и отвергла право России на покровительство православного населения (белоруссов и украинцев) и их защиту. Не дожидаясь ответа на свои нелепые условия, турецкое правительство заточило в подземелье самибашенного замка российское посольство в Турции во главе с послом **А. М. Обресновым**. Это означало начало войны.

Турция выставила против России 300-тысячную армию. военные действия показали не только материально-техническое превосходство 120-тысячной российской армии, но и ее отличную боевую выучку, полководческое искусство военачальников. На главном **Днестровско-Бугском** театре военных действий были сосредоточены две армии: 1-я – под командованием генерал-аншефа **А. М. Голоцына**, 2-я – под командованием графа **П. А. Румянцева**. уже в 1769 году российские войска заняли **Хотин, Яссы, Бухарест**. От турецких войск была очищена большая часть дунайских княжеств. Особенно впечатляющие победы были одержаны в 1770 году войсками под командованием **П. А. Румянцева**. В июне 1770 года превосходящие силы Турции и Крымского ханства потерпели первое крупное поражение в бою у урочища **Рябая Могила**. В июле 1770 года туркам бы нанесен новый удар при владении реки **Ларги** в Прут, а потом реки **Кагул** была разгромлена 150-тысячная армия Турции. В июне 1770 года русский флот под общим командованием **А. Г. Орлова** полностью уничтожил турецкую эскадру в **Чесменской бухте**. С этого дня в **Эгейском море** стал господствовать рассийский флот. В кампанию 1771 года русские войска заняли **Крым**, русская средиземноморская эскадра блокировала **Дарданеллы**.

Казалось, что Турция непременно должна была откликнуться на предложение России начать мирные переговоры. Но Франция открованно толкала Турцию на продолжение войны. Открывшийся в июле 1772 года конгресс в **Фокшанах**

провалился. Переговоры продолжились В Бухаресте осенью 1772 года. Было достигнуто соглашение почти по всем пунктам, кроме пункта о передаче России Керчи и Еникале. Здесь стороны проявили неуступчивость. Переговоры были прерваны вновь.

Паралелльно с Бухарестским конгрессом шли переговоры между **Россией** и **Крымским ханством**. Договор, подписанный 1 ноября 1772 года, начинался провозглашением **"Союза, дружбы и доверенности между Россией и крымским ханством"** (статья 1). В Крыму сохранялась самодержавная форма правления при избираемом хане, причем объявлялось, что **"ни Российская империя, ни оттоманская Порта (Турция – ავტ.) и прочие посторонные никто и ни один ни в чем вмешиваться не имеют; но, по избрании и постановлении хана, доносимо будет высочайшему российскому двору"** (статья 2).

Для установления российского владычества на Кавказе большое значение имеет договор между Российской империей и Крымским ханством, который оставлял в подданстве хана все подвластные ему народы. Договор подтверждал прежние права Росси на Кабарду: **"Большая же и Малая Кабарды состоят в подданстве Российской империи"** (статья 3).

В договоре не были оговорены границы Кабарды. В нем ни слова не было сказано о том, что Осетия является составной частью Кабарды, и она в составе Кабарды входит во владения Российской империи. Русская историография считает, что Осетия действительно входила в состав Кабарды и в 1774 году автоматически вошла во владения Российской империи. **Это спорный вопрос**, но нам не до этого. **В состав Осетии (территория совеременной Северной Осетии) никогда, ни формально, ни фактически не входила территория Грузии – Шида Картли**. Часть Шида Картли только с 1917 года по инициативе осетинских сепаратистов стала называться "Южная Осетия". Советская Россия и политическое руководство советской Грузии узаконили термин "Южная Осетия" и в 1921-1922 годах создали автономную область на территории Шида Картли. Что же касается 1774 года, то тогда существовала только одна Осетия (на территории современной Северной Осетии). Советская Россия и политическое руководство советской Грузии узаконили термин "Южная Осетия" и в 1921-1922 годах создали автономную область на территории Шида Картли. **Что же касается 1774 года, то тогда существовала только одна Осетия (на территории современной Северной Осетии). Никакой "Южной Осетии" в XVIII веке, так же, как и XIX веке, не существовало. Территория Шида Картли в XV-XVIII веках всегда входила в состав Картлинского царства, а с 1762 года в состав Картл-Кахетинского царства. Так что совместное вхождения в 1774 году в состав Российской империи "Северной" и "Южной" Осетий является абсолютной ложью и не соответсвует исторической истине.**

Подписание договора между Российской империей и Крымским ханством еще не означало перехода Кабарды во владения России. В **Бухаресте**, на российско-турецких переговорах, споры продолжались. Третья статья договора, предложенная **А. М. Обресковым**, содержала требование России о возвращении ей кабардинских земель: **"Обе Кабарды, Большая и Малая, должны быть признаны совершенно принадлежащими империи Всероссийской, так как из древних времен оны принадлежали ей до последнего Белградского трактата"** (Белградский трактатом завершилась русско-турецкая война 1735-1739 гг.-авт.). Турецкий посол **Абдур-Резак** высказался за сохранение за кабардинцами их прежнего статуса, ссылаясь на то, что они – мусальмане, а потому **"трудное дело есть отдать их во владение России"**. А. М. Обресков возражал ему, что только **"беи и дворянство вступили в**

магометанство,а сельские жители почти все еще христианскую веру исповедуют". Абдур-Резак заверял А. М. Обрескова в том, что прежнее "**независимое**" положение кабардинцев обеспечит мир и тишину на границе. А. М. Обресков напомнил Абдур-Резаку, что из Кабарды совершались многократные "**нападения на российские границы; и … за два года до начатия войны нападавшие, соединясь с кубанскими татарами, разграбили большие и знатные караваны**". По настоянию Абдур-Резака статья о кабардинских землях была оставлена "**несколько времени еще нерешенною**".

В Бухаресте было достугнуто соглашение почти по всем пунктам, кроме одного: передача России **Керчи** и **Еникале**. Здесь стороны проявили неуступчивость, и переговоры вновь были прерваны. Война возобнорвилась. В целом вся кампания 1773 года оказалась для России неудачной. Все изменилось в 1774 года, конда русские войска перешли **Дунай** и в один день, 9(20) июня одержали две подебы: у **Туртукая** и под **Козлуджей**. 8-тысячное русское войско, возглавляемое **А. В. Суворовым**, разгромило 40-тысячную армию, предводительствуемую самим великим везиром Турции.

Турки приняли все условия, продиктованные фельдмаршалом П. А. Румянцевым, и 10(21) июля в деревне **Кючук-Кайнардж** был подписан мирный договор.

Статья 21 Кючук-Кайнарджийского договора гласила: "**Обе кабарды, то есть Большая и Малая, по соседству с татарами большую связь имеют с ханами крымскими, для чего принадлежность их императорскому Российскому двору должна предоставлена быть на волю хана крымского с советом его с старшинами татарскими**". За этой формулировкой скрывалось ранее (1 ноября 1772 года) достигнутое соглашение между Россией и Крымским ханством о возвращении Кабарды в состав России.

Во время переговоров в Бухаресте и в Кючук-Кайнардже были составлены карты территориальных изменений по отдельным регионам. На основе этих карт и других архивных материалов в 1955 году была составлена "**Карта территориальных изменений по Кючук-Кайнарджскому миру**". На карте обе **Кабарды**, **Большая** и **Малая**, а также "**Осетинские земли, зависевшие от кабардинских феодалов**" в пределах Российской империи. Государственная граница между Грузией и Россией, по карте 1955 года на участке **Большая Кабарда – Осетия – Малая Кабарда** проходит по **главному Кавказскому хребту**. Текст Кючук-Кайнарджского мирного договора (1774 г.), а также "Карта территориальных изменений по Кючук-Кайнарджскому миру" (1955 г.) убеждает в следующем: **ни Российская империя, ни Кабарда и Осетия на Оюжном Кавказе (в Закавказье), а именно в Шида Картли (т. н. "Южная Осетия" – "Цхинвальский регион"), никаких владений не имели. Шида Картли а целиком (в том числе, северная часть), а также Двалети после Кючук-Кайнарджского мира была составной частью Картли-Кахетинского царства**.

Ситуация не изменилась и после 1774 года. В 1783 году между Российской империей и Картли-Кахетинским царством был заключен трактат (Георгиевский трактат). Георгиевский трактат имеет приложение – **Список князей и дворян Картли-Кахетинского царства**. в этом списке среди князей Картли перечислены князья Шида Картли (Мачабели, Эристави, Палавандишвили и др.). Это лишний раз подтверждает вышесказанное: **Шида Картли (т. н. "Южная Осетия – Цхинвальский регион") – это территория Картли-Кахетинского царства и ее юрисдикция (формальная и фактическая) никогда не вызывала сомнения**.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება წარსული და თანამედროვეობა

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბება რთული და ხანგრძლივი პროცესია. ამ პროცესზე ბევრი რამ ახდენს გავლენას. ჩვეულებრივ ეროვნული ცნობიერების გაჩენა წინ უსწრებს სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებას. სახელმწიფოს წარმოშობა თავისთავად ხელს უწყობს **ეროვნული ცნობიერების** გაძლიერებას, რადგან სახელმწიფოებრივი ცნობიერება სწორედ ეროვნულ ცნობიერებას ემყარება. ეს ორი ფენომენი ქმნის სახელმწიფოს ძლიერების საფუძველს - ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებაზე, მის შესუსტებასა თუ გაძლიერებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქონების გადანაწილება და მისი თანამდევი პროცესები ერსა და სახელმწიფოში.

დღევანდელი ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება სულ მცირე ოცდაათსაუკუნოვანი განვითარების შედეგია. XIX საუკუნის დამდეგს რუსეთის იმპერიის მიერ ქართული სამეფო-სამთავროების დაპყრობამ ძლიერი დარტყმა მიაყენა ქართულ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას. **საქართველოს სახელმწიფოებრიობის მოპოვების შემდეგ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებაზე უარყოფითი გავლენა იქონია საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამ (1811 წელს გაუქმდა მცხეთის საკათალიკოსო ტახტი, ხოლო 1814 წელს - აფხაზეთის საკათალიკოსო ტახტი).** ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის უფლებების ფეხქვეშ გათელვამ და სამეფო სახლის წევრების რუსეთში გადასახლებამ, ისევე როგორც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამ და უძველესი ეკლესიის რუსი ეგზარქოსისათვის დაქვემდებარებამ, ცხადია, დიდი ზიანი მიაყენა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას.

ქართველი ერის მომავალი დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ დროის რა მონაკვეთში მოხდებოდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გამოცოცხლება, რათა შესაძლებელი გამხდარიყო ბრძოლის დაწყება შელახული ეროვნული ღირსების აღდგენისათვის.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ერთი განსაკუთრებული მოვლენის შესახებ. ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება რომ დიდ სირთულეს შეუქმნიდა რუსეთის იმპერიის პოლიტიკას დაპყრობილ საქართველოში, ეს იმთავითვე გახდა ცნობილი. 1802 წლის აპრილში, თბილისში, სიონის ტაძარში, წაკითხულ იქნა რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე I-ის მიერ 1801 წლის 12 სექტემბერს ხელმოწერილი მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შესახებ. მანიფესტის წაკითხვის შემდეგ სიონის ტაძარში შეკრებილ ქართველობას რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე უნდა დაეფიცა. კახეთის თავადებისა და

აზნაურების ნაწილმა არ დაიფიცა, რუსის ჯარის ალყა გაარღვია და თბილისი დატოვა. ამას ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების თვალსაზრისით მეტად საინტერესო მოვლენები მოჰყვა: 1802 წლის პოლიტიკური გამოსვლა კახეთში, 1804 წლის აჯანყება ქართლის მთიანეთში, 1812 წლის აჯანყება კახეთში, 1819-1820 წლების აჯანყება იმერეთში. 1832 წლის შეთქმულებამ კი აშკარად დაადასტურა, რომ ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღდგენა-გაძლიერება უკვე შეუქცევადი პროცესი იყო, თუმცა ყოველივე ეს ეხებოდა ქართულ არისტოკრატიას და არა მთელ ქართველ ერს.

XIX-XX საუკუნეებში (1801-1917 წწ.) ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღდგენა-გაძლიერების პროცესი ზოგადად კარგად არის ცნობილი. დღეს ჩვენ გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხზე – **ქონების გადანაწილების პროცესზე საქართველოში** და მის გავლენაზე ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებაზე (XIX-XXI სს.).

* * *

რევოლუციის გამარჯვებად ტრადიციულად პოლიტიკური ძალაუფლების დაპყრობა აღიქმება. სინამდვილეში კი რევოლუციის საბოლოო გამარჯვება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ განვითარდება ქონების გადანაწილების პროცესი სახელმწიფოში ანუ დათმობენ თუ არა ქონებას (ან მის უდიდეს ნაწილს მაინც) ის კლასები, რომლებიც რევოლუციის მიერ დამხობილი ხელისუფლების სოციალურ და ეკონომიკურ საყრდენს წარმოადგენდნენ. წინააღმდეგ შემთხვევაში რევოლუცია მიზანს ვერ მიაღწევს და მას მალე შეიძლება მოჰყვეს სრულიად ლოგიკური მოვლენა – კონტრრევოლუცია. სწორედ ამიტომ **პოლიტიკური ძალაუფლების დაპყრობა მიზანი კი არაა, არამედ საშუალებაა მიზნის მისაღწევად – ქონების გადანაწილების განსახორციელებლად.**

რევოლუციის გზით პოლიტიკური ძალაუფლების დაპყრობის შემდეგ ქონების გადანაწილების ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს ინგლისი და საფრანგეთი. ინგლისის რევოლუციამ (XVII საუკუნის შუახანები), ისევე როგორც საფრანგეთის რევოლუციამ (XVIII საუკუნის დასასრული), ქონების გადანაწილების ისეთი პრინციპები წამოაყენა და გაატარა, რომელმაც დასაბამი მისცა ახალ სახელმწიფოებრიობას - ბურჟუაზიულ სახელმწიფოს. ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში, ცხადია, ქონების თანასწორად გადანაწილება უტოპია იყო. სამაგიეროდ ბურჟუაზიულმა სახელმწიფომ როგორც დიდი, ისე საშუალო და მცირე ეკონომიკური შეძლების მოქალაქეებს მისცა პოლიტიკური თანასწორობა (საარჩევნო და სხვა უფლებანი), ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტია (პიროვნების ხელშეუხებლობა, კანონის წინაშე თანასწორობა და სხვ.), საბაზრო ეკონომიკა (თავისუფალი კონკურენციის პირობებში ქონების დაგროვების უფლება და სხვ.). ყოველივე ეს ადამიანისთვის იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ გამოირიცხა სერიოზული კონტრრევოლუცია, ან საერთო-ეროვნული სოციალური ამბოხის შესაძლებლობა. ეს კი სტაბილური პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარების გარანტიას იძლეოდა. ყოველივე ამან განსაზღვრა ინგლისელისა და ფრანგის ძლიერი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბება, პატრიოტიზმისა და მოქალაქეობრიობის მძაფრი შეგრძნება.

პოლიტიკური ძალაუფლების დაპყრობის შემდეგ ქონების გადანაწილება ვერ შეძლო რუსეთის იმ პოლიტიკურმა ელიტამ, რომელიც სახელმწიფო ძალაუფლებას 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ დაეუფლა. ამის უშუალო შედეგი იყო პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი, რაც 1917 წლის ოქტომბერში ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული კონტრრევოლუციური სახელმწიფო გადატრიალებითა და დიქტატორული რეჟიმის ჩამოყალიბებით

დასრულდა. შედეგი მეტად სავალალო იყო. ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ნაცვლად რუსეთში ჩამოყალიბდა სოციალური ჯგუფებისა და კლასების (პარტიულ-კლანური) ცნობიერება. საბჭოთა (ბოლშევიკურმა) იდეოლოგიამ ეს პროცესი კიდევ უფრო გააღრმავა, რადგან სოციალური ჯგუფებისა და კლასების ცნობიერების გაძლიერება დიქტატორული რეჟიმის სიმტკიცის აუცილებელი პირობა იყო. ბოლშევიკებმა რეალურად არ დაუშვეს არაფერი, რაც ხელს უწყობდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებას (პოლიტიკური თანასწორობა, ადამიანის უფლებათა დაცვა, საბაზრო ეკონომიკა).

ქონების გადანაწილება და მის შესაბამისად ახალი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემის ჩამოყალიბება რევოლუციის გარეშეც შეიძლება. ამის მცდელობის მაგალითი მოგვცეს მეფის რუსეთმა და პრუსიამ. ბატონყმობის გაუქმება (მემამულეთა მიწის ნაწილის გლეხთა ხელში გადასვლა), სასამართლო რეფორმა (წოდებრივი სასამართლოს გაუქმება და ყველა მოქალაქისათვის ერთიანი სასამართლოს დაწესება), სასოფლო მმართველობის რეფორმა (გლეხობის მონაწილეობა სოფლის მმართველობაში), საქალაქო მმართველობის რეფორმა (მოსახლეობის მონაწილეობა ქალაქის მმართველობაში) იმის მომასწავებელი იყო, რომ ძველი ეკონომიკური და სოციალური სისტემა ნგრევას იწყებდა. ქონების გადანაწილებას აუცილებლად მოჰყვებოდა პოლიტიკური სისტემის შეცვლა. წარმატებით დაწყებული პროცესი, გარკვეული მიზეზების გამო, შეფერხდა, რამაც საბოლოოდ 1905-1907 წლების რევოლუცია გამოიწვია. რევოლუციის დამარცხების შემდეგ, ქონების გადანაწილების პროცესი ცალმხრივად (მხოლოდ სოფლად) განვითარდა, საყოველთაოდ ვერ იქცა, ვერ ჩამოყალიბდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება. ამან კი რუსეთი მეორე რევოლუციის აუცილებლობის წინაშე დააყენა.

რევოლუციის გარეშე ქონების გადანაწილების პროცესი წარმატებით განვითარდა პრუსიაში, რამაც, სხვა შედეგებთან ერთად, ძლიერი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაჩენაც გამოიწვია.

* * *

ქონების გადანაწილების პროცესი თავისებურად მიმდინარეობდა საქართველოში, რამაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა ქართველის ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ცნობიერება.

XIX საუკუნის დამდეგისათვის საქართველოში არსებულ სოციალურ ფენებსა და კლასებს შორის ქონების გადანაწილება ასეთ სურათს იძლეოდა. მრეწველობის არ არსებობისა და ძალზე სუსტად განვითარებული ხელოსნობისა და ვაჭრობის პირობებში იმ პერიოდისათვის საქართველოში წარმოების მთავარ საშუალებას მიწა წარმოადგენდა. მიწის მთელი ფონდი გადანაწილებული იყო **სამეფო ოჯახს, არისტოკრატიას (თავადებს, აზნაურებს) და ეკლესიას შორის.** წარმოების საშუალების გარეშე (მიწის საკუთრებაში ფლობის გარეშე) იყო დარჩენილი ერის უდიდესი ნაწილი - გლეხობა. გლეხობაში ანუ ერის აბსოლუტურ უმრავლესობაში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღორძინება-გაძლიერების აუცილებელ პირობას გლეხის მიწის მესაკუთრედ ქცევა წარმოადგენდა. მოვლენები კი სულ სხვაგვარად განვითარდა. სამეფო ოჯახის წევრთა მიწები რუსეთის სახელმწიფო უწყების განკარგულებაში გადავიდა, ხოლო საქართველოს ეკლესიისა - რუსეთის ეკლესიის მფლობელობაში. არისტოკრატიამ (თავადებმა, აზნაურებმა) მიწა

შეინარჩუნა. რუსეთის გლეხობის მსგავსად ქართველი გლეხობა მიწის მესაკუთრედ ვერ იქცა. ბატონყმობა ჯერჯერობით ძალაში რჩებოდა.

ასეთ ვითარებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარებას, კაპიტალის დაგროვების პროცესის დაწყებას და ქართული ეროვნული ბურჟუაზიის ჩამოყალიბებას. ბურჟუაზიას თავიდანვე უყალიბდება ეროვნული ცნობიერება, რადგან მისი არსებობის აუცილებელი პირობაა ქვეყნის ბაზრის დაცვა კონკურენტებისაგან. ამ რთულ საქმეს ეროვნული ბურჟუაზია, ცხადია, თავს მარტო ვერ ართმევს და იგი უცხო ქვეყნების ბურჟუაზიის წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარებისთვის მიმართავს ხალხს. თავისი ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე ბურჟუაზიას ხალხში შეაქვს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება. რუსეთის საიმპერატორო კარისათვის, ცხადია, საქართველოში პროცესის ასეთი გზით განვითარება სასურველი არ იყო. ქართული ეროვნული ბურჟუაზია პოლიტიკურ ძალად არ უნდა ქცეულიყო. სწორედ ამიტომ რუსეთის საიმპერატორო კარმა და კავკასიის კოლონიურმა ადმინისტრაციამ ყველაფერი გააკეთეს იმისათვის, რომ საქართველოს ეკონომიკა არაქართული ბურჟუაზიის (ძირითადად სომხურის) ხელში აღმოჩენილიყო. სომხურმა ბურჟუაზიამ ჩაიგდო ხელში ხელოსნობა და ვაჭრობა, წვრილი სამრეწველო საწარმოები და ბოლოს - ფაბრიკა-ქარხნები.

მდგომარეობის ხსნა კიდევ შეიძლებოდა თუ მიწა ქართული არისტოკრატიისა და გლეხობის ხელში დარჩებოდა. მოვლენათა განვითარებამ ამ შემთხვევაშიც სავალალო ხასიათი შეიძინა. **საქართველოს დაპყრობისთანავე (XIX საუკუნის დამდეგი) რუსეთის საიმპერატორო კარმა ქართული არისტოკრატია, როგორც ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების მატარებელი სოციალური ძალა, განდევნა სახელმწიფო ცხოვრების ყველა სფეროდან.** მნიშვნელოვან თუ შედარებით უმნიშვნელო სახელმწიფო თანამდებობაზე მხოლოდ უცხოტომელები (რუსები, სომხები და ა.შ.) ინიშნებოდნენ. ქართულმა არისტოკრატიამ შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყარო (ჯამაგირი) დაკარგა. შემოსავლის ერთადერთ წყაროდ რჩებოდა მიწა. საქართველოში მაიორატის სისტემის არარსებობის გამო არისტოკრატიული საგვარეულოების მფლობელობაში არსებული მიწის ფონდი დაუსრულებლად ნაწილდებოდა ოჯახის წევრებს (შვილებს) შორის. ამიტომ თითოეული ოჯახის მფლობელობაში არსებული მიწის რაოდენობა სულ უფრო მცირდებოდა, კლებულობდა მამულიდან მიღებული შემოსავალიც. XIX საუკუნის დამდეგისათვის, რომ არაფერი ვთქვათ საშუალო და წვრილ აზნაურობაზე, თვით ცნობილი თავადური საგვარეულოების მნიშვნელოვანი ნაწილიც კი მცირე მიწას ფლობდა, ე.ი. მცირე იყო მამულიდან მიღებული შემოსავალიც. 1832 წლისათვის ქართლისა და კახეთის ცნობილი თავადური საგვარეულოების წარმომადგენელთა დიდ ნაწილს მიწა იმდენად მცირე შემოსავალს აძლევდა, რომ მხოლოდ ელემენტარული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად თუ კმაროდა. ამ შემოსავლით შეუძლებელი იყო, მაგალითად, შვილებისათვის რუსეთში ან საზღვარგარეთ განათლების მიცემა, ოჯახისათვის პროფესიონალი ექიმის დაქირავება, თანამედროვე ევროპული ტანსაცმლისა და ავეჯის შეძენა, მთელი წლის მანძილზე ქალაქში ცხოვრება და ა.შ. ფულის ნაკლებობის გამო ქართულმა არისტოკრატიამ მასობრივად დაიწყო ვალის აღება სომხური ბურჟუაზიისაგან, რაც მალე ძვირად დაუჯდა. თუ არისტოკრატიის ნაწილმა მიწა დაკარგა პირდაპირი გაყიდვის გზით, მეორე და უფრო მნიშვნელოვანი ნაწილი ვალების გადაუხდელობის გამო გახდა იძულებული მიწა გაეყიდა. ორივე შემთხვევაში მიწის მყიდველი ისევ არაქართული (ძირითადად სომხური) ბურჟუაზია იყო.

საქართველოში რუსეთის გაბატონების სამოცი წლისთავზე (XIX საუკუნის 60-იანი წლების დამდეგისათვის) ქონების გადანაწილების პროცესის თავისებურებათა გამო პრაქტიკულად ვერ ჩამოყალიბდა **ქართული ეროვნული ბურჟუაზია,** ანუ არ არსებობდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების

მატარებელი და მისი ხალხში შემტანი ორგანიზებული პოლიტიკური ძალა. ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება ძლიერი იყო **ქართულ არისტოკრატიაში,** მაგრამ დიდი ინტელექტუალური შესაძლებლობების მქონე ქართული არისტოკრატია მოკლებული იყო ეკონომიკურ სახსარს, რაც აუცილებელი იყო ხალხში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების შეტანისათვის, ქართული ეროვნული ცნობიერების წინააღმდეგ მებრძოლი რუსეთის საიმპერატორო კარის, კავკასიის კოლონიური ადმინისტრაციისა და უცხოტომელი ბურჟუაზიის წინააღმდეგობის დასაძლევად. ასეთ მძიმე, თითქმის უიმედო, ვითარებაში დიდი ტრადიციების მქონე ქართულმა არისტოკრატიამ დაიწყო ბრძოლა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერებისა და შელახული ეროვნული ღირსების აღდგენისათვის. ამ მოძრაობას სათავეში ედგა მოღვაწეთა დასი **ილია ჭავჭავაძის** წინამძღოლობით.

XIX საუკუნის 60-იანი წლების ეროვნულ მოძრაობას ჰქონდა ყველაფერი, რაც აუცილებელი იყო მიზნის მისაღწევად: **დიდი წინამძღოლი, მოღვაწეთა ბრწყინვალე დასი, შესანიშნავი პროგრამა, პროგრამის განხორციელების კარგად გააზრებული გზები. არ ჰქონდა მხოლოდ ერთი რამ: პროგრამის რეალიზებისათვის აუცილებელი ეკონომიკური სახსარი. ქვეყანაში არ იყო არც ეროვნული ბურჟუაზია (დიდი კაპიტალის მფლობელი ბურჟუაზია) და არც საშუალო და წვრილ კერძო მესაკუთრეთა ფენა (გლეხობა, ხელოსნები, წვრილი ვაჭრები).** მართალია, ბატონყმობა ამ დროისათვის უკვე გაუქმებული იყო, მაგრამ საგლეხო რეფორმის განსაკუთრებული ხასიათის გამო ქართველი გლეხობა კერძო მესაკუთრეთა შეძლებულ ფენად ვერ ჩამოყალიბდა. ხელისუფლების მხარდაჭერისა და უკვე დაგროვილი კაპიტალის წყალობით სომხურმა ბურჟუაზიამ არც წარმოების (მრეწველობის) და არც ვაჭრობის სფერო არ დაუთმო ქართველობას. მართალია საგლეხო რეფორმის ძალით გლეხმა მიწა მიიღო (კერძო მესაკუთრე გახდა), მაგრამ კანონით გლეხს მიღებული (მემამულისაგან გამოსყიდული) მიწის გაყიდვა ეკრძალებოდა. სერიოზული კაპიტალის გარეშე კი გლეხს ქალაქში წასვლა და საბაზრო ეკონომიკის უპირატესობით სარგებლობა (ვაჭრობა-მრეწველობაში ჩაბმა) არ შეეძლო.

სოფლად მიწის ყიდვა-გაყიდვის აკრძალვამ შეაფერხა ბურჟუაზიულ ურთიერთობათა განვითარება, მდიდარი გლეხობის ფენის (ფერმერების) წარმოქმნისა და სოფლად დაგროვილი კაპიტალის ქალაქში გადატანის პროცესი. სომხური ბურჟუაზია კონკურენციისაგან დაცული აღმოჩნდა. სოფლად დარჩენილი ქართველი გლეხი კი მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა. მცირე მიწაზე მეურნეობის მოწყობა და შეძლებულ მესაკუთრედ გადაქცევა ძნელი იყო.

საგლეხო რეფორმის შემდეგ კვლავ გრძელდებოდა ქართული არისტოკრატიის მიწების სომხური ბურჟუაზიის ხელში გადასვლა. ასეთ ვითარებაში ქართული ეროვნული ბურჟუაზია ნელა იმართებოდა წელში და საბოლოოდ 1917-1918 წლებისათვის სერიოზულ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ძალად ვერ ჩამოყალიბდა. მას მუდმივად თრგუნავდა სომხური და რუსული კაპიტალი.

ზემოთ აღნიშნულმა მოვლენებმა გამოიწვია ის, რომ ორმოცდაათწლიანი ბრძოლის შედეგად, მართალია, **ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება** კი გაძლიერდა, მაგრამ მის გვერდით სულ უფრო იკიდებდა ფეხს კლასობრივი და **პარტიული ცნობიერება.** კლასობრივი და პარტიული ცნობიერების გაძლიერების მაუწყებელი იყო 1905-1907 წლების რევოლუცია – XIX საუკუნის 60-90-იანი წლების ეროვნული მოძრაობის მონაპოვრის (ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების) მოსპობის სერიოზული მცდელობა.

1917-1918 წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა ცხადად დაადასტურა, რომ 1905-1907 წლების რევოლუციამ ვერ მოსპო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება. თუმცა ცხადი გახდა, რომ მუშების და გლეხების გარდა კლასობრივმა და პარტიულმა ცნობიერებამ ფეხი მოიკიდა ქართულ

არისტოკრატიაში. თითქმის აუხსნელია, თუ რატომ აღმოჩნდა ქართული არისტოკრატიის (თავადების, აზნაურების) ნაწილი სოციალისტური ორიენტაციის პარტიებში, რატომ განდევნა მათი ცნობიერებიდან ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი კლასობრივმა და პარტიულმა. ამ მოვლენას ერთადერთი ახსნა აქვს. ქონების გადანაწილების პროცესმა, რომელიც XIX საუკუნის დამდეგიდან დაიწყო და განსაკუთრებით დაჩქარდა XIX საუკუნის 60-იანი წლების შუა ხანებიდან, ქართული არისტოკრატია ფენებად დაშალა. არისტოკრატიის მცირე ნაწილმა, ქონებრივი მდგომარეობის მიუხედავად, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება შეინარჩუნა. არისტოკრატიის უდიდესი ნაწილი, რომელიც ძალზე მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაში იყო, ორად აღმოჩნდა გაყოფილი. ერთმა ნაწილმა სამხედრო და სამოქალაქო ბიუროკრატიულ სისტემებში მოიკალათა. მათ უმრავლესობას აღარ გააჩნდა ეროვნული ცნობიერება. მეორე ნაწილი სოციალისტურ მოძრაობაში ჩაება, სოციალური თანასწორობისათვის ბრძოლა გაიხადა მიზნად და საერთოდ დაკარგა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება. ეს იყო **დიდი ეროვნული ტრაგედია.** ცოტა მოგვიანებით, კერძოდ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში (1918-1921 წწ.) ნათელი გახდა, რომ ქართველი ერი ურთულესი პრობლემის წინაშე იდგა - XIX-XX საუკუნეთა (1801-1917 წწ.) განმავლობაში საქართველოში მიმდინარე ქონების გადანაწილების პროცესის თანამდევი უარყოფითი მოვლენები დიდ საფრთხეს უქმნიდა ქართულ სახელმწიფოს. სწორედ ქონების გადანაწილების შედეგი იყო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერების სავალალო თანაფარდობა.

პოლიტიკური ელიტა (არისტოკრატიის, სამღვდელოების, გლეხობის, მუშების, ვაჭრების წარმომადგენლები) მხოლოდ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერებით როდი იყო გამსჭვალული. მასში წარმოდგენელი იყვნენ კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერების მატარებელი მოღვაწეები. პოლიტიკური ელიტა აშკარად ორად იყო გახლეჩილი. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, პოლიტიკურ ელიტაში, თუნდაც 20-25 წლის წინანდელ პერიოდთან შედარებით, დიდი ცვლილებები მოხდა - კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერება აშკარად ჩრდილავდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას. პოლიტიკური ელიტის დიდი ნაწილი სოციალ-დემოკრატიული, სოციალისტურ-ფედერალისტური, სოციალისტ-რევოლუციური და ანარქისტული იდეებით იყო გატაცებული. შედარებით მცირე ნაწილი (ეროვნულ-დემოკრატები და უპარტიოები) ინარჩუნებდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას. ეს ცხადად იგრძნობოდა, როგორც ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში(ეროვნულ საბჭოში, პარლამენტში, დამფუძნებელ კრებაში), ისე უმაღლეს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში (მთავრობაში).

გლეხობის ნაწილი კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერების მატარებელი იყო. გლეხობაში დაბალი იყო პატრიოტული, მოქალაქეობრივი შემართება, შესაბამისად დაბალი იყო სახელმწიფოებრივი აზროვნების დონე. გლეხობის მნიშვნელოვანი ნაწილი სოციალ-დემოკრატიული იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, ნაწილი კი სოციალისტ-რევოლუციონერებს უჭერდა მხარს. საერთოდ გლეხობის განწყობა სოციალისტური მოძღვრებიდან გამომდინარე რადიკალურ-ექსტრემისტული იყო. ეს სენი გლეხობამ 1905-1907 წლების რევოლუციის პერიოდში შეიძინა. გლეხობის განწყობილებაზე ძალზე უარყოფითი გავლენა იქონია პირველი მსოფლიო ომიდან სოფელში დაბრუნებულმა ჯარისკაცების აგიტაციამ. ომიდან დაბრუნებული ჯარისკაცები სოციალური თანასწორობის იდეით იყვნენ შეპყრობილნი. მათი დიდი ნაწილი ბოლშევიკი აგიტატორების როლს ასრულებდა და გლეხობას შეიარაღებული აჯანყების გზით მიწის ხელში ჩაგდებისაკენ მოუწოდებდა. ყოველივე ამან კატასტროფულად დასცა არმიის ბრძოლისუნარიანობა, რომელიც ძირითადად გლეხობიდან კომპლექტდებოდა.

მუშების დიდი ნაწილი კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერებით იყო მოწამლული და ეროვნულ ცნობიერებას წარსულის მავნე გადმონაშთად თვლიდა. მუშების უმრავლესობას გლეხების მსგავსად არ გააჩნდა პატრიოტული, მოქალაქეობრივი შეგნება. მუშები თავის მისიას კლასობრივი ცნობიერებით შეპყრობილი პოლიტიკური ელიტის მხარდაჭერაში ხედავდნენ და არა სახელმწიფოს (სამშობლოს) ერთგულებაში. ამისი მაგალითია ქართული სახალხო გვარდიის პოზიცია. სახალხო გვარდია, რომელიც ძირითადად თბილისის მუშებისგან შეიქმნა, თავის მისიას საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებაში მყოფი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის და არა სამშობლოს დაცვაში ხედავდა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ ქონების გადანაწილების თვალსაზრისით რადიკალური ღონისძიებანი ვერ გაატარა. გარდა იმისა, რომ ვითარების გამოსწორება ობიექტური მიზეზების გამო ძნელი იყო, ხელისუფლების პოლიტიკურ მრწამსს ეწინააღმდეგებოდა ძლიერი ეროვნული ბურჟუაზიისა და გლეხობისაგან კერძო მესაკუთრეთა ძლიერი ფენის შექმნა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ გატარებული აგრარული რეფორმა წარმოუდგენლად უკეთესი იყო, ვიდრე საბჭოთა რუსეთში გატარებული აგრარული რეფორმა, მაგრამ იგი მაინც ვერ უზრუნველყოფდა ფერმერთა ძლიერი ფენის შექმნას, რომელიც ხელისუფლების სოციალური დასაყრდენი იქნებოდა. საბოლოოდ **პოლიტიკურმა ელიტამ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაცემამდე მიიყვანა.** აუცილებლობის ჟამს ხელისუფლება ძლიერი სოციალური დასაყრდენის გარეშე და სუსტი არმიის ამარა აღმოჩნდა.

1918 წლის 26 მაისი, თავისთავად ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღმავლობის მაუწყებელი იყო. მიუხედავად ამისა, თუ ღრმად გავიაზრებთ ქართული პოლიტიკური ელიტის მიერ 1917 წლის მარტიდან (რუსეთის იმპერიის დამხობიდან) 1918 წლის მაისამდე (სახელმწიფოებრიობის აღდგენამდე) განვლილ გზას, აშკარად შევნიშნავთ ორ მეტად არასასურველ მომენტს: **პირველი.** ქართული პოლიტიკური ელიტა, მართალია, იბრძოდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის, მაგრამ თავს სულაც არ მიიჩნევდა XIX საუკუნის 60-90-იანი წლების ეროვნული მოძრაობის მემკვიდრედ (ეს ეხება როგორც სოციალისტური ორიენტაციის პარტიებს, ისე ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენლებს); **მეორე.** რუსეთთან სახელმწიფოებრივი გამიჯვნის უმთავრესი (განმსაზღვრელი) მიზეზი იყო არა ეროვნული, არამედ პარტიული. ქართული პოლიტიკური ელიტა ემიჯნებოდა არა ზოგადად რუსეთს, რუსეთის სახელმწიფოს, არამედ საბჭოთა, ბოლშევიკურ რუსეთს. ვის აზრს გამოხატავდა ქართული პოლიტიკური ელიტა? მხოლოდ და მხოლოდ თავის პარტიულ აზრს. ვის ეყრდნობოდა პოლიტიკური ელიტა? ისევ და ისევ პარტიული იდეებით შეპყრობილ სხვადასხვა სოციალურ ძალებს (მუშებს, გლეხებს, ინტელიგენციას). რა გააკეთა პოლიტიკურმა ელიტამ მთელი ქართველი ერის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეების გარშემო გაერთიანებისათვის? პრაქტიკულად არაფერი. ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანო (ეროვნული საბჭო, პარლამენტი, დამფუძნებელი კრება) პარტიული პრინციპით იყო გათიშული. უფრო მეტიც, თითოეული პარტია ფრაქციებად დაიშალა და პარტიული გამიჯვნის ნაცვლად პარტიულ-კლანური გამიჯვნა მივიღეთ. ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერება დამფუძნებელი კრების არჩევნების პერიოდში აშკარად დაჩრდილა პარტიულ-კლანურმა ცნობიერებამ. დამფუძნებელი კრების წევრი ვერ გახდა ბევრი ცნობილი ეროვნული მოღვაწე, მათ შორის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამაარსებელი, იმჟამად უკვე საქვეყნოდ ცნობილი ისტორიკოსი ივანე ჯავახიშვილი. დამფუძნებელი კრების არჩევნებში სოციალ-დემოკრატებმა წარმოუდგენელ შედეგებს მიაღწიეს – დაამარცხეს არა მარტო ეროვნულ-

დემოკრატები, არამედ სოციალისტური ორიენტაციის პარტიებიც. **ამრიგად, ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს დაეპატრონა უკვე სოციალ-დემოკრატიული პოლიტიკური ელიტა, რომელიც ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცებაზე ვერ იზრუნებდა, რადგან თვითონ პარტიულ-კლანური ცნობიერების მატარებელი იყო.**

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921 წწ.) არსებობის პერიოდში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცებას სერიოზულად შეუშალა ხელი ქვეყნის ხელისუფლების ათეისტურმა პოლიტიკამ. მართალია, საქართველო განთავისუფლდა რუსეთის ბატონობისაგან(1918 წ.), აღდგა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალია (1917 წ.), მაგრამ ეკლესიამ სახელმწიფოს ცხოვრებაში ტრადიციული ადგილი ვეღარ დაიბრუნა. კათოლიკოს-პატრიარქი იქცა უმნიშვნელო ფიგურად, მის აზრს ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება არ ითვალისწინებდა. დაკნინდა ეკლესიის როლი მოსწავლე-ახალგაზრდობისა და სტუდენტობის აღზრდის საქმეში, ქართულ ჯარში. საქართველოში სახელმწიფოსაგან ეკლესიის გამოყოფა თითქმის იგივე ფორმითა და შინაარსით განხორციელდა, როგორც საბჭოთა რუსეთში. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ათეისტური პოლიტიკის გამოვლენა იყო საღვთო რჯულის სწავლების აკრძალვა საერო სკოლებში. 1920 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობაში (დღევანდელ პირველ კორპუსში) მოქმედი დავით აღმაშენებლის სახელობის ეკლესია, რომელიც 800 ადამიანს იტევდა, ხელისუფლების მითითებით უნივერსიტეტს გადაეცა, როგორც უბრალო ფართი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებამ ქართულ ჯარში არ დაუშვა კაპრალის თანამდებობა. საეკლესიო იერარქიის მიერ ბრძოლაში მიმავალი ქართული ჯარის დალოცვა აიკრძალა. ხელისუფლების წარმომადგენლები არ მონაწილეობდნენ დიდ საეკლესიო დღესასწაულებში. უფრო მეტიც, ქვეყნის უმაღლესი პირი **ნოე ჟორდანია** კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ მისი ლოცვებში მოხსენიების წინააღმდეგიც კი წავიდა და მასთან სადარბაზოდ მისულ კათოლიკოს-პატრიარქ **ლეონიდს** მხოლოდ კაბინეტიდან გასულს დააწია თანხმობა.

1921 წელს საქართველო საბჭოთა რუსეთმა დაიპყრო, ხოლო 1922 წელს იგი საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში აღმოჩნდა. საბჭოთა რუსეთსა და საბჭოთა კავშირში ქონების გადანაწილება შემდეგნაირად განხორციელდა: მთელი ქონება გადავიდა სახელმწიფოს ხელში. ფორმალურად მხოლოდ კოლექტიური მეურნეობები (კოოპერატიული საკუთრება) რჩებოდა სახელმწიფო საკუთრების გარეთ. რეალურად კოოპერატიული საკუთრების განმკარგველიც სახელმწიფო იყო. აიკრძალა მიწისა და სამრეწველო სიმძლავრეების კერძო საკუთრებაში ფლობა და ყიდვა-გაყიდვა. პრაქტიკულად ყველა კლასი და სოციალური ფენა ქონების (კერძო საკუთრების) გარეშე დარჩა. ბრძოლა გამოუცხადეს ეროვნულ ცნობიერებასაც.

1921 წლიდან საქართველოში კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერების დამანგრეველი ხელისუფლება იყო. ეროვნული ცნობიერება წარსულის მავნე გადმონაშთად იქნა გამოცხადებული, ხოლო ის, რასაც სახელმწიფოებრივ ცნობიერებად წარმოადგენდნენ, სინამდვილეში კლასობრივი (პარტიული) ცნობიერება იყო. **ხელისუფლების მიერ მოსახლეობის დაყოფა საბჭოთა წყობილების მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად, რევოლუციონერებად და კონტრრევო-ლუციონერებად, წითლებად და თეთრებად, ინტერნაციო-ნალისტებად და ნაციონალისტებად, ათეისტებად და თეისტებად, პროლეტარებად და ბურჟუებად თავისთავად გამორიცხავდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებას.** ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს შემდეგი: საბჭოთა (ბოლშევიკურმა) იდეოლოგიამ და მასზე დამყარებულმა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და სოციალურმა სისტემამ რეალურად ფართო ასპარეზი გაუხსნა ველიკორუსულ შოვინიზმს. სამაგიეროდ დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს სხვა

ერების, მათ შორის ქართველების, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას. პატრიოტიზმის (საბჭოთა პატრიოტიზმის) და მოქალაქეობის (საბჭოთა მოქალაქეობის) შეგრძნება მოსახლეობაში ნამდვილად იყო. ეს შეგრძნება ყალიბდებოდა არა ბუნებრივად, ქონების გადანაწილების კვალობაზე, არამედ საბჭოთა აგიტაციისა და პროპაგანდის დახვეწილი დემაგოგიის წყალობით. აგიტაციისა და პროპაგანდის ღერძი იყო ძველი წყობილების აღდგენის საფრთხეზე მინიშნება. მუშებს აშინებდნენ იმით, რომ ძველი წყობილების აღდგენის შემთხვევაში ქარხნებსა და ფაბრიკებს კვლავ ბურჟუები დაეუფლებოდნენ. გლეხობაში თესდნენ მემამულური მიწათმფლობელობის აღდგენის შიშს. ამასთან ერთად მოხერხებულად იქმნებოდა ქვეყნის მართვაში ხალხის მონაწილეობის ილუზია. როცა გლეხი ან მუშა უახლოეს წარსულს გაიხსენებდა (პირველი მსოფლიო ომისა და სამოქალაქო ომისაგან მოტანილი უბედურება, შიმშილი და ა.შ.), ცხადია, საბჭოთა წყობილებისადმი სიმპათიით იმსჭვალებოდა და ხელისუფლების მხარდამჭერად გვევლინებოდა. ეს არ ეხება მოსახლეობის იმ ნაწილს, რომელიც იმთავითვე კარგად ხედავდა საბჭოთა პროპაგანდის მთელ სიცრუეს. ასეთი მდგომარეობა შენარჩუნებულ იქნა მეორე მსოფლიო ომის (1939-1945 წწ.) ჩათვლით. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მოსახლეობამ ნელ-ნელა დააღწია თავი დიდი სიცრუის ტყვეობას.

საქართველოში პატრიოტიზმს, ნამდვილს და არა საბჭოთა პატრიოტიზმს, კვებავდა ტრადიციულად ძლიერი ერის ისტორიული მეხსიერება და ნოსტალგია დაკარგული სახელმწიფო-ებრიობისადმი. ყოველივე ამან განსაკუთრებით იჩინა თავი XX საუკუნის 70-80-იან წლებში, როცა ცნებები - „საბჭოთა პატრიოტიზმი," „საბჭოთა მოქალაქეობა," „საბჭოთა სამშობლო", „საბჭოთა კულტურა," „საბჭოთა მორალი" - მხოლოდ ღიმილს ჰგვრიდა და პროტესტის გრძნობასაც კი აღარ იწვევდა არც ერთი თაობის წარმომადგენლებში.

1921-1991 წლებში ანუ საბჭოთა საქართველოს არსებობის პერიოდში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაძლიერებაში დიდი როლი შეასრულა ინტელიგენციამ. ერის ისტორიული მეხსიერების შემნარჩუნებელი და დაკარგული სახელმწიფოებრიობისადმი ნოსტალგიის გამღვივებელი სწორედ ქართველი ინტელიგენციის ეროვნულად მოაზროვნე (და არა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის სულმიყიდული) ნაწილი იყო. **XX საუკუნის 70-80-იანი წლების ქართველი ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები XIX საუკუნის 60-90-იანი წლების ეროვნული მოძრაობის მოღვაწეთა გზას დაადგნენ. XX საუკუნის 70-იან-80-იანი წლების ეროვნული მოძრაობის წინამძღოლები (ზვიად გამსახურდია, მერაბ კოსტავა და სხვ.) უპირველეს ამოცანად სწორედ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღდგენასა და განმტკიცებას მიიჩნევდნენ.**

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამ (1991 წ.), ცხადია, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაძლიერება გამოიწვია. ამ პროცესში დიდ როლს ასრულებდა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია. ერის ცხოვრებაში ეკლესიის როლის ზრდა, ეკლესიისათვის ტრადიციული ადგილის დაბრუნება ჯერ კიდევ საბჭოთა ეპოქაში დაიწყო. ეს მოვლენა, უკავშირდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II-ის აღსაყდრებას და ეროვნული მოძრაობის ახალი ეტაპის დაწყებას: ერი შემობრუნდა ეკლესიისკენ, მოძღვარმა დაიბრუნა თავისი ტრადიციული ადგილი ქართველის ცხოვრებაში. საზოგადოების უდიდესმა ნაწილმა შეგნებულად უარყო ათეიზმის ეპოქაში შემუშავებული სტერეოტიპები. მართალია, ჩვენ ჯერ კიდევ შორსა ვართ იმისგან, რომ ქართველი ერი და საქართველოს ეკლესია იდენტურ ცნებებად მოიაზრებოდეს, მაგრამ ცხადია ისიც, რომ ეკლესიის მრევლის ზრდა შეუქცევადი პროცესი გახდა.

საბჭოთა კავშირის დაშლისა და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის (1991 წ.) შემდეგ საქართველო იმავე მდგომარეობაში

აღმოჩნდა, რა მდგომარეობაშიც იყო იგი 1918-1921 წლებში. XX საუკუნის 90-იან წლებსა და XXI საუკუნის დამდეგს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცებას ხელი შეუშალა მრავალმა ფაქტორმა, მათ შორის აღსანიშნავია შემდეგი:

პირველი. კოსმოპოლიტური, ანტიეროვნული და ანტიეკლესიური ძალების გააქტიურება მთელს მსოფლიოში, კერძოდ, პოსტსაბჭოთა სივრცეში, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში.

მეორე. საქართველოს ეროვნული ხელისუფლების ოპოზიციის მიერ გარე ძალის (რუსეთის) პოლიტიკური და სამხედრო მხარდაჭერით პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობა (1991 წლის დეკემბერი-1992 წლის იანვარი) და მომდევნო წლების სისხლიანი დაპირისპირება რუსეთსა და საქართველოს შორის, რომელიც დღემდე ე.წ. სამოქალაქო ომად ინათლება.

მესამე. ედუარდ შევარდნაძის მმართველობის პერიოდში (1992-2003 წწ.) სახელმწიფოებრიობის მოშლა, უკანონობა, ძალმომრეობა, შეიარაღებული ბანდების თარეში, კორუფცია, კლანების ბატონობა.

მეოთხე. ეკონომიკური სიდუხჭირე და მოსახლეობის დიდი ნაწილის გაღატაკება.

მეხუთე. ლუკმაპურის საძიებლად ქართველთა უცხოეთში გადახვეწა, სამშობლოდან დიდი ხნით მოწყვეტა.

მეექვსე. წარუმატებლობა არმიის შექმნის საქმეში, სუსტი არმიის პრესტიჟის დაცემა.

მეშვიდე. ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა და რუსეთის მიერ ე.წ. სეპარატისტული დე ფაქტო მთავრობების დასმა აფხაზეთსა და შიდა ქართლის ნაწილში (ცხინვალის რეგიონში); მათგან საქართველოს ამ ისტორიულ მიწა-წყალზე ქართველთა გენოციდი.

მერვე. კანონით დადგენილი წესით ქონების გადანაწილების ნაცვლად სახელმწიფო ქონების ძარცვა და უკანონოდ მითვისება.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცების გარეშე ძლიერი სახელმწიფოს შექმნა შეუძლებელია. ისტორია ამის ბევრ მწარე მაგალითს გვაძლევს. დღეს საქართველოში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაძლიერება შეუძლებელია თუ არ მოხდა:

პირველი. საქართველოში ხელისუფლების ძალადობრივი გზით დამხობის სამართლებრივი შეფასება (ყველა შესაბამისი შედეგის გათვალისწინებით).

მეორე. წინა ათწლეულში ქონების გადანაწილების პროცესში დაშვებული შეცდომების გამოსწორება, ამ პროცესის საკანონმდებლო გზით ერთხელ და სამუდამოდ მოწესრიგება.

მესამე. ქართული სახელმწიფოს უნიტარულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება, ეროვნულ - სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განმტკიცების მთავარ შემაფერხებლად რეგიონალიზმის მიჩნევა.

მეოთხე. საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის როლის ამაღლება, საქართველოს ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის დადებული შეთანხმების განუხრელი დაცვა.

მეხუთე. სოფლად და ქალაქად მესაკუთრეთა ძლიერი ფენის შექმნა და მისი ყოველგვარი წახალისება, ბიზნესის განვითარებისთვის ნორმალური, სტაბილური გარემოს შექმნა.

მეექვსე. ეროვნული ეკონომიკის დაცვა უცხო ქვეყნების მავნე ზემოქმედებისაგან.

მეშვიდე. შეძლებისდაგვარად, ეკონომიკის ზრდის კვალობაზე, უცხოეთში გადახვეწილ ქართველთა ნაწილის მაინც სამშობლოში დაბრუნება და მათი დასაქმება.

მერვე. მუდმივი ზრუნვა ძლიერი, ბრძოლისუნარიანი არმიის შექმნისა და შენარჩუნებისათვის, არმიაში სამსახურის პრესტიჟულ სამსახურად გადაქცევა.

მეცხრე. ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის რაც შეიძლება სწრაფად აღდგენა, სეპარატისტული რეჟიმების ლიკვიდაცია.

მეათე. ქართველი ერის, ქართული ენის წარმოშობისა და განვითარების ცრუმეცნიერული შეხედულებების (ე.წ. ქართიზაციისა და სამი/ოთხი ქართველური ენის არსებობის აღიარება, ქართული ეკლესიისთვის „პროზელიტიზმის“ დაბრალება და სხვ.) არგუმენტირებული, ღრმა და საფუძვლიანი კრიტიკა.

მეთერთმეტე. ქართველი ერის, ქართული სახელმწიფოებრიობის, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის და ქართული კულტურის ისტორიის გაყალბების წინააღმდეგ ბრძოლის სახელმწიფოს პრიორიტეტად გამოცხადება.

მეთორმეტე. გაცნობიერება იმისა, რომ კუთხური, პარტიული, კლანური აზროვნება ვნებს არა მარტო ეროვნულ და სახელმწიფოებრივ ინტერესებს, არამედ დემოკრატიზაციის პროცესს, საქართველოს დამკვიდრებას საერთაშორისო თანამეგობრობაში.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის განხორციელება თავისთავად მოსპობს კუთხურ, პარტიულ და კლანურ ცნობიერებას, შეიქმნება ხელსაყრელი პირობები ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაძლიერებისათვის; ქართველური კულტურული ფასეულობებისა და ღირსების აღორძინებისათვის.

ღვთით ბოძებული უფლების ხელყოფა (რუსეთი და საქართველოს ეკლესია) 1771-1814 წწ.

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის უფლებების შეზღუდვას რუსეთის საიმპერატორო კარი **გეორგიევსკის ტრაქტატის** (1783 წ.) მომზადების პერიოდში შეუდგა. ამ დროისათვის საქართველოს ტერიტორიაზე ორი საპატრიარქო არსებობდა: **მცხეთისა** (აღმოსავლეთ საქართველოსი) და **აფხაზეთისა** (დასავლეთ საქართველოსი). **მცხეთის საპატრიარქო ტახტის** იურისდიქციაში შედიოდა ქართლ-კახეთის სამეფო და აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთი (ფშავი, ხევსურეთი, ხევი, მთიულეთი, თუშეთი და სხვ.), კათალიკოს-პატრიარქი იყო **ანტონ I ბაგრატიონი (1744-1755; 1764-1788). აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საპატრიარქო ტახტის** იურისდიქციაში შედიოდა იმერეთის სამეფო, სამეგრელოს, გურიის, სვანეთისა და აფხაზეთის სამთავროები, კათალიკოს-პატრიარქი იყო **მაქსიმე II აბაშიძე (1776-1795).** მეფეებთან, ერეკლე II-სთან და სოლომონ I-თან, ერთად რუსეთის იმპერიასთან ურთიერთობაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ კათოლიკოს-პატრიარქები – **ანტონ I** და **მაქსიმე II.**

1771 წლის 30 დეკემბერს თბილისში ერეკლე II-მ ხელი მოაწერა ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიას შორის დასადები **ხელშეკრულების პროექტს.** პროექტში ჩამოყალიბებული იყო ის პირობები, რომლითაც ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლას ითხოვდა. ხელშეკრულების პროექტი პეტერბურგში ჩაიტანა ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩობამ ბატონიშვილ **ლევანისა** და კათოლიკოს-პატრიარქ **ანტონ I-ის** ხელმძღვანელობით. ერეკლე II იმპერატორ ეკატერინე II-ს თხოვდა ქართლ-კახეთში

მეფობის **„საუკუნოდ უცვალებლად** შენარჩუნებას. ხელშეკრულების პროექტში საგანგებო ადგილი ეთმობოდა კათოლიკოს-პატრიარქის უფლებების შენარჩუნების აუცილებლობას: **„მსგავსადვე კათოლიკოზიცა წესსავე თვისსა ეგოს მოუშლელად.“** ხელშეკრულების პროექტის ეს ადგილი პეტერბურგში ასე თარგმნეს: „Каталикос оставаться имеет всегда в своем достоинстве без всякой перемены”

ე.ი. რუსეთის საიმპერატორო კარმა ერეკლე II-ის სათხოვარი სწორად გაიგო.

1772 წლის 6 იანვარს, ე.ი. ხელშეკრულების პროექტზე ხელმოწერიდან ერთი კვირის შემდეგ, ქართლ-კახეთის სამეფო სახლმა დაამტკიცა რუსეთის საიმპერატორო კარისათვის გასაგზავნი **პირობის** ტექსტი. ქართლ-კახეთის სამეფო სახლი პირობას დებდა, რომ რუსეთის უზენაესობის აღიარებაზე არასოდეს აიღებდა ხელს. ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობას ხელს აწერდნენ: **ერეკლე II,** დედოფალი **დარეჯანი,** კათოლიკოს-პატრიარქი **ანტონ I,** ბატონიშვილები: **გიორგი, ლევანი, იულონი, ვახტანგი.** ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობა (1772 წ. 5 იანვარი) ხელშეკრულების პროექტთან (1770 წ. 30 დეკემბერი) ერთად წარედგინა რუსეთის იმპერატორს.

ქართლ-კახეთის სამეფოსთან ხელშეკრულების დადება რუსეთის საიმპერატორო კარმა დიდხანს გააჭიანურა. საბოლოოდ ეკატერინე II-მ გადაწყვიტა ხელშეკრულება ერთდროულად დაედო ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოებთან. იმპერატორის აზრი ხელშეკრულების თაობაზე ვიცე- კანცლერმა გრაფმა **ა. ა. ბეზბოროდკომ** აცნობა კავკასიის ხაზის უფროსს თავად **გ.ა. პოტიომკინს.** ეს დოკუმენტი 1782 წლის ბოლოს ან 1783 წლის დამდეგსაა შედგენილი. ეკატერინე II გრიგოლ პოტიომკინს უბრძანებდა: ერეკლე II-სთან და სოლომონ I-თან დასადებ ხელშეკრულებაში მეფეები მოეხსენებინათ არა **„ქვეშევრდომებად”** არამედ **„მოკავშირეებად”**. ეკლესიის საკითხს ეკატერინე II არ შეეხებია. სამაგიეროდ თავისი აზრი, ცხადია, იმპერატორთან შეთანხმებით გამოთქვა ა. ა. ბეზბოროდკომ: „и чтобы более сей народ призывать к России, то бы весьма полезно иерархию их привязать к нашему Синоду, а знатнейщим фамилиям дать право Российскаго дворянства; архиепископа же каталикоса – то ему соборнаго, поставить степенем в Росииской церкви между первыми.” ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ა. ა. ბეზბოროდკო უგულებელყოფდა ერეკლე II-ის მიერ 1771 წლის 30 დეკემბერს ხელმოწერილ ხელშეკრულების პროექტის ერთ-ერთ უმთავრეს პირობას – კათოლიკოს-პატრიარქის უფლების უცვლელად შენარჩუნების თაობაზე. გეორგიევსკის ტრაქტატის (1783 წ.) შესაბამის მუხლს (არტიკულს) სწორედ ა. ა. ბეზბოროდკოს მოსაზრება დაედო საფუძვლად.

1783 წლის 24 ივლისს ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიას შორის ქ. გეორგიევსკში დადებული ტრაქტატის მერვე მუხლი (არტიკული) აშკარად ლახავდა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი სამოციქულო ავტოკეფალური ეკლესიის უფლებებს. მცხეთის საპატრიარქო ტახტის საჭეთმპყრობელი, კათოლიკოს-პატრიარქი ხდებოდა რუსეთის იმპერიის უწმიდესი სინოდი წევრი და იგი რუსეთის ეპისკოპოსებს შორის სინოდში იკავებდა მერვე ადგილს – ტობოლკის ეპისკოპოსის შემდეგ: **„და უმეტესისა შეერთებისა რუსეთისა თანა, ამათ ერთმორწმუნეთა ერთა თანა, ინებებს მისი იგი დიდებულებაი, ვითარმედ კათოლიკოზსა ანუ უმთავრესსა არხიეპისკოპოსსა მათსა, რათა აქუნდეს ადგილი რიცხუთა შორის რუსეთისა მღუდელთ-მთავართასა მერუესა შინა ხარისხსა, ესე იგი არს შემდგომად ტობოლსკისა.”** რუსულ დედანში ეს ადგილი ასეა წარმოდგენილი: „и народам его и для вящаго соединения с Росиею сих единоверных народов ея императорское величество соизволяет, чпоб каталикос, или начальствующий архиепископ их, состоял местом в числе росийских архиереев в осьмой степени, именно после Тобольского.”

გეორგეევსკის ტრაქტატის დადების მომენტისათვის (1783 წ.) რუსეთში პატრიარქობა გაუქმებული იყო, აღარ იწვევდნენ საეკლესიო კრებებს. რუსეთის ეკლესიას განაგებდა **უწმიდესი სინოდი.** უწმიდესი სინოდი წარმოადგენდა სახელმწიფო (საერო) ხელისუფლებას დაქვემდებარებულ **სასულიერო უწყებას**. სინოდის წევრები იყვნენ მიტროპოლიტები, არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები, მაგრამ სინოდს სათავეში ედგა საერო პირი – **ობერ-პროკურორი**. უწმიდესი სინოდის ყველა დადგენილებას (გადაწყვეტილებას) სინოდის ობერ-პროკურორის წარდგინებით ამტკიცებდა იმპერატორი. უწმიდესი სინოდის წევრთაგან ვერც ერთი რანგითა და ღირსებით ვერ უტოლდებოდა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ავტოკეფალური ეკლესიის საჭეთმპყრობელს – კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ს. მიუხედავად ამისა, კათოლიკოს-პატრიარქის ღირსება შეილახა და იგი გაუთანაბრეს რუსეთის ეკლესიის ეპარქიების მმართველ იერარქებს (მიტროპოლიტებს, არქიეპისკოპოსებსა და ეპისკოპოსებს). უფრო მეტიც, სინოდში ანტონ I-ზე მეტი პატივით სარგებლობდა შვიდი იერარქი.

გეორგიევსკის ტრაქტატის მერვე მუხლში აღნიშნული იყო, რომ ქართლ-კახეთის საეკლესიო მმართველობისა და უწმიდეს სინოდთან ურთიერთობის თაობაზე ცალკე შეთანხმება უნდა მომხდარიყო. ამ ხასიათის შეთანხმება შემდეგში აღარ დადებულა.

გეორგიევსკის ტრაქტატის დადების შემდეგ (1783 წ.) პეტერბურგში გაემგზავრა ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩობა **გარსევან ჭავჭავაძის** ხელმძღვანელობით. ელჩობაში შედიოდა ერეკლე II-ის ვაჟი ბერი **ანტონი** (ერისკაცობაში თეიმურაზი), იეროდიაკონის ხარისხით. 1784 წელს ერეკლე II-ის თხოვნით, იეროდიაკონი ანტონი რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის მიერ ხელდასმული იქნა **არქიეპისკოპოსად** და **ნინოწმინდის ეპარქიის მღვდელმთავრად.** ცერემონიალი ჩატარდა ცარსკოე სელოს კარის ეკლესიაში ეკატერინე II-ისა და სამეფო ოჯახის წევრების თანდასწრებით. ანტონის რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის მიერ არქიეპისკოპოსად (მთავარეპისკოპოსად) კურთხევა არ ეწინააღმდეგებოდა საეკლესიო სამართალსა და ტრადიციას. თუმცა ამისათვის ერეკლე II-ის თხოვნა საკმარისი არ იყო. ამ შემთხვევაში უწმიდესი სინოდისათვის თხოვნით უნდა მიემართა კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ს. რაც შეეხება ანტონის ნინოწმინდის ეპარქიის მღვდელმთავრად ხელდასხმას, რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის მხრიდან მეორე სახელმწიფოს (ქართლ-კახეთის სამეფოს) ავტოკეფალური ეკლესიის საქმეში უხეშ ჩარევად უნდა მივიჩნიოთ. ეპარქიის მღვდელმთავრად ხელდასხმა კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ისა და საეკლესიო კრების პრეროგატივას შეადგენდა. გარდა ამისა, ანტონის არქიეპისკოპოსად ხელდასხმა მოხდა ისე, რომ იგი მანმადე ხელდასხმული არ ყოფილა მღვდლად. ანტონი არქიეპისკოპოსად ხელდასხმის დროს (1784 წ.) ოცდაორი წლისა იყო (დაიბადა 1762 წ.). რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების (1104 წ.) ძეგლისწერის მიხედვით ეპისკოპოსად ხელდასხმა უნდა მომხდარიყო ოცდათხუთმეტი წლის ასაკში. რით უნდა აიხსნას ერეკლე II-ის გადაწყვეტილება ანტონის არქიეპისკოპოსად და ეპარქიის მღვდელმთავრად რუსეთში ხელდასხმის შესახებ? რუსეთის საიმპერატორო კარი, ერეკლე II-ზე გავლენის მოხდენის მიზნით, კარგად იყენებდა რუსეთში გადახვეწილ ქართლის ბაგრატიონებს (მუხრანბატონებს) – ვახტანგ VI-ის შთამომავლებს. ქართლის თავადები რუსეთის საიმპერატორო კარს ქართლის სამეფოს აღდგენას და ტახტზე ვახტანგ VI-ის შთამომავლის დასმას თხოვდნენ. ყოველივე ეს კარგად იცოდა ერეკლე II-მ. კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I ქართლის ბაგრატიონების (მუხრანბატონების) შტოს ეკუთვნოდა – ვახტანგ VI-ის ძმის იესეს შვილი იყო. ანტონ I ძალზე პოპულარული იყო საქართველოში, მას კარგად იცნობდნენ რუსეთის პოლიტიკურ და საეკლესიო წრეებში. ერეკლე II-მ არ იცოდა როგორ განვითარდებოდა მოვლენები: რას მოიმოქმედებდნენ ქართლის ბაგრატიონები და მათი ერთგული თავადები, რა

პოზიციას დაიკავებდა რუსეთი. ანტონ I ჭკვიანი, განათლებული და მებრძოლი ადამიანი იყო. თუ იგი პოლიტიკაში ჩაერეოდა, ერეკლე II-ს შეიძლებოდა დიდი სირთულეები შეჰქმნოდა. ამიტომ ერეკლე II-მ გადაწყვიტა ანტონ I-ის შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქად ქართლის ბაგრატიონთა წარმომადგენელი აღარ აერჩიათ. ერეკლე II ანტონ I-ისა და საეკლესიო კრების იმედად ვერ იქნებოდა და მზადება წინასწარ დაიწყო. ცარსკოე სელოში ერეკლე II-ს ვაჟის – რიგითი დიაკონის არქიეპისკოპოსად და ეპარქიის მღვდელმთავრად ხელდასხმამ კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ის პოზიციები გარკვეულად შეასუსტა. ქართლის თავადებსა და რუსეთი მცხოვრებ ქართლის ბაგრატიონებსაც შესაბამისი დასკვნები უნდა გამოეტანათ. ერეკლე II დასახული მიზნისაკენ თანმიმდევრულად მიიწევდა. 1784 წელსვე, ჯერ კიდევ რუსეთში მყოფი, ნინოწმინდელი ეპისკოპოსი ანტონი საქართველოში დაუსწრებლად იქნა ხელდასხმული **ალავერდელ მიტროპოლიტად**. 1788 წელს, ანტონ I-ის გარდაცვალების შემდეგ, მიტროპოლიტი ანტონი კათოლიკოს-პატრიარქად აკურთხეს **ანტონ II-ის** სახელით. ეს ერეკლე II-ის გამარჯვების მაუწყებელი იყო.

ქართლ კახეთის უკანასკნელი მეფის **გიორგი XII-ის** (1798-1800) გარდაცვალების შემდეგ, 1801 წლის აპრილში, პეტერბურგში ჩასულმა ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩებმა რუსეთის იმპერიის საგარეო საქმეთა კოლეგიას წარუდგინეს ნოტა, რომელიც ქართლ-კახეთის მმართველობას ეხებოდა. ნოტის მეექვსე პუნქტი სრულიად გარკვევით ითხოვდა კათოლიკოსობის შენარჩუნებას და ანტონ II-ს კათოლიკოს-პატრიარქად დატოვებას. ეს მუხლი ასე იწყება: „Как первенствующая нине в грузии по духовенству особа есть сын царя Ираклия –Антоний, имеющий по древнему тамошнему положению титул католикоса, и посвящен в царствование блаженния памяти императрицы Екатерины II в сан архиепископа в Царском селе и туда (ქართლ-კახეთის სამეფოში – ვ.გ.) отправлен для управления тамошных (ქართლ-კახეთის – ვ.გ.) духовенств, то и оставить его при том достоинстве и звании.” ნოტის მეექვსე მუხლი კათოლიკოს-პატრიარქის თანამდებობის შენარჩუნებასთან ერთად ითხოვდა ქართლ-კახეთის სამეფოს მთელი სამღვდელოების უფლებრივი მდგომარეობის შენარჩუნებას: „ равно как и всех прочих, в епархиах своих, пребывающих, митрополитов архиепископов и епископов, также архимандритов и игуменов с их причтом, протоиереев, иереев, дяконов и прочих церковнослужителей – каждаго при своем звании и мест, о коих – кто имянно, и сколько их есть”

ამრიგად, ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩების ნოტის მეექვსე პუნქტი მთელი კატეგორიულობით აყენებდა ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლის შემდეგ ეკლესიის ავტოკეფალიის შენარჩუნების საკითხს.

პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრისა და ალექსანდრე I-ის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტებში, რომელთა ძალითაც ქართლ-კახეთის სამეფო გაუქმდა და რუსეთის იმპერიას შეუერთდა, ერთი სიტყვითაც არაა ნათქვამი მცხეთის ავტოკეფალური საპატრიარქოს (ქართლ-კახეთის ეკლესიის) რუსეთის ეკლესიასთან შეერთებასა ან მისდამი დაქვემდებარების თაობაზე. პირიქით, ალექსანდრე I-ის მანიფესტი ქართლ-კახეთის მოსახლეობას აუწყებდა: „каждый пребудет при преимушествах состояния своего, при свободном отправлении своей веры и при собственности своей неприкосновенно.”

მანიფესტის ქართულ თარგმანში ეს ადგილი ასეა წარმოდგენილი: „დავაწესო საქართველოსა შინა მმართებლობა, რომელსაცა ეძლოსცა დამყარება მართლმსაჯულებისა, ნივთისა და საქონლისა უშიშროებისა, და მიცემად თითოეულსა დაცვა სჯულისა.” 1801 წლის 12 სექტემბერის მანიფესტი მოითხოვდა ქართლ-კახეთის მოსახლეობის რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე დაფიცებას, რაც რუსეთის ქვეშევრდომობის მიღებას ნიშნავდა. მანიფესტში აღნიშნული იყო,

რომ დაფიცების პროცესში „Духовенство, яко пастыри душевные, первые должны дать пример" ქართულ თარგმანში: „სამღვდელოთა, ვითარცა მწყემსთა სულისა თანა, პირველად შვენისთ მიცემა მაგალითისა."

1801 წლის 12 სექტემბერს ალექსანდრე I-მა მანიფესტთან ერთად ხელი მოაწერა კიდევ ორ დოკუმენტს – **„რესკრიპტს"** და **„მოწოდებას ქართველი ხალხისადმი"** 12 სექტემბერსვე იმპერატორმა დაამტკიცა **„საქართველოს შინაგანი მმართველობის დადგენილება."** ამ დოკუმენტებში გაუქმებული ქართლ-კახეთის სამეფოს ეკლესიის მმართველობის ან მისი რეორგანიზაციის შესახებ არაფერი ყოფილა ნათქვამი. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთთან შეერთების შემდეგ ეკლესია (მცხეთის ავტოკეფალური საპატრიარქო) ინარჩუნებდა თავის უფლებრივ მდგომარეობას – ადგილს მსოფლიოს მართლმადიდებელ საპატრიარქოთა შორის. თავისი უფლებებით აღჭურვილი რჩებოდა **კათოლიკოს-პატრიარქი** და **საეკლესიო კრება,** ძველებურად განაგრძობდა ფუნქციონირებას ყველა **ეპარქია, ეკლესია** და **მონასტერი.** ეკლესიის საკუთრებაში რჩებოდა მთელი **უძრავი** და **მოძრავი ქონება.** კათოლიკოს-პატრიარქსა და საეკლესიო კრებას კვლავინდებურად უნდა ეხელმძღვანელა მსოფლიო მართლმადიდებელ სამყაროში მიღებული სამართლებრივი ნორმებით (კანონებით) – საეკლესიო სამართლით და ქართული სამართლით (ვახტანგ VI-ის სამრთლით).

მართალია, 1801 წელს რუსეთის იმპერატორმა თავი შეიკავა და ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებასთან ერთად არ გააუქმა სამეფოს ტერიტორიაზე არსებული მცხეთის საპატრიარქო. ეს მხოლოდ დროებითი მოვლენა იყო. რუსეთის საიმპერატორო კარი და რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდი არ დაუშვებდნენ ისტორიითა და ტრადიციით რუსეთის ეკლესიაზე ბევრად აღმატებული ივერიის (მცხეთის) საპატრიარქო ტახტის სუვერენიტეტის შენარჩუნებას ყოფილი ქართლ-კახეთის სამეფოს ტერიტორიაზე.

1810 წლისათვის რუსთის იმპერიამ დაასრულა დასავლეთ საქართველოს – სამეგრელოს სამთავროს, აფხაზეთის სამთავროს, გურიის სამთავროს, იმერეთის სამეფოს – დაპყრობა. კავკასიის მთავარმართებელს გენერალ **ალექსანდრე ტორმასოვს** დაევალა საქართველოს ტერიეორიაზე არსებული ორივე საპატრიარქოს (მცხეთისა და აფხაზეთის) გაუქმება. ამისათვის, პირველ რიგში, საჭირო იყო კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ II-ის საქარველოდან რუსეთში გაწვევა (აფხაზეთის კათოლიკოს-პატრიარქი მაქსიმე II-ს 1795 წელს გარდაიცვალა). 1810 წლის 3 ნოემბერს რუსეთის საიმპერატორო კარის მოთხოვნით ანტონ II რუსეთში გაემგზავრა. ანტონ II-მ წინააღმდეგობა ვერ გასწია, თუმცა კარგად იცოდა რისთვის იწვევდნენ რუსეთში (კათოლიკოს-პატრიარქი საქართველოში ვეღარ დაბრუნდა, 1827 წელს რუსეთში გარდაიცვალა). ალექსანდრე ტორმასოვმა ქართლ-კახეთის ეკლესიის მმართველობის პროექტის შედგენა მიტროპოლიტ **ვარლამს** (ერისთავს) დაავალა. ეს პროექტი დაედო საფუძვლად ა. ტორმასოვის მოხსენებას უწმიდესი სინოდისადმი. 1811 წლის 12 თებერვალს გენერალი **ა. ტორმასოვი** რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის ოპერ-პროკურორ თავად **ალექსანდრე გოლიცინს** წერდა, რომ კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ II სამართლიანი და იშვიათი თვისებების მქონე ადამიანია. ა. ტორმასოვის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობდა იმპერატორის შესაბამისი ბრძანება, საქართველოს ეკლესიის მმართველად უნდა დაენიშნათ **ეგზარქოსი,** ხოლო კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I დატოვებული ყოფილიყო რუსეთში და მას საქართველოს ეკლესიის შემოსავლიდან დანიშვნოდა პენსია 6 ათასი მანეთის ოდენობით. **ა. ტორმასოვის** მოხსენების შემდეგ პეტერბურგში ბევრი აღარ უფიქრიათ. ამ მოხსენების საფუძველზე სინოდის ოპერ-პროკურორმა ა. გოლიცინმა 1811 წლის 21 ივნისს შეადგინა **„მმართველი სინოდის უქვეშევრდომილესი მოხსენება."** მოხსენებაში აღნიშნული იყო, რომ საქართველოში (ქართლ-კახეთში) რუსული მმართველობის შემოღების

შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქობა უქმდებოდა და კათოლიკოს-პატრიარქის ადგილს იკავებდა რუსეთის ეკლესიის უწმიდეს სინოდს დაქვემდებარებული **ეგზარქოსი.** იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა 1811 წლის 30 ივნისს „მმართველი სინოდის უქვეშევრდომილესი მოხსენება" უცვლელად დაამტკიცა. ალექსანდრე I-ის ბრძანების თანახმად, დაპყრობილი ქართლ-კახეთის სამღვდელოება უნდა დამორჩილებოდა **„მცხეთისა და ქართლის მიტროპოლიტს"**, რომელიც იქნებოდა რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის წევრი და ამავე დროს ექნებოდა **„საქართველოს ეგზარქოსის"** ტიტული. საქართველოს პირველ ეგზარქოსად დაინიშნა ქსნის ერისთავთა საგვარეულოს წარმომადგენელი, მიტროპოლიტი **ვარლამი.**

ასე გაუქმდა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ივერიის (მცხეთის) საპატრიარქო, ხოლო გაუქმებული საპატრიარქოს მთელ ტერიტორიაზე (ეპარქიებზე, ეკლესიებზე, მონასტრებზე) გავრცელდა რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის იურისდიქცია. უწმიდეს სინოდს დაქვემდებარებული ეგზარქოსი საქართველოში უმაღლეს იერარქად ითვლებოდა.

მმართველი სინოდის 1811 წლის 21 ივნისს **„უქვეშევრდომილეს მოხსენებაში"** მცხეთის ავტოკეფალური საპატრიარქოს გაუქმების ერთადერთ მიზეზად ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმება და ყოფილი სამეფოს ტერიტორიაზე რუსული მმართველობის დამყარება იყო დასახელებული. ეს კი ეწინააღმდეგებოდა **ეფესოს წმიდა III მსოფლიო საეკლესიო კრების** (431 წ.) მერვე კანონს. ამ კანონის მიღების საფუძველი გახდა ანტიოქიის ეკლესიის მცდელობა თავისი იურისდიქციისათვის დაემორჩილებინა კვიპროსის ეკლესია და, შესაბამისად, კვიპროსის ეკლესიისათვის ჩამოერთმია ავტოკეფალური უფლებები, რომლითაც იგი ძველთაგანვე სარგებლობდა. რადგან კვიპროსის ეკლესია ძველთაგანვე ავტოკეფალურად იყო აღიარებული, III მსოფლიო საეკლესიო კრებამ დაიცვა კვიპროსის ეკლესიის ავტოკეფალია.

ივერიის (მცხეთის) უძველესი ავტოკეფალური მართლმადიდებელი საპატრიარქოს გაუქმებისათვის აუცილებელი იყო შემდეგი:

პირველი. კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ II-ს უნდა მოეწვია საეკლესიო კრება, რომელსაც უნდა მიეღო დადგენილება ავტოკეფალური უფლების დათმობისა და ავტოკეფალიის გაუქმების თაობაზე. ასეთი საეკლესიო კრება მოწვეული არ ყოფილა.

მეორე. ლიკვიდირებული ივერიის (მცხეთის) საპატრიარქოს რუსეთის ეკლესიის იურისდიქციაში შესვლის თაობაზე თანხმობა უნდა მიეცა რუსეთის საეკლესიო კრებას. იმხანად რუსეთში საეკლესიო კრებას აღარ იწვევდნენ, ხოლო უწმიდესი სინოდი საეკლესიო კრებას ვერ შეცვლიდა.

მესამე. მსოფლიოს უძველესი ივერიის (მცხეთის) ავტოკეფალური საპატრიარქოს გაუქმებისათვის აუცილებელი იყო მსოფლიო მართლმადიდებელი საპატრიარქოების (იერუსალიმის, ანტიოქიის, ალექსანდრიის) და, პირველ რიგში, კონსტანტინეპოლის მსოფლიო პატრიარქის თანხმობა. ასეთი თანხმობა რუსეთს არ უთხოვია და, ცხადია, არც მიუღია.

ამრიგად 1801 წლის 12 სექტემბრის უკანონო აქტს, რომლის ძალითაც გაუქმდა ქართლ-კახეთის სამეფო, მოჰყვა მეორე – 1811 წლის 30 ივნისის უკანონო აქტი, რომლის ძალითაც გაუქმდა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ავტოკეფალური საპატრიარქო – ივერიის (მცხეთის) საპატრიარქო.

1814 წლის 30 აგვისტოს იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა ხელი მოაწერა ბრძანებას, რომლის ძალითაც საქართველოში საეკლესიო მმართველობის სისტემამ ცვლილება განიცადა. თბილისში დაარსდა რუსეთის ეკლესიის უწმინდესი სინოდის **საქართველო-იმერეთის სინოდარული კანტორა.** უმაღლესი საეკლესიო იერარქი **საქართველოს ეგზაქოსი** იყო, რომლის ძალაუფლებაც საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ვრცელდებოდა. საქართველო-იმერეთის სინოდარული

კანტორის შექმნასთან დაკავშირებით ქუთათელ მიტროპოლიტ **დოსითეოსს (წერეთელს)** აეკრძალა აფხაზთა საკათალიკოსოს საქმეთა განგება (მიტროპოლიტ დოსითეოსს კათოლიკოსობა უბოძა იმერეთის მეფემ სოლომონ II-მ, მაგრამ კურთხევა არ მომხდარა. სწორედ ამიტომ მიტროპოლიტი დოსითეოსი საბუთებში ასე იხსენიება: **„ყოვლად სამღვდელო ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოზ და განმგე საკათალიკოზოსი."**) 1814 წლის ბოლოდან მიტროპოლიტი დოსითეოსი მხოლოდ ეპარქიის მღვდელმთავარია და აფხაზეთის საკათალიკოსოს საქმეებს აღარ განაგებს. აფხაზეთის კათოლიკოს-პატრიარქისა და აფხაზეთის საკათოლიკოსოს იურისდიქცია შეწყდა და ყოფილი საკათოლიკოსოს ტერიტორია საქართველო-იმერეთის სინოდარულ კანტორასა და საქართველოს ეგზარქოსს დაექვემდებარა.

1811-1814 წლებში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება იმ პოლიტიკის გაგრძელება იყო, რომლის მიზანსაც საქართველოს რუსეთის იმპერიის გუბერნიად გადაქცევა შეადგენდა.

პრორუსული ორიენტაციის ალტერნატივა საქართველოში

სამსაუკუნოვანი პრორუსული პოლიტიკური ორიენტაცია XIX საუკუნის დამდეგს ქართველი ერისათვის დიდი კატასტროფით დასრულდა – ქართული სამეფო-სამთავროები რუსეთის იმპერიამ დაიპყრო. რატომ ცდილობდნენ ქართველი მეფეები, ქართველი დიპლომატები ასე დაჟინებით, ასე ჯიუტად პრორუსული ორიენტაციის რეალიზებას – რუსეთის დახმარებით ირანისა და ოსმალეთისაგან საქართველოს დაცვას? არსებობდა თუ არა პრორუსული ორიენტაციის ალტერნატივა? ერთმორწმუნე რუსეთზე ორიენტაცია იყო ერთადერთი გამოსავალი თუ საბედისწერო სტრატეგიული შეცდომა? ამ კითხვებზე პასუხს ჩვენ მხოლოდ წარსულის ობიექტურად შესწავლის მიზნით არ ვეძიებთ. ყოველივე ეს მჭიდრო კავშირშია დღევანდელობასთან.

XVI საუკუნის დამდეგიდან დაიწყო ირანისა და ოსმალეთის ბრძოლა სამხრეთ კავკასიისათვის (ამიერკავკასიისათვის). სამეფო-სამთავროებად დაშლილი საქართველო რეალური საფრთხის წინაშე დადგა. ეს საფრთხე კიდევ უფრო გაძლიერდა მას შემდეგ რაც ირანმა (სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან) და ოსმალეთმა (ჩრდილო დასავლეთიდან) კავკასიის მთიანეთში შეღწევა შეძლეს და იქაური მოსახლეობა გაამაჰმადიანეს. შავ ზღვაზე გაბატონდა ოსმალეთი, კასპიის ზღვაზე

– ირანი. **საქართველოს გარშემო შეიკრა მუსლიმური სახელმწიფოებისა და ხალხების წრე.** ქართველი მეფეებისა და ქართველი დიპლომატების წინაშე მთელი სიმწვავით დაისვა მოკავშირის პოვნის საკითხი.

რუსეთის დახმარებით მუსლიმურ სახელმწიფოთა აგრესიის მოგერიების იმედი პირველად კახეთის სამეფო სახლს ჩაესახა. 1483 წელს (ზოგიერთი ცნობით 1491 წელს) კახეთის მეფე **ალექსანდრე I-მა (1476-1511)** მოსკოვის დიდ მთავარს **ივანე III-ს (1462-1505)** ელჩობა გაუგზავნა. რას ემყარებოდა კახეთის მეფის გათვლა და რატომ ჰქონდა მას მოსკოვის დიდი მთავრის დახმარების იმედი ჩვენთვის ცნობილი არ არის. სამაგიეროდ საკმაოდ კარგად არის ცნობილი მოსკოვის რუსეთის გარშემო შექმნილი სამხედრო-პოლიტიკური ვითარება. მოსკოვის დიდ მთავარს ივანე III-ს 1471-1479 წლებში სერიოზული ომის გადახდა მოუწია ნოვგოროდის შემოერთების მიზნით. ნოვგოროდის მოკავშირედ გამოდიოდა პოლონეთ-ლიტვის (ჟეჩ-პოსპოლიტას) მეფე **კაზიმირ IV (1427-1492)**. ომი პოლონეთ-ლიტვასა და რუსეთს შორის შეიძლებოდა ნებისმიერ დროს დაწყებულიყო. 1485 წელს ივანე III-მ ტვერის სამთავრო შემოიერთა. ტვერის მთავარი ლიტვაში გაიქცა და ლიტვის დახმარებით ცდილობდა ტახტის დაბრუნებას. დიდი ძალისხმევის მიუხედავად ივანე III-მ მოსკოვის სამთავროს გარშემო რუსეთის მიწების გაერთიანება ვერ დაასრულა – ვერ მოახერხა სმოლენსკის, ფსკოვისა და რიაზანის სამთავროების შემოერთება. რუსეთს ჩრდილოეთიდან და ჩრდილო-დასავლეთიდან (ბალტიისპირეთიდან) გამუდმებით ავიწროვებდნენ გერმანელი რაინდები და შვეცია. უკრაინასა და ბელორუსიაში გაბატონებული პოლონეთის სამეფო და ლიტვის დიდი სამთავრო დასავლეთ რუსეთის მიწების მიტაცებას ცდილობდნენ. ომები ხან შეწყდებოდა, ხან ისევ განახლდებოდა. 1492-1494 წლებში ივანე III-ს ომი ჰქონდა ლიტვასთან. 1500-1503 წლებში რუსეთსა და ლიტვას შორის კვლავ ომი მიმდინარეობდა.

დიდი საფრთხე ემუქრებოდა რუსეთს სამხრეთიდან. მართალია, 1480 წელს რუსეთი მონღოლთა (ოქროს ურდოს) ბატონობისაგან განთავისუფლდა, მაგრამ ვითარება კვლავ დაძაბული რჩებოდა. XVI საუკუნის დამდეგისათვის ოქროს ურდომ არსებობა შეწყვიტა, მაგრამ ამას რუსეთის მდგომარეობა არ გაუუმჯობესებია. მოსკოვის სამხრეთით, სამხრეთ-დასავლეთითა და სამხრეთ-აღმოსავლეთით რუსეთის სახელმწიფოს საზღვრები დაახლოებით ემთხვეოდა დღევანდელი მოსკოვის ოლქის საზღვრებს და მოსკოვის ოლქის გარდა მოიცავდა დღევანდელი კალუგისა და ტულის ოლქების მხოლოდ ნაწილს. უფრო სამხრეთით უზარმაზარ ტერიტორიაზე – ვიდრე ასტრახანამდე, ჩრდილო კავკასიის მიწისწინეთამდე და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირამდე (ყირიმის ნახევარკუნძულის ჩათვლით) კვლავ მონღოლები ბატონობდნენ. ისინი სისტემატიურად შეიჭრებოდნენ ხოლმე მოსკოვის რუსეთის საზღვრებში და ქვეყანას იკლებდნენ.

ასეთ ვითარებაში 1483 წელს (ან თუნდაც 1491 წელს) კახეთის მეფის ალექსანდრე I-ის მიერ მოსკოვის დიდი მთავრის ივანე III-ის კარზე ელჩობის გაგზავნა და დახმარების თხოვნა, ცხადია, ვერავითარ შედეგს ვერ მოიტანდა. **რუსეთს თავისი საქმე უჭირდა და კიდეც რომ მოენდომებინა საქართველოს მუსლიმურ სახელმწიფოებთან ბრძოლაში ვერ დაეხმარებოდა.**

ჰქონდა თუ არა რაიმე რეალური საფუძველი ქართველი მეფეებისა და ქართველი დიპლომატების პრორუსულ ორიეტაციას შემდგომ ხანებში? **მოვლენათა ანალიზი გვიჩვენებს, რომ პრორუსულ ორიენტაციას არც XVI-XVII საუკუნეებში ჰქონდა რეალური საფუძველი.**

XVI საუკუნეში **ვასილ III-ის (1505-1533)**, განსაკუთრებით კი **ივანე IV მრისხანის** დიდი მთავრობისა და მეფობის პერიოდში (1533-1584), რუსეთის სახელმწიფო მნიშვნელოვნად გაძლიერდა. მიუხედავად ამისა **რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში კვლავ არარეალურ ძალად რჩებოდა.** ივანე IV-მ შესძლო ოქროს ურდოს დაშლის შემდეგ წარმოქმნილი ყაზანისა **(1552 წ.)** და **ასტრახანის (1556 წ.)**

მონღოლური სახანოების ლიკვიდაცია, მაგრამ ვერაფერი დააკლო მესამე მონღოლურ სახანოს – **ყირიმის სახანოს.** ყირიმის ხანი 120-150 ათასიან ლაშქარს კრებდა და განუკითხავად არბევდა უზარმაზარ ტერიტორიას აზოვისა და შავი ზღვისპირეთიდან მოსკოვამდე. რამდენიმეჯერ ყირიმის ხანმა ყველა კორდონი გადალახა და მოსკოვის კედლებთან გამოჩნდა (ქალაქის ნაწილი გადაწვა). ასტრახანის დაპყრობის შემდეგ ივანე IV-მ სამხრეთში აქტიური სამხედრო ოპერაციების წარმოება შეწყვიტა. რუსეთის სახელმწიფოს სტრატეგიულ ამოცანად იქცა ბალტიისპირეთის დაპყრობა. ბალტიისპირეთისათვის წარმოებული, გაჭიანურებული და მარცხიანი **ლივონიის ომის (1558-1583 წწ.)** გამო რუსეთი კავკასიაში საერთოდ არარეალურ ძალად იქცა. რუსეთის აქტიურობას სამხრეთში ძალზე ზღუდავდა პოლონეთის სამეფოსა და ლიტვის ძლიერი პოზიციები უკრაინასა და ბელორუსიაში. XVII საუკუნის დამდეგს რუსეთს ერთდროულად ებრძოდნენ შვეცია და პოლონეთი. ეს ომი რუსეთს ძვირად დაუჯდა – შვეციამ მიიტაცა ჩრდილო-დასავლეთ რუსეთის მიწები, ხოლო პოლონეთმა დასავლეთისა. ბალტიისპირეთიდან შვეციის, უკრაინიდან პოლონეთის, ბელორუსიიდან ლიტვის, შავი ზღვისპირეთიდან ყირიმის სახანოს მუდმივი აგრესიის მომლოდინე რუსეთი საქართველოსთვის რომ მოკავშირე და მფარველი ვერ იქნებოდა ეს ცხადად უნდა ეგრძნოთ კახთა მეფეებს **ალექსანდრე II-ს (1574-1605), თეიმურაზ I-ს (1606-1648).**

ცხადია, ქართველი მეფეებს, კერძოდ, ალექსანდრე II-სა და თეიმურაზ I-ის პრორუსული ორიენტაცია გარკვეული მიზეზებით იყო გაპირობებული. ამ მიზეზთაგან უმთავრესი იყო: **პირველი:** დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების, კათოლიკური სამყაროს სრული ინერტულობა, დაუინტერესებლობა სამხრეთ კავკასიით; **მეორე.** საქართველოს ჩრდილოეთით მოსკოვის დიდი მთავრის მიერ რუსული მიწების გაერთიანების დაწყება და მართლმადიდებლური სახელმწიფოს – რუსეთის გაძლიერება.

ქართველ მეფეებს, ქართველ დიპლომატებს ძალზე მცირე ინფორმაცია გააჩნდათ, როგორც დასავლეთ ევროპის ქვეყნების, ისე რუსეთის საშინაო ვითარებისა და საგარეო პოლიტიკის, სამხედრო და ეკონომიკური პოტენციალის თაობაზე. ძალზე ზერელე და ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდათ ირან-ევროპის, ოსმალეთ-ევროპის, რუსეთ-ევროპის, რუსეთ-ირანის, რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობათა თაობაზე. ყოველივე ამან განაპირობა **საგარეოპოლიტიკური კურსის შემუშავებისას დაშვებული დიდი სტრატეგიული შეცდომა – რუსეთზე ორიენტაცია.**

პრორუსულ ორიენტაციას შეეწირა ალექსანდრე II (ირანის შაჰმა მოაკვლევინა თავისსავე გამაჰმადიანებულ შვილს) და თეიმურაზ I (ირანის შაჰის ტყვეობაში გარდაიცვალა). მარცხიანი პრორუსული ორიენტაციის შედეგი იყო ქართლის და კახეთის სამეფო ტახტებზე გამაჰმადინებული ბაგრატიონების **როსტომის** (1632-1658), **ვახტანგ V შაჰნავაზის** (1658-1675), **გიორგი XI-ის** (1675-1709), **ერეკლე I ნაზარალიხანის** (1688-1709), **ქაიხოსროს** (1709-1711), **დავით II იმამყულიხანის** დასმა შაჰის მიერ.

პრორუსული ორიენტაცია თითქოს დავიწყებას უნდა მისცემოდა. მიზეზი საკმარისზე მეტი იყო. მოხდა დაუჯერებელი რამ. 1703 წელს ქართლის სამეფოს ჯანიშინად (მმართველად) დანიშნულმა გამაჰმადიანებული გიორგი XI-ის ძმისშვილმა, მომავალმა მეფემ ვახტანგ VI-მ **პრორუსული ორიენტაცია ააღორძინა და მისი რეალიზებისთვის შეუპოვარი ბრძოლაც დაიწყო.** ალექსანდრე II-სა და თეიმურაზ I-ის პრორუსულ ორიენტაციას ვინმემ კიდევ შეიძლება რაიმე გამრთლება მოუძებნოს, მაგრამ ამას ვერ ვიტყვით ვახტანგ VI-ზე. ვახტანგ VI-ს ალექსანდრე II-სა და თეიმურაზ I-თან შედარებით გაცილებით უკეთესი პირობები ჰქონდა იმისათვის, რომ კარგად გაეაზრებინა პრორუსული ორიენტაციის ყველა დამღუპველი შედეგი, არ გაემეორებინა წინამორბედთა დამღუპველი შეცდომები. ვახტანგ VI-ს, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ უფრო მეტი ინფორმაცია ჰქონდა

ირანის, ოსმალეთის, რუსეთის და დასავლეთ ევროპის ქვეყნების საგარეოპოლიტიკური კურსის, საერთაშორისო ასპარეზზე შექმნილი ძალთა თანაფარდობისა და მოვლენათა შემდგომი განვითარების, პერსპექტივის თაობაზე. გარდა ამისა ვახტანგ VI იყო უაღრესად განათლებული ადამიანი, მრავალმხრივ საყურადღებო მოაზროვნე, მკვლევარი, მეცნიერი.

პროირანული ორიენტაციის უარყოფის თაობაზე გადაწყვეტილება ვახტანგ VI-მ ირანში იძულებით ყოფნის პერიოდში (1712-1719 წწ.) მიიღო. ვახტანგ VI ახალი პოლიტიკური ორიენტაციის ორ შესაძლო ვარიანტს ამუშავებდა: **დასავლეთ ევროპულსა** და **რუსულს**. დასავლეთ ევროპის ქვეყნები იმხანად ირანის გაძლიერების პოლიტიკას ადგნენ. ასეთი პოლიტიკა განაპირობა ობიექტურმა ვითარებამ. ოსმალეთი, რომელიც მტკიცედ დამკვიდრდა ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, დიდ საფრთხეს უქმნიდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს. ირანი ერთადერთი ქვეყანა იყო, რომელსაც აზიაში აქტიური საბრძოლო მოქმედებებით შეეძლო ოსმალეთის ძალების მიზიდვა და ამით დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისათვის მდგომარეობის შემსუბუქება.

ცხადია, ასეთ ვითარებაში ირანის წინააღმდეგ დასავლეთ ევროპაში მოკავშირის ძებნა გულუბრყვილობა იყო. სწორედ ამიტომ იყო, რომ დასავლეთ ევროპაში დიპლომატიური მისიით მივლინებული **სულხან-საბა ორბელიანი** 1715 წელს სამშობლოში ხელცარიელი დაბრუნდა. ამ დროიდან ჯერ კიდევ ირანში მყოფი ვახტანგ VI პრორუსულ ორიენტაციის რეალიზებაზე იწყებს ზრუნვას. პრორუსული ორიენტაციის რეალიზების გზაზე პირველი ნაბიჯი რუსეთის ელჩთან **არტიომ ვოლინსკისთან** ურთიერთობის დამყარება იყო. მეფედ დამტკიცების (1716 წ.) შემდეგ, 1719 წელს, ქართლში დაბრუნებული ვახტანგ VI აქტიურად იღწვის რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის დასამყარებლად.

შეეძლო თუ არა რუსეთს ამ პერიოდისათვის (1719-1722 წწ.) აქტიურად ჩარეულიყო სამხრეთ კავკასიის (აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის) საქმეებში და ქართლის სამეფო ირანის ბატონობისაგან გაეთავისუფლებინა.? ჩვენი აზრით, **რუსეთი მზად არ იყო სამხრეთ კავკასიაში ირანის წინააღმდეგ საბრძოლველად.** ეს გაპირობებული იყო შემდეგი მიზეზებით:

პირველი. ჩრდილოეთის ომში (1700-1721 წწ.) გამარჯვებით მართალია რუსეთმა ბალტიისპირეთი მიიღო, მაგრამ ხანგრძლივმა ომმა ქვეყნის ეკონომიკას ძლიერი დარტყმა მიაყენა. ახალი დიდი ომის დაწყება რუსეთს აღარ შეეძლო.

მეორე. რეალურად რუსეთის იმპერიასა და ქართლის სამეფოს ერთობლივი მოქმედებით აღმოსავლეთ ამიერკავკასიიდან ირანის განდევნა შეეძლოთ, მაგრამ სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის გაბატონებას არასგზით არ დაუშვებდა ოსმალეთი. ოსმალეთთან ომი კი რუსეთისთვის ძნელი და ხანგრძლივი იქნებოდა.

მესამე. სამხრეთ კავკასიაში დაწყებულ რუსეთ-ოსმალეთის ომს თავის სასარგებლოდ გამოიყენებდნენ დასავლეთ ევროპის ქვეყნები (ინგლისი, საფრანგეთი, ავსტრია). ეს ომი დასავლეთის ქვეყნებს საშუალებას მისცემდათ შეესუსტებინათ რუსეთის პოზიციები ჩრდილო შავი ზღვისპირეთში, ბალკანეთში და რაც მთავარია, ბალტიისპირეთში.

მეოთხე. ჩრდილოეთის ომში (1700-1721 წწ.) გამარჯვების შემდეგ რუსეთის იმპერიის საგარეო პოლიტიკის უმთავრეს მიმართულებებს შეადგენდა: ა) ბალტიისპირეთში განმტკიცება, ბ) მდინარე დნეპრის მარცხენა ნაპირის უკრაინაში დამკვიდრება და მარჯვენა ნაპირის უკრაინის ხელში ჩაგდება, გ) ყირიმის სახანოს ლიკვიდაცია და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში დამკვიდრება, დ) ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე შეჭრა. სამხრეთ კავკასია, უფრო ზუსტად მისი აღმოსავლეთი ნაწილი, არ შედიოდა რუსეთის სტრატეგიული დაინტერესების სფეროში. 1722 წლის აგვისტოში რუსეთის ჯარების შეჭრა კასპიისპირეთში მხოლოდ ვითარების დაზვერვას ისახავდა მიზნად და არა რეგიონიდან ირანის განდევნას.

ვახტანგ VI-ის მიერ პეტრე I-თან ირანის წინააღმდეგ სამხედრო პოლიტიკური კავშირის შეკვრა (1722 წ.) სტრატეგიული შეცდომა იყო. პროირანული ორიენტაცია აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში რუსეთის იმპერიის პასიური პოლიტიკის პირობებში ერთადერთი სწორი ორიენტაცია იყო. ვახტანგ VI-ს თავის სასარგებლოდ უნდა გამოეყენებინა ავღანელების შეტევის შედეგად ირანში შექმნილი უმძიმესი ვითარება. ქართლის მეფე კი პირიქით მოიქცა. 1722 წლის მარტში შაჰმა ავღანელებთან ბრძოლაში დაღუპული **როსტომის** (ვახტანგ VI-ის ძმის) ნაცვლად თავის გვარდიის სარდლად ვახტანგის ვაჟი **ბაქარი** დანიშნა და იგი ქართლის ჯართან ერთად სასწრაფოდ ირანში დაიბარა. ბაქარმა ჯარი შეკრიბა და ირანისკენ დაიძრა, მაგრამ ვახტანგ VI-მ შვილს შაჰისათვის დახმარების აღმოჩენა აუკრძალა. ბაქარი მამას კომპრომისულ ვარიანტს სთავაზობდა: ქართლის სამეფოს ჯარის ნაწილი, ვახტანგ VI-ისა და პეტრე I-ის მოლაპარაკების თანახმად, კასპიისპირეთში შეჭრილ რუსეთის ჯარს შეერთებოდა, ხოლო ნაწილი ავღანელების წინააღმდეგ ირანის შაჰს მიშველებოდა. სამეფო დარბაზის წევრთა ნაწილი რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირს სახიფათოდ მიიჩნევდა და პროირანული ორიენტაციის შენარჩუნებას უჭერდა მხარს. ვახტანგ VI-მ რჩევა არ გაითვალისწინა. მეფეს მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი პროირანული ორიენტაციის ერთხელ და სამუდამოდ უარყოფა. ამასობაში ავღაველებმა ისპაჰანი აიღეს. სეფიანი შაჰების დინასტია შეწყდა, თუმცა ქართლისათვის ამას შვება არ მოუტანია. 1722 წლის მიწურულსა და 1723 წლის დამდეგს ქართლის მდგომარეობა კიდევ უფრო გართულდა. ეს განპირობებული იყო შემდეგი მიზეზებით: **პირველი.** პეტრე I-მა კასპიისპირეთში დაწყებული ლაშქრობა მალევე, 1722 წელსვე, შეწყვიტა; **მეორე**. ირანის შაჰი ვახტანგ VI-ის დასასჯელად ჯარებს აგროვებდა; **მესამე.** რუსეთის გააქტიურებითა და პეტრე I-ისა და ვახტანგ VI-ის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირით შეშფოთებული ოსმალეთიც ქართლის სამეფოში შესაჭრელად ემზადებოდა. **მეოთხე.** პროირანული ორიენტაციის კახეთის მეფე **კონსტანტინე** ვახტანგ VI-ის წინააღმდეგ საბრძოლველად ემზადებოდა და ირანის შაჰის დახმარებით ქართლის ტახტის ხელში ჩაგდებას გეგმავდა; **მეხუთე.** თბილისში მდგარმა ირანის გარნიზონმა შაჰის ბრძანებით ქალაქს ცეცხლი დაუშინა; **მეექვსე.** 1723 წლის გაზაფხულზე ირანის შაჰის თანადგომით, ლეკთა, განჯისა და ერევნის ხანების ჯარების დახმარებით კახთა მეფე კონსტანტინემ თბილისი დაიკავა; **მეშვიდე.** 1723 წლის ივნისში ოსმალეთის ჯარები თბილისს მოადგნენ და ქალაქი აიღეს. კოსტანტინემ კახეთს შეაფარა თავი.

ვახტანგ VI-ს პრორუსული პოლიტიკური ორიენტაციის დამღუპველი შედეგები სახეზე იყო. 1724 წელს ვახტანგ VI რუსეთში გადაიხვეწა. პეტრე I ამიერკავკასიის ახალ მფლობელს სწრაფად მოურიგდა. 1724 წლის 12 ივლისს, როდესაც ვახტანგ VI ჯერ კიდევ ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე იმყოფებოდა, სტამბოლში რუსეთ-ოსმალეთის შეთანხმება დაიდო. რუსეთმა აღიარა ოსმალეთის უფლებები აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში. უფრო ადრე (1723 წ.) რუსეთი ირანსაც მოურიგდა.

ყველა პირობა არსებობდა იმისათვის, რომ ვახტანგ VI-ის შემდეგ საქართველოში პრორუსული ორიენტაცია დავიწყებას მისცემოდა. ასეც მოხდა. 1744 წელს ირანის შაჰმა **ნადირმა (1736-1747)** ქართლის ტახტი კახთა მეფის კონსტანტინეს ძმას, თეიმურაზ II-ს, ხოლო კახეთისა თეიმურაზის ვაჟს, ერეკლე II-ს უბოძა. ნადირ-შაჰი ჭკვიანი პოლიტიკოსი იყო. შაჰის მიზანს შეადგენდა პრორუსული ორიენტაციის აღკვეთა: **მომავალში ქართლისა და კახეთის სამეფოები რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის ფორტპოსტად არ უნდა ქცეულიყო.** ამიტომ იყო, რომ ნადირ-შაჰი დათმობებზე წავიდა. შაჰმა ქართლის სამეფო ტახტი კახეთის ბაგრატიონებს უბოძა. ამასთან ერთად, თეიმურაზსა და ერეკლეს უფლება მისცა ტახტზე ქრისტიანული წესით ასულიყვნენ.

ნადირ-შაჰის შემდეგ, **ადილ-შაჰისა** და განსაკუთრებით კი **ქერიმ-ხანის** (გარდაიცვალა 1779 წ.) მმართველობის წლებში, თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ

პროირანული ორიენტაციის წყალობით დიდ წარმატებებს მიაღწიეს. მნიშვნელოვნად განმტკიცდა სამეფო ხელისუფლება, „ოსმალობისაგან” და „ყიზილბაშობისგან” დაქცეული ქართლი და კახეთი წელში იმართებოდა. თეიმურაზმა და ერეკლემ პრაქტიკულად საკუთარ კონტროლს დაუქვემდებარეს ირანული სახანოები (განჯის, ერევნის, ყარაბაღის, ნახჭევნის, შუშის).

პროირანული ორიენტაციის წარმატების ფონზე XVIII საუკუნის 60-იანი წლების დამდეგიდან თეიმურაზ II და ერეკლე II რუსეთის იმპერიაზე იღებენ ორიენტაციას და მუსლიმურ სახელმწიფოებისა და ხალხების აგრესიისაგან ქართლ-კახეთის სამეფოს დაცვას რუსეთის სამხედრო–პოლიტიკური დახმარებით აპირებენ. ეს იყო **დიდი სტრატეგიული შეცდომა**, რომელიც ძვირად დაუჯდა ქართლ-კახეთის სამეფოსა და მთლიანად საქართველოს (კავკასიასაც!).

რამ განაპირობა თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის გადაწყვეტილება პროირანული ორიენტაციის პრორუსულით შეცვლის თაობაზე? ეს იყო სრულიად ალოგიკური, დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილება. ისტორიოგრაფიაში ამ საბედისწერო გადაწყვეტილებას თავისი ახსნა აქვს, თუმცა ყურადღების გარეშე რჩება მეტად მნიშვნელოვანი, ჩვენის აზრით, განმსაზღვრელი მომენტი.

ქართლის დევნილმა მეფემ ვახტანგ VI-მ პოლიტიკური თავშესაფარი რუსეთში იპოვა. მეფეს რუსეთში გაჰყვა 1200 კაციანი ამალა, მათ შორის ცნობილი თავადური საგვარეულოების წარმომადგენლები და აზნაურები. მალე ცხადი გახდა, რომ ვახტანგ VI და მისი თანამებრძოლები რუსეთის საიმპერატორო კარს ჰაერივით სჭირდებოდა.

თეიმურაზისა და ერეკლეს წარმატებული პროირანული ორიენტაცია დიდ შეშფოთებას იწვევდა რუსეთში. ქართლისა და კახეთის სამეფოებზე რუსეთი სამხედრო-პოლიტიკურ ზემოქმედებას ვერ მოახდენდა, ეს ირანთან და ოსმალეთთან ურთიერთობის დაძაბვას გამოიწვევდა. თეიმურაზ II-ზე და ერეკლე II-ზე ზემოქმედებისათვის რუსეთის საიმპერატორო კარმა სხვა გზა არჩია. რუსმა დიპლომატებმა დაიწყეს თეიმურაზისა და ერეკლეს დაშინება ქართლის სამეფო ტახტზე მისი კანონიერი მფლობელის – ქართლის ბაგრატიონების დაბრუნების მუქარით. თეიმურაზმა და ერეკლემ კარგად იცოდნენ, რომ ქართლის თავადები ვახტანგ VI-ს დაჟინებით ურჩევდნენ ქართლში ან პირადად დაბრუნებას, ან ტახტის მემკვიდრის ბაქარის გამოგზავნას. რუსეთის საიმპერატორო კარი ვახტანგ VI-სა და ქართლის თავადების თხოვნას ბუნდოვანი დაპირებებით პასუხობდა და იმავდროულად საქმის კურსში აყენებდა თეიმურაზსა და ერეკლეს.

თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის პოზიციებს სერიოზულ საფრთხეს უქმნიდა ის, რომ 1744 წლიდან მცხეთის საპატრიარქო ტახტის საჭეთმპყრობელი – კათოლიკოს-პატრიარქი – იყო ვახტანგ VI-ის ძმის იესეს შვილი **თეიმურაზ ბაგრატიონი (ანტონ I).** ახალგაზრდა კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I დიდი და განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოვებული ადამიანი იყო, მიღებული ჰქონდა საფუძვლიანი განათლება. ანტონ I თავიდანვე აქტიურად ერეოდა ქვეყნის საშინაო საქმეებში და საგარეო პოლიტიკაში. მას იმედის თვალით შეჰყურებდნენ, როგორც ქართლის თავადები, ისე რუსეთში გადახვეწილი ქართლის ბაგრატიონები, ვახტანგ VI-ის ამალის ცოცხლად დარჩენილი წევრები და მათი შთამომავლები. ეს ძალზე აღიზიანებდა ერეკლესა და თეიმურაზს, განსაკუთრებით თეიმურაზს. თეიმურაზსა და ერეკლეს კარგად ახსოვდათ, რომ 1747 წელს, თეიმურაზის ირანში ყოფნის პერიოდში, ანტონ I-მა მხარი დაუჭირა ქართლის ტახტისთვის მებრძოლ საკუთარ ძმას – იესეს მეორე ვაჟს **აბდულა-ბეგს.** აბდულა-ბეგის დამარცხების შემდეგ ანტონ I-მა იგი სასჯელისგან იხსნა და ერეკლესთან შეარიგა. გარდა ამისა ანტონ I-მა ირანიდან ჩამოიყვანა თავისი ნახევარძმა – იესეს მაჰმადიანი შვილი **ალექსანდრე (ისაყ-ბეგი)** თავისი ოჯახით, ყველანი მონათლა და ქართლში დაასახლა. თეიმურაზ II-ს ეჭვი ჰქონდა, რომ ანტონ I ალექსანდრე იესეს ძეს ქართლში გამეფებას უპირებდა.

თეიმურაზ II და ერეკლე II რუსეთში გადახვეწილ ქართლის ბაგრატიონებს ვერაფერს დააკლებდნენ. სამაგიეროდ, ანტონ I-ის კათოლიკოს-პატრიარქობიდან გადაყენებას კი მიაღწიეს. 1755 წელს ანტონ I-ს ბრალი დადეს მართლმადიდებლობის ღალატში და სულიწმიდასთან დაკავშირებით კათოლიკური დოგმატის გაზიარებაში. ეს იყო სრული სიცრუე. **კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ს მართლმადიდებლური ეკლესიისთვის არასოდეს უღალატია და სულიწმიდასთან დაკავშირებით კათოლიკური დოგმატი არასოდეს გაუზიარებია.** ანტონ I-ს ცილი დასწამეს თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის მომხრეებმა. 1755 წლეს საეკლესიო კრებამ ანტონ I კათოლიკოს-პატრიარქობიდან გადააყენა და მღვდელმსახურება აუკრძალა. საეკლესიო კრებაზე ანტონ I მედგრად იცავდა თავს და წაყენებულ ბრალდებებს უარყოფდა. მალე ამტონ I მიხვდა, რომ მას ქართლ-კახეთში აღარ დაედგომებოდა და ტაქტიკა შეცვალა. 1756 წელს საეკლესიო კრებაზე ანტონ I-მა აღიარა „შეცდომა" და „მოინანია". ამის სანაცვლოდ მას მღვდელმსახურების უფლება აღუდგინეს და რუსეთში წასვლის ნებაც დართეს. ჩაუდენელი შეცოდების აღიარებითა და მონანიებით ანტონ I-მა თავი იხსნა მოსალოდნელი დევნა-შევიწროებისაგან და უფრო მკაცრი სასჯელისგან.

ანტონ I-ის კათოლიკოს-პატრიარქობიდან გადაყენება რუსეთმა საკუთარ მარცხად მიიჩნია. ქართლის ბაგრატიონების (ვახტანგ VI-ის შთამომავლების) რუსეთში ყოფნა და ქართლის ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წარმომადგენლის კათოლიკოს-პატრიარქობა თეიმურაზსა და ერეკლეზე ზემოქმედების (დაშინების) შესანიშნავი საშუალება იყო. რუსეთის საიმპერატორო კარი უკან დახევას არ აპირებდა. 1756 წელს ანტონ I-მა რუსეთში პოლიტიკური თავშესაფარი მიიღო და მალე რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის წინაშე თავიც იმართლა. ანტონ I-ს თავის მართლებაც არ სჭირდებოდა – რუსეთში კარგად უწყოდნენ მისი კათოლიკოს-პატრიარქობიდან გადაყენების ნამდვილი მიზეზი. რუსეთის ეკლესიის უწმინდესმა სინოდმა ანტონ I **არქიეპისკოპოსად** გამოარჩია და **ვლადიმირისა** და **იაროპოლის** ეპარქიის მღვდელმთავრად დაადგინა. ცხადია, ყოველივე ეს პროირანული ორიენტაციის მომხრე თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის გამოწვევას ნიშნავდა.

რუსეთში ჩასული ანტონ I დიდი სიხარულით მიიღეს მისმა ნათესავებმა – ქართლის ბაგრატიონებმა. თეიმურაზისა და ერეკლეს ოპოზიცია რუსეთში მნიშვნელოვნად გამოცოცხლდა.

თეიმურაზ II-ის ელჩობის (1761-1762 წწ.) შემდეგ რუსეთის საიმპერატორო კარი კვლავ განაგრძობს ქართლ-კახეთის სამეფოს პრორუსულ ორინტაციაზე საბოლოოდ დაყოლიებას. ერეკლე II-ს ამჯერადაც ქართლის ბაგრატიონების და ქართლის თავადების ოპოზიციით აშინებდნენ. **რუსეთის საიმპერატორო კარი ერეკლე II-ს არ ენდობოდა.** პეტერბურგში ისიც აღიზიანებდათ, რომ თეიმურაზის რუსეთში ელჩობით შეშფოთებულ ირანის მბრძანებელ **ქერიმ-ხანთან** ერეკლე II-მ ურთიერთობის მოგვარება შეძლო. ირანსა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის კარგი ურთიერთობის შენარჩუნება რუსეთის გეგმებს ეწინააღმდეგებოდა. ერეკლე II რუსეთისათვის ადვილი სამართავი გახდებოდა მხოლოდ მაშინ, თუ ქართლ-კახეთის სამეფოსა და ირანს შორის ურთიერთობა დაიძაბებოდა.

ერეკლე II პოზიციებს ადვილად არ თმობდა. 1765 წელს იგი დიდი სისასტიკით გაუსწორდა რუსეთის ფარული მხარდაჭერით ორგანიზებულ ქართლის თავადების შეთქმულებას (პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებას).

რუსეთის საიმპერატორო კარიდან მომდინარე შანტაჟის პოლიტიკას თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ 20 წელი გაუძლეს. პირველ სერიოზულ დათმობაზე ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II ჯერ კიდევ 1764 წელს წავიდა – ანტონ I საქართველოში დააბრუნა. იმავე წელს ანტონ I საეკლესიო კრებამ უდანაშაულოდ ცნო და კვლავ კათოლიკოს-პატიარქად აირჩია. მომდევნო წლებში ერეკლე II კიდევ უფრო მნიშვნელოვან დათმობებზე მიდის. **ქართლ-კახეთის პროირანული ორიენტაცია**

დასრულდა რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომის პერიოდში რუსეთისა და ქართლ-კახეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიის სამხედრო-პოლიტიკურმა კავშირმა ქართლის თავადები ძალზე გააღიზიანა. 1770 წელს ასპინძასთან მოპოვებული ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ ერეკლე II-ის მიერ რუსეთში გაგზავნილი თავადი **ზაალ ორბელიანი** რუსეთის საგარეო საქმეთა უწყებას ერეკლე II-ისთვის ტახტის ჩამორთმევას სთხოვდა. ერეკლე II-ისთვის ქართლის ტახტის ჩამორთმევას სთხოვდნენ გენერალ გ. ტოტლებენს **ზაალ ორბელიანი** და **დავით ქსნის ერისთავი**. ცხადია, ამგვარი აგრესიული პოლიტიკისაგან რუსეთი წინადაც და ახლაც თავს იკავებდა, მაგრამ ერეკლე II-ის დაშინების პოლიტიკას მაინც განაგრძობდა. სავარაუდოა, რომ ქართლის თავადებთან მჭიდრო კონტაქტის დამყარების მითითება საქართველოში გამოგზავნილმა რუსეთის ჯარის სარდალმა გ. ტოტლებენმა პეტერბურგშივე მიიღო. ერეკლე II-სა და გ. ტოტლებენს შორის ურთიერთობის დაძაბვაში წვლილი ქართლის თავადებმაც შეიტანეს. ყოველივე ეს კარგად უწყოდა ერეკლე II-მ და შესაბამის დასკვნებსაც აკეთებდა. ერეკლე II-ის წინაშე დადგა საკითხი: **ქართლ-კახეთის მეფეს ან პროირანული ორიენტაცია პრორუსულით უნდა შეეცვალა ან რუსეთი კვლავინრებურად გააგრძელებდა ქართლის ბაგრატიონებისა და ქართლის თავადების მხარდაჭერას ერეკლე II-ის წინააღმდეგ. კახეთის ბაგრატიონებმა ქართლის ტახტი ირანის შაჰის წყალობით მიიღეს და გამორიცხული არ იყო ირანის დასუსტების შემთხვევაში რუსეთს ყველა ღონე ეხმარა ქართლის სამეფოს ტახტზე მისი ერთგული ვახტანგ VI-ის შთამომავლობის დასაბრუნებლად. ერეკლე II-მ პროირანული ორიენტაცია პრორუსულით შეცვალა.**

ერეკლე II-ის პრორუსულმა ორიენტაციამ კატასტროფამდე მიიყვანა ქართლ-კახეთი და მთელი საქართველო. ჰქონდა თუ არა ქართლ-კახეთის სამეფოს პრორუსული ორიენტაციის ალტერნატივა? ჩვენი აზრით ალტერნატივა არსებობდა.

XVIII საუკუნის 60-იან წლებში რუსეთმა 20 წლიანი შანტაჟის, თეიმურაზ II-სა და ერეკლე II-ის ოპოზიციის (ქართლის ბაგრატიონები, ქართლის თავადები) მუდმივი წაქეზებით ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II აიძულა პროირანული ორიენტაცია უარეყო და პრორუსული ორიენტაცია მიეღო. პრორუსული ორიენტაციის რეალიზება, რუსეთისგან სამხედრო-პოლიტიკური დახმარების მეღება იმთავითვე (1770-1771 წლებიდან) ან თუნდაც 1783 წლამდე რომ დაწყებულიყო შეიძლბა ქართული სახელმწიფოებრიობა გადარჩენილიყო კიდეც. მაგრამ ამის თაობაზე ოცნებაც კი არ შეიძლებოდა. სამხრეთ კავკასიაში გააქტიურება და ქართული სამეფო-სამთავროების ირანისა და ოსმალეთისაგან დაცვა დიდ საფრთხეს უქმნიდა რუსეთის ევროპულ პოლოტიკას, რომელსაც საფუძველი პეტრე I-მა ჩაუყარა და რომელსაც წარმატებით აგრძელებდა **ეკატერინე II (1762-1796)**. ამ პოლიტიკური კურსის განხორცილების პროცესში რუსეთმა შვიდწლიან ომში (1757-1763 წწ.) გაიმარჯვა და მნიშვნელოვნად დაასუსტა **პრუსიის** სამხედრო პოტენციალი; 1795 წლისათვის პოლონეთის მესამე დანაწილების შედეგად მიიღო პოლონეთის დიდი ნაწილი; საფუძვლიანად დამკვიდრდა ბელორუსიასა და უკრაინაში; გააუქმა ყირიმის სახანო (1783 წ.), 1768-1774 წლებისა და 1787-1791 წლების ომებში ოსმალეთის ორგზის დამარცხების გზით პოზიციები განიმტკიცა ჩრდილოეთ შავიძღვისპირეთში, რითაც პლაცდარმი მოამზადა ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე შეჭრისათვის. ცხადია, ყოველივე ამას რუსეთი სამხრეთ კავკასიაზე არ გაცვლიდა. ამიტომ იყო რომ **მთელი ოცდაათი წლის განმავლობაში (1771-1801 წწ.) რუსეთი ქართლ-კახეთის სამეფოს რეალურად არ დახმარებია, პირიქით, წინასწარგანზრახულად, გეგმაზომიერად ასუსტებდა ქვეყანას, ამზადებდა მფარველობაში მიღებული სახელმწიფოს დაპყრობას.**

ერეკლე II-მ, როგორც აღვნიშნეთ, ვეღარ გაუძლო რუსეთის ფარულ თუ აშკარა ზეწოლას და ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ პრორუსულ ორიენტაციას

დაადგა. პრორუსული ორიენტაციის რეალიზაციის პროცესში ერეკლე II-მ ბევრი მიუტევებელი შეცდომა დაუშვა. უმთავრესი ამ შეცდომათაგან იყო შემდეგი. ერეკლე II-მ, პრაქტიკულად უარი თქვა პროირანულ და პრორუსულ ორიენტაციებს შორის ლავირებაზე და ქართლ-კახეთის ხსნა მხოლოდ პრორუსულ ორიენტაციას დაუკავშირა. ეს იყო ის რაზეც ოცნებობდა რუსეთის საიმპერატორო კარი, რუსული დიპლომატია. 1771 წლიდან 1783 წლამდე რუსეთის იმპერიას თითიც არ გაუნძრევია ქართლ-კახეთის დასაცავად. ამის მიუხედავად, ერეკლე II-ს ერთხელაც არ უგრძნობინებია ეკატერინე II-თვის, რომ თუ რუსეთი ქართლ-კახეთს არ დაიცავდა, იგი იძულებული გახდებოდა პოლიტიკური ორიენტაცია შეეცვალა. პირიქით, 1783 წელს ქართლ-კახეთი ყოველმხრივ კომპრომიტირებული რუსეთის მფარველობაში შევიდა და ისედაც შეშფოთებული მუსლიმური სამყარო საბოლოოდ აიმხედრა. ერეკლე II-ს არც გეორგიევსკის ტრაქტატის (1783 წ.) დადების შემდეგ გამოუჩენია სიფრთხილე. პირიქით, გეორგიევსკის ტრაქტატი ერეკლე II-მ თავის დამსახურებად მიიჩნია და რუსეთის აღმოსავლურ პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი როლის შესრულება გადაწყვიტა. რუსეთი ერეკლე II-ის გეგმებს მოჩვენებითი ყურადღებით ეპყრობოდა, რაც ქართლ-კახეთის მეფეს დამატებით სტიმულს აძლევდა. ერეკლე II-ის მისწრაფება, რუსეთი რაც შეიძლება მალე შემოსულიყო კავკასიაში, შეუმჩნეველი არ რჩებოდა ირანსა და ოსმალეთს. ორივე ისლამური სახელმწიფო ქართლ-კახეთის დასასჯელად ემზადებოდა. ირანი და ოსმალეთი მხოლოდ შესაფერის დროს ელოდნენ. მალე ცხადი გახდა, რომ რუსეთის იმპერია გეოერგიევსკის ტრაქტატის პირობების შესრულებაზე არც კი ფიქრობდა. 1786 წელს ერეკლე II-მ პრორუსული ორიენტაციის შეცვლა გადაწყვიტა, მაგრამ საბოლოოდ თავი შეიკავა. 1783-1795 წლებში რუსეთმა მრავალგზის დაადასტურა, რომ გეორგეევსკის ტრაქტატის პირობებს არ დაიცავდა. ერეკლე II-მ არც ეს გაითვალისწინა და ისლამურ სამყაროსთან ურთიერთობის მოგვარება არ სცადა. ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთის იმპერიის სატელიტად იქცა, რაც ძალზე აღიზიანებდა ირანსა და ოსმალეთს. 1783-1795 წლებში ერეკლე II-ის დამღუპველი პოლიტიკური კურსი ასე შეიძლება განისაზღვროს: **სრული კაპიტულაცია რუსეთის წინაშე, სრული იზოლაცია ისლამური სამყაროდან (ირანიდან, ოსმალეთიდან).** აღა-მაჰმად-ხანის ლაშქრობა (1795 წ.) იყო ისლამური სამყაროს პასუხი ერეკლე II-ის პრორუსულ პოლიტიკაზე. 1795 წლის შემდეგ ერეკლე II ქვეყანას პრაქტიკულად აღარ განაგებდა (დარჩენილი სიცოცხლე მან თელავში გაატარა, თბილისში აღარ დაბრუნებულა) 1795 წლის სექტემბრიდან (კრწანისის ბრძოლიდან) 1798 წლის იანვრამდე (ერეკლეს გარდაცვალებამდე) ქართლ-კახეთი, ფაქტობრივად, ერთი ცენტრიდან აღარ იმართებოდა, აღარ ფუნქციონირებდა არც ერთი სახელმწიფო ინსტიტუტი. აღა-მაჰმად-ხანის მოულოდნელმა მკვლელობამ იხსნა ქართლ-კახეთი მეორე გამადგურებელი ლაშქრობისაგან, რომლის დამღუპველი შედეგების წარმოდგენა ძნელი არ უნდა იყოს. გიორგი XII-ს (1798-1800) არანაირი საშინაო და საგარე პოლიტიკა არ გააჩნდა. ქართლ-კახეთს რუსი რეზიდენტები (დიპლომატები და სამხედროები) მართავდნენ.

თუ შევადარებთ ერთმანეთს ირანის პოლიტიკას ქართლ-კახეთში 1744-1769 წლებში და რუსეთის პოლიტიკას ქართლ-კახეთში 1770-1801 წლებში ნათელი გახდება:

პირველი. პროირანული ორიენტაციის (1744-1769 წწ.) ქართლ-კახეთი წელში გაიმართა, განმტკიცდა მეფის ხელისუფლება, დაითრგუნა თავადური ოპოზიცია.

პრორუსული ორიენტაციის პერიოდში (1770-1801 წწ.) ქართლ-კახეთში დასუსტდა სამეფო ხელისუფლება, კვლავ იმძლავრა თავადურმა ოპოზიციამ, მოიშალა ისედაც სუსტი ეკონომიკა, დასუსტდა ჯარი, სახელმწიფო ინსტიტუტებმა, პრაქტიკულად, შეწყვიტეს ფუნქციონირება.

მეორე. პროირანული ორიენტაციის პერიოდში ქართლ-კახეთს ნორმალური ურთიერთობა ჰქონდა ირანთან და ოსმალეთთან, ვერ მოგვარდა ურთიერთობა ჩრდილო კავკასიის მთიელებთან.

პრორუსული ორიენტაციის პერიოდში უკიდურესად დაიძაბა ურთიერთობა ირანთან და ოსმალეთთან, კვლავ გრძელდებოდა ჩრდილო კავკასიის მთიელთა გამანადგურებელი თავდასხმები.

ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ ბუნებრივად ისმის კითხვა: რამდენად რეალური იყო პროირანული ორიენტაციის გაგრძელება. ვფიქრობთ, რომ პროირანული ორიენტაციის გაგრძელება სავსებით რეალური იყო. ასეთი დასკვნის გაკეთების საფუძველს გვაძლევს:

პირველი. ერეკლე II-ს ირანის ცენტრალურ ხელისუფლებასთან და ირანულ სახანოებთან ურთიერთობის მოგვარების დიდი გამოცდილება ჰქონდა. (რუსეთის საიმპერატორო კართან და რუსეთის სახელმწიფო უწყებებთან ურთიერთობის გამოცდილება ერეკლე II-ს არ გააჩნდა და იგი მხოლოდ გამოუცდელი ელჩების იმედად იყო);

მეორე: ერეკლე ფლობდა დიდ ინფორმაციას ირანში, ოსმალეთსა და საერთოდ მახლობელ აღმოსავლეთში მიმდინარე მოვლენების თაობაზე (რუსეთსა და ევროპის ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენების თაობაზე ერეკლე II-ს ძალზე მწირი ინფორმაცია ჰქონდა).

მესამე. რუსეთის კავკასიის მთავარი ქედის, კასპიისპირეთისა და ჩრდილო შავიზღვისპირეთის მიმართულებით გააქტიურების პირობებში ირანისა და ოსმალეთისათვის სულ უფრო მნიშვნელოვანი გახდებოდა პროირანულ ორიენტაციაზე მდგარი ქართლ-კახეთის სამეფო. (პრორუსული ქართლ-კახეთის სამეფო სულ უფრო საშიში ხდებოდა ირანისა და ოსმალეთისათვის).

მეოთხე. პროირანული ორიენტაციის ქართლ-კახეთს ჰქონდა შანსი ირანისა და ოსმალეთის მხარდაჭერით მოეგვარებინა ურთიერთობა ისლამის აღმსარებელ ჩრდილო კავკასიის მთიელებთან (პრორუსული ორიენტაციის ქართლ-კახეთის სამეფოს წინააღმდეგ ირანი და ოსმალეთი მუდამ ეფექტურად გამოიყენებდა ისლამის აღმსარებელ ჩრდილო კავკასიის მთიელებს).

მეხუთე. პროირანული ორიენტაციის ქართლ-კახეთს სამეფო სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის ფორტპოსტად ვერ გამოდგებოდა და რუსეთის იმპერიას კავკასიის (ჩრდილო და სამხრეთ კავკასიის) დაპყრობის დაწყება ჩრდილო კავკასიის მთისწინეთიდან მოუწევდა (პრორუსული ორიენტაციის ქართლ-კახეთის სამეფომ რუსეთის იმპერიას საშუალება მისცა ჯერ სამხრეთ კავკასიაში დამკვიდრებულიყო და შემდეგ ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან ერთდროულად დაეწყო ჩრდილო კავკასიის დაპყრობა).

მეექვსე. დაკნინების, სამხედრო-პოლიტიკური დასუსტების გზაზე დამდგარი, პრაქტიკულად დაშლილი, ირანი, ასევე დაღმავლობის გზით მიმავალი ოსმალეთი გაცილებით ნაკლებად საშიში იყო, ვიდრე ნაპოლეონის მძლეველი, ოსმალეთზე და ირანზე მრავალგზის გამარჯვებული, „ევროპის ჟანდარმად" წოდებული რუსეთი.

მეშვიდე. ირანი და ოსმალეთი მუსლიმური ქვეყნები იყვნენ, რუსეთი მართლმადიდებლური. თუ ობიექტურად შევაფასებთ ჩვენს ისტორიას, შეიძლება დავასკვნათ: 1801-1917 წლებში რუსეთმა გაცილებით დიდი ზიანი მიაყენა საქართველოს ეკლესიას ვიდრე ირანმა და ოსმალეთმა ერთად XVI-XVIII საუკუნეებში. ისლამმა ქრისტიანობაზე ვერ იმძლავრა. ეროვნებისა და მართლმადიდებლობის დაცვას უზრუნველყოფდა სამეფო ხელისუფლება (მეფე) და ეკლესია (კათოლიკოს-პატრიარქი). ამიტომ იყო, რომ ქართველთა გამაჰმადიანება მოხდა მხოლოდ საქართველოდან ჩამოცილებულ და ირანთან და ოსმალეთთან უშუალოდ შეერთებულ რაიონებში (ჭარ-ბელაქანში, სამცხე-ჯავახეთში, აჭარაში). ერთმორწმუნე რუსეთმა გააუქმა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, მიიტაცა საქართველოს ეკლესიის კუთვნილი უძრავი და მოძრავი ქონება, გაძარცვა

ეკლესია-მონასტრები, აკრძალა ქართულ ენაზე ღვთისმსახურება, შეავიწროვა ქართველი სამღვდელოება. მსგავსი რამ არც ირანსა და არც ოსმალეთს XVI-XVIII საუკუნეებში არ ჩაუდენია.

მერვე. ისლამურ სახელმწიფოთა გავლენის ქვეშ მოქცევა, ცხადია, ეროვნული და ეკლესიური თვალსაზრისით, დიდ საფრთხეს შეიცავდა. ეს სულაც არ ნიშნავდა იმას, რომ პროირანული და პროოსმალური ორიენტაცია აუცილებლად დაგვაკარგვინებდა ენას, ეროვნებას, სახელმწიფოებრიობასა და ეკლესიას. ოსმალეთის ხანგრძლივი ბატონობის პერიოდში ბალკანეთის ხალხების ნაწილში ისლამი გავრცელდა, მაგრამ ოსმალებმა, ეროვნება და რელიგია ვერ დააკარგვინეს ბერძნებს, სერბებს, რუმინელებს, ბულგარელებს. ქართველები რატომ ვიქნებოდით გამონაკლისი? ჩვენ ხომ ეროვნების, სახელწიფოებრიობისა და ეკლესიის შენარჩუნებისთვის ბრძოლის დიდი გამოცდილება გვქონდა!

ქართველი ერის, ქართული სახელწიფოებრიობისა და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გადარჩენა-არგადარჩენას ქართველობის სულიერი და ფიზიკური სიმტკიცის და გამძლეობის გარდა განსაზღვრავდა საერთაშორისო ასპარეზზე შექმნილი ვითარება, დიდი იმპერიების პერმანენტული კვდომისა და აღორძინების პროცესი.

საქართველოს ოკუპაციის წარუმატებელი ცდა (შეთქმულება ერეკლე II-ის წინააღმდეგ)

ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთითა და ბალკანეთის ნახევარკუნძულით რუსეთი ჯერ კიდევ XVII საუკუნის ბოლოსა და XVIII საუკუნის დამდეგს დაინტერესდა. მართალია, **პეტრე I-მა (1696-1725)** ამ რეგიონების დაპყრობა ვერ მოახერხა, მაგრამ რუსეთის საიმპერატორო კარი უკან დახევას არ აპირებდა. ამ დროიდან დაწყებული რუსეთისა და ოსმალეთის ურთიერთობა მუდმივად დაძაბული იყო. XVIII საუკუნე რუსეთ-ოსმალეთის ომების სერიით აღინიშნა. ერთ-ერთი ომი, კერძოდ, 1768-1774 წლების ომი, საქართველოსაც შეეხო. ამ ომში რუსეთის მიზანს შეადგენდა **ყირიმის სახანოს** ლიკვიდაცია, ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთის დაპყრობა და ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე შეჭრისათვის პლაცდარმის მომზადება. რუსეთის საიმპერატორო კარმა ომში მოკავშირედ ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი ქრისტიანი ხალხებისა და სახელმწიფოების გამოყენების გეგმა შეიმუშავა. რუსი პოლიტიკოსებისა და დიპლომატების აზრით, იმერეთის მეფის **სოლომონ I-ის** მომხრობა ადვილი იქნებოდა, რადგან იმერეთის მეფე სულთნის ვასალი იყო და ოსმალეთს დიდი ხანია ებრძოდა. ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე

II-ის ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა რუსებს საეჭვოდ მიაჩნდათ, რადგან ქართლ-კახეთსა და ოსმალეთს შორის მშვიდობიანი ურთიერთობა არსებობდა.

რუსეთის საიმპერატორო კარი საქართველოში ჯარის გამოგზავნისგან ომის დასაწყისში თავს იკავებდა. საბოლოოდ გადაწყდა, რომ იმერეთის მეფის სოლომონ I-თვის ჯარი გაეგზავნათ. 1769 წლის 27 ივნისს საქართველოში გამოსაგზავნი საექსპედიციო კორპუსის **„მთავარ მეთაურად"** დაინიშნა რუსეთის იმპერატორის სამსახურში მყოფი გერმანელი გრაფი **გოტლიბ-კურტ-ჰენრიხ ტოტლებენი**. საექსპედიციო კორპუსი არცთუ მრავალრიცხოვანი იყო: 3 ასეული (411 კაცი) და 6 ქვემეხი. ცხადია, მცირერიცხოვანი საექსპედიციო კორპუსი იმერეთის მეფეს საჭირო დახმარებას ვერ აღმოუჩენდა. 1769 წლის მარტში პეტერბურგში ჩასული სოლომონ I-ის ელჩი ქუთათელი მიტროპოლიტი **მაქსიმე აბაშიძე** რუსეთის საიმპერატორო კარს იმერეთში 5 ათასიანი ჯარის გაგზავნას თხოვდა. იმერეთის სამეფოში რუსეთის ჯარის გამოჩენა ძალზე გააღიზიანებდა ოსმალეთის სულთანს. უფრო დამაფიქრებელი იყო ის, რომ საექსპედიციო კორპუსის მეთაურად დაინიშნა სახელგატეხილი გენერალი გ. ტოტლებენი. შვიდწლიანი ომის (1753-1763 წწ.) დროს გ. ტოტლებენი რუსეთის იმპერატორის სამსახურში იმყოფებოდა და რუსეთის არმიის ერთ-ერთ კორპუსს მეთაურობდა. 1761 წელს იგი პრუსიის სასარგებლოდ ჯაშუშობის ბრალდებით შეიპყრეს, გაასამართლეს და სიკვდილით დასჯის განაჩენი გამოუტანეს. იმპერატორმა ეკატერინე II-მ მოღალატე შეიწყალა და რუსეთიდან გაძევება აკმარა. 1769 წელს გ. ტოტლებენმა რუსეთში დაბრუნება ითხოვა. თხოვნა შეწყნარებულ იქნა და მალე გენერალი საქართველოში გამოსაგზავნი საექსპედიციო კორპუსის მეთაურად დაინიშნა.

მართალია, რუსეთის საიმპერატორო კარს ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა საძნელო საქმედ ეჩვენებოდა, მაგრამ რუსები შეცდნენ. 1769 წლის აპრილში ომში ნეიტრალიტეტის დაცვის თხოვნით თბილისში მყოფ ოსმალეთის ელჩებთან ერეკლემ მოლაპარაკება შეწყვიტა და ელჩები ქვეყნიდან გააძევა, იმავდროულად საგანგებო საიდუმლო მისიით თბილისში ჩამოსულ რუსეთის წარმომადგენელს ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში მონაწილეობაზე ქართლ-კახეთის მეფემ თანხმობა განუცხადა. 1769 წლის მაისში სოლომონ I თბილისში ჩამოვიდა. მეფეები ოსმალეთის წინააღმდეგ ერთობლივ მოქმედებაზე შეთანხმდნენ.

რა იყო მიზეზი იმისა, რომ პროირანული ორიენტაციის ერეკლე II ასე ნაჩქარევად, დიდი ფიქრისა და განსჯის გარეშე, ჩაება ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში? ამ მოვლენას ერთადერთი ახსნა აქვს. ერეკლე II-მ იგრძნო, რომ რუსეთ-იმერეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი ქართლ-კახეთის გარეშეც შედგებოდა. ისიც ცხადი იყო, რომ რუსეთისა და იმერეთის გაერთიანებული ჯარი სამცხე-საათაბაგოზე ილაშქრებდა – **აწყურის, ხერთვისის, ახალციხისა** და **ახალქალაქის** დაკავებას შეეცდებოდა. ერეკლე II მიიჩნევდა, რომ სამცხე-საათაბაგო ქართლ-კახეთის სამეფოს ნაწილი იყო და თუ ეს ტერიტორია ოსმალეთის ბატონობისაგან გათავისუფლდებოდა, იგი ქართლ-კახეთის სამეფოს შემადგენლობაში უნდა შესულიყო. ერეკლე II-მ ისიც კარგად იცოდა, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარს მისი პროირანული ორიენტაცია არ მოსწონდა. ქართლ-კახეთის ნეიტრალიტეტი რუსეთის იმპერატორს კიდევ უფრო გააღიზიანებდა და გამორიცხული არ იყო, რომ ომში წარმატების შემთხვევაში სამცხე-საათაბაგო ეკატერინე II-ს იმერეთის მეფისათვის ებოძებინა.

რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომში ჩაბმა, როგორც იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის, ისე ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის მხრიდან, დიდი სტრატეგიული შეცდომა იყო. სოლომონ I-ს ომის დასაწყისისათვის უკვე მოგვარებული ჰქონდა ურთიერთობა ოსმალეთთან (იმერეთის მიმართ ოსმალეთის დამთმობი პოლიტიკა რუსეთ-ოსმალეთის ომის დაწყებითაც იყო განპირობებული). ომში ნეიტრალიტეტით იმერეთის მეფე ოსმალეთის სულთნის

კეთილგანწყობილებას დაიმსახურებდა. კიდევ უფრო დიდი შეცდომა დაუშვა ერეკლე II-მ. თბილისიდან გაძევებულმა ოსმალეთის ელჩებმა შეიტყვეს, რომ ომში ნეიტრალიტეტის შესახებ მოლაპარაკების შეწყვეტისა და მათი ქვეყნიდან გაძევების მიზეზი თბილისში რუსეთის წარმომადგენლის ჩამოსვლა იყო. ამ წინდაუხედავი ნაბიჯით ერეკლე II-მ ოსმალეთთან ურთიერთობა გაირთულა. უმთავრესი კი ის იყო, რომ რუსეთის მხარეზე ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა დიდ შეშფოთებას გამოიწვევდა ირანში და დაძაბავდა არა მარტო ქართლ-კახეთისა და ირანის ურთიერთობას, არამედ ირან-ოსმალეთის ურთიერთობასაც. არც სოლომონ I-ს და არც ერეკლე II-ს 1769 წელს არ შეიძლება ცოდნოდათ უმთავრესი: **რით დამთავრდებოდა რუსეთ-ოსმალეთის ომი.** ომში გამარჯვების შემთხვევაში ოსმალეთი იმერეთს სასტიკად ააოხრებდა, კარგი დღე არც ქართლ-კახეთს დაადგებოდა. ასე, რომ მეფეები გაუმართლებელ რისკზე მიდიოდნენ.

1769 წლის აგვისტოში რუსეთიდან საქართველოსკენ დაიძრა საექპედიციო კორპუსი – 480 კაცი და 4 ქვემეხი. 1769 წლის 12 აგვისტოს გენერალი გ. ტოტლებენი ასიოდე კაცითა და ორი ქვემეხით მოზდოკიდან საქართველოსკენ გამოემგზავრა (ჯარის ძირითადი ნაწილი ცოტა მოგვიანებით დაიძრა მოზდოკიდან). მას თან ახლდა რუსეთის წარმომადგენელი საქართველოში **ანტონ მოურავოვი** (1769 წლის 11 ოქტომბრისათვის საქართველოში მყოფ რუსეთის საექსპედიციო კორპუსში ირიცხებოდა 480 კაცი. არასწორია ცნობა , რომლის მიხედვითაც რუსეთიდან საქართველოში გამოიგზავნა 3767 კაციანი საექსპედიციო კორპუსი).

1769 წლის 29 აგვისტოს **ერეკლე II,** კათოლიკოს-პატრიარქი **ანტონ I, გიორგი** და **ლევან** ბატონიშვილები დიდებულებთან ერთად სოფელ **ხოდაში,** სახელდახელოთ მოწყობილ ბანაკში, დიდი ზარზეიმით შეხვდნენ გენერალ გ. ტოტლებენსა და ა. მოურავოვს. 30 აგვისტოს გ ტოტლებენმა უკვე თავის ბანაკში მიიღო ერეკლე II, კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I და ლევან ბატონიშვილი. შეხვედრაზე განიხილეს ოსმალეთთან ომში ქართლ-კახეთის სამეფოს ჩაბმის საკითხი. ერეკლე II-მ იმერეთთან ერთად ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმის პირობად წამოაყენა: რუსეთს საქართველოში უნდა გამოეგზავნა 5 ათასიანი კორპუსი; თუ ეს ჯარი ზამთრის დადგომამდე ვერ მოახერხებდა საქართველოში შემოსვლას, მაშინ ზამთრამდე მისი ნაწილი (1500 კაცი) მაინც უნდა გამოგზავნილიყო, ხოლო დანარჩენი (3500 კაცი) მომავალ წელს უნდა შეერთებოდა საქართველოში მყოფ რუსეთის საექსპედიციო კორპუსს. ერეკლე II-ის გათვლა აბსოლუტურად ზუსტი იყო. რუსეთის 5 ათასიანი საექსპედიციო კორპუსი, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ლაშქართან ერთად სავსებით საკმარისი იყო სამცხე-საათაბაგოს სტრატეგიული სიმაგრეებიდან (აწყურიდან, ხერთვისიდან, ახალციხიდან, ახალქალაქიდან) ოსმალთა განსადევნად. (1770 წლის მარტში ერეკლე II-მ 7 ათასიანი ჯარი შეკრიბა, 2 ათასი კაცის შეკრებას მეფე კიდევ ელოდა, ხოლო 4 ათასი კაცი ყარაბაღის ხანის დასახმარებლად ჰყავდა გაგზავნილი. ასე რომ ქართლ-კახეთში შესაძლებელი იყო 12-13 ათასიანი ჯარის შეკრება. თუ იმერეთის მეფე ამის ნახევარს მაინც შეკრებდა, ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ჯარის რაოდენობა 23-24 ათასს მიაღწევდა). ერეკლე II-მ თითქმის მიაღწია მიზანს. 1769 წლის 22 ოქტომბერს ეკატერინე II-მ საქართველოში გამოსაგზავნი საექსპედიციო კორპუსის რაოდენობა 3767 კაცით განსაზღვრა. ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ჯარი, ერეკლე II-ის, სოლომონ I-ისა და გ. ტოტლებენის შეთანხმებისამებრ, მტკვრის ხეობით **ახალციხისაკენ** უნდა დაძრულიყო. ამ ლაშქრობაზე ბევრი რამ იყო დამოკიდებული. 1770 წლის 24 მარტამდე გ. ტოტლებენი დაახლოებით 1200 კაცით **სურამში** იდგა. 17 მარტს ერეკლე II-ც 7 ათასი კაცითა და 3 ქვემეხით სურამში დაბანაკდა. სურამიდან ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ლაშქარი 24 მარტს **ქვეშხეთში** გადავიდა, ხოლო 14 აპრილს **სადგერთან** (ბორჯომის ახლოს)

დაბანაკდა. 17 აპრილს ქართველთა და რუსთა ჯარი **აწყურის** ციხეს მიადგა. აწყურთან გ. ტოტლებენს ჰყავდა დაახლოებით 600-700 კაცი (დანარჩენი ჯარი გენერალმა სადგერთან დატოვა), თან ჰქონდა 8 ქვემეხი. 17 აპრილსავე დაიწყო აწყურის ციხის ალყა. 18 აპრილს გენერალი გ. ტოტლებენი თავისი ჯარით უკან გამობრუნდა და ერეკლე II ქართველთა ლაშქართან ერთად მტერს შეატოვა ხელში. მეფი თხოვნის მიუხედავად გ. ტოტლებენმა გადაწყვეტილება არ შეცვალა. ერეკლე II-მ აწყურის ციხეს ალყა მოხსნა. 1770 წლის 20 აპრილს **ასპინძასთან** გამართულ ბრძოლაში ერეკლე II-მ სასტიკად დაამარცხა ოსმალთა და ლეკთა გაერთიანებული ლაშქარი და ჯავახეთის გზით გამარჯვებული დაბრუნდა თბილისში.

დღემდე საპოლემიკო საკითხად რჩება გენერალი გ. ტოტლებენის მოქმედება აწყურის ციხესთან 1770 წლის 18 აპრილს. გ. ტოტლებენის მოქმედების ახსნისას ისტორიკოსებმა ოთხი ვერსია წამოაყენეს. გ. ტოტლებენი მოქმედებდა: **პირველი.** თვითნებურად, პირადი შეხედულებით; **მეორე.** უცხო ქვეყნების (ინგლისის, პრუსიის, ოსმალეთის) დაზვერვის მიერ შეთავაზებული გეგმით; **მესამე.** ქართლის თავადების წაქეზებითა და მათი თანადგომით; **მეოთხე.** რუსეთის საიმპერატორო კარის გეგმის თანახმად. ჩვენ მხარს ვუჭერთ ვერსიას, რომლის მიხედვითაც გენერალი **გ. ტოტლებენი მოქმედებდა რუსეთი საიმპერატორო კარის გეგმის თანახმად. გ. ტოტლებენს დავალებული ჰქონდა ქართლის თავადების მხარდაჭერით ტახტიდან ჩამოეგდო ერეკლე II და მოეხდინა ქვეყნის ოკუპაცია.**

აწყურიდან დაბრუნებულმა გ. ტოტლებენმა ქართლის მოსახლეობის რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე დაფიცება დაიწყო. **ეს იყო სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა. გ. ტოტლებენის მიზანს ქართლ-კახეთში სამეფო ხელისუფლების გაუქმება და ქვეყნის რუსეთის იმპერიის იურისდიქციაში შეყვანა შეადგენდა. გ. ტოტლებენსა და მის მხარეზე მყოფ ქართლის თავადებს იმედი ჰქონდათ, რომ ერეკლე II აწყურიდან ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდებოდა, ქართველთა ლაშქარიც განადგურდებოდა და სამეფო ხელისუფლების გაუქმებას წინ ვეღარავინ აღუდგებოდა. რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ ჩაფიქრებული გეგმა გ. ტოტლებენმა ვერ განახორციელა, რადგან ერეკლე II-მ ასპინძის ბრძოლაში გაიმარჯვა და ლაშქართან ერთად სწრაფად დაბრუნდა თბილისში. ამავე მიზეზით სახელმწიფო გადატრიალების გეგმის ბევრი მნიშვნელოვანი დეტალი დღეს ჩვენთვის უცნობია.**

სადღეისოდ ჩვენს ხელთ არსებული მასალიდან რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ ჩაფიქრებული სახელმწიფო გადატრიალების თაობაზე შემდეგი დასკვნების გაკეთება შეიძლება:

1. ქართლის მეფის თეიმურაზ II-ისა და კახეთის მეფის ერეკლე II-ის პროირანული ორიენტაცია, მეფეების კარგი ურთიერთობა **ნადირ-შაჰთან, ადილ-შაჰთან, ქერიმ-ხანთან,** ცხადია, ხელს არ აძლევდა რუსეთის საიმპერატორო კარს. პროირანულ ორიენტაციას ერეკლე II არც თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების (1762 წ.) შემდეგ ცვლიდა. მართალია, ერეკლე II რუსეთის წინაშე ზოგიერთ დათმობებზე მიდიოდა, მაგრამ 1765 წელს მეფე სასტიკად გაუსწორდა რუსეთის წაქეზებითა და თანადგომით ორგანიზებულ ქართლის თავადების შეთქმულებას (პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებას), რომლის მიზანს ქართლში რუსული ორიენტაციის ბაგრატიონების (ქართლის ბაგრატიონების) დაბრუნება წარმოადგენდა.

2. რუსეთ-ოსმალეთის ომის დაწყების დროისათვის (1768 წ.) ერეკლე II-ის პოლიტიკა იმდენად აშკარად პროირანული იყო, რომ რუსი პოლიტიკოსები და დიპლომატები ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ქართლ-კახეთის სამეფოს ჩაბმას საეჭვოდ, საძნელო საქმედ მიიჩნევდნენ. საქმე ის იყო, რომ ოსმალეთის წინაღმდეგ ომში ქართლ-კახეთის სამეფოს ჩაბმა, რაც რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის დადებას ნიშნავდა, დიდ უკმაყოფილებას გამოიწვევდა ირანში.

3. რუსეთის საიმპერატორო კარი შიშობდა, რომ პროირანული ორიენტაციის ქართლ-კახეთის მეფეს იმერეთის მეფე სოლომონ I არ დაერწმუნებინა ოსმალეთის წინაღმდეგ ომში ჩაბმიდან მომდინარე დიდ საფრთხესა და ნეიტრალიტეტის დაცვის გონივრულობაში. თუ ერეკლე II და სოლომონ I ოსმალეთის წინაღმდეგ ომში არ ჩაებმებოდნენ, ოსმალებს საშუალება მიეცემოდათ სამხრეთ კავკასიაში განლაგებული ჯარისა და არტილერიის ნაწილი ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთში გადაესროლათ, სადაც ომის ბედი წყდებოდა.

4. 1768-1769 წლებისათვის შექმნილ ვითარებაში ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის ტახტიდან ჩამოგდების თაობაზე რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებაში არაფერი იყო მოულოდნელი და არალოგიკური. ამ ხელსაყრელ მომენტს, ცხადია, რუსეთი ხელიდან არ გაუშვებდა – ჯარის შემოყვანა საქართველოში ყოველთვის ხომ არ იქნებოდა შესაძლებელი.

5. ერეკლე II-მ რუსეთის საიმპერატორო კარის გეგმები ვერ ამოიცნო, თუმცა დაეჭვებისათვის ფაქტები საკმოზე მეტი ჰქონდა.

6. გ. ტოტლებენის, ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის შეთანხმებით ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ლაშქარი მტკვრის ხეობით უნდა დაძრულიყო **ახალციხის** დაკავების მიზნით. ახალციხის დაკავება სტრატეგიული თვალსაზრისით ყოველმხრივ გამართლებული იყო. ერეკლე II-ისთვის ახალციხის დაკავება იმიტომაც იყო ხელსაყრელი, რომ ჭარ-ბელაქანში (საინგილოში) ჩაბუდებულ და კახეთსა და ქართლში მოთარეშე ლეკებს თავშესაფარი აღარ ექნებოდათ. ამასთან ერთად, ერეკლე II-მ შეცდომა დაუშვა ახალციხეზე ლაშქრობის მარშრუტის შერჩევისას. უმჯობესი იქნებოდა ახალციხეზე ლაშქრობა იმერეთიდან სამცხეში მიმავალი გზების გამოყენებით მომხდარიყო. იმერეთში რუსის ჯარის დაბანაკება და იქედან ოსმალეთის წინაღმდეგ საომარი ოპერაციების დაწყება დააშინებდა გურიისა და სამეგრელოს მთავრებს, რომლებიც იმერეთის მეფეს ეურჩებოდნენ. 1768-1770 წლებისთვის სოლომონ I-ის მდგომარეობა იმდენად მერყევი იყო, რომ 1770 წლის მარტ-აპრილში მეფემ ერეკლე II-ისა და გ. ტოტლებენის დასახმარებლად ქართლში ჯარი ვერ გამოაგზავნა. ასეთ მძიმე ვითარებაში იმერეთში რუსეთის ჯარის შესვლას და იმერეთიდან ახალციხეზე გალაშქრებას დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა ექნებოდა. თუ მაინცადამაინც აუცილებელი იყო ახალციხეზე აღმოსავლეთ საქართველოდან ლაშქრობა, მაშინ გაცილებით უკეთესი იქნებოდა ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ჯარი თბილისიდან ჯავახეთის გავლით შეჭრილიყო სამცხეში და დაეკავებინა **ახალქალაქი, ხერთვისი, ახალციხე** და **აწყური.** იმერეთიდან ან ჯავახეთიდან სამცხეში შეჭრა ხელს არ აძლევდა გ. ტოტლებენს, მას ერეკლე II-ის წინააღმდეგ ქართლის თავადების მხარდაჭერის იმედი ჰქონდა.

7. ვინ უჭერდა მხარს გ. ტოტლებენს ქართლის თავადებიდან ზუსტად ცნობილი არ არის. დადასტურებულია, რომ ერეკლე II-ის წინააღმდეგ შეთქმულებაში აქტიურად იყო ჩართული ორი თავადი – **დავით ქსნის ერისთავი** და **ზაალ ორბელიანი.** 1770 წელს ასპინძის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ, ერეკლე II-მ რუსეთში ელჩობა მიავლინა. ელჩობის ერთ-ერთ წევრს ზაალ ორბელიანს, როდესაც შეუტყვია, რომ ეკატერინე II უკმაყოფილო იყო ერეკლე II-ის პოლიტიკით, რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში განუცხადებია: „თუ მეფე (ეკატერინე II – ვ.გ.) ერეკლეს უწყრება, ან რუსს ვისმე უბოძოს ქვეყანა ან სოლომონსაო." როგორც ვხედავთ ზაალ ორბელიანი ერეკლე II-ის ტახტიდან ჩამოგდების უშედეგო მცდელობის შემდეგაც კი არ წყვეტდა ბრძოლას.

8. რუსეთის საექსპედიციო კორპუსის ოფიცრებმა გენერალი გ. ტოტლებენის მოღალატური მოქმედება იმთავითვე შენიშნეს და პროტესტი გამოთქვეს. ამაში მოულოდნელი არაფერი იყო – გ. ტოტლებენის საქციელი სერიოზული ეჭვების აღმძვრელი იყო. ოფიცრების პროტესტს შედეგი არ მოჰყოლია, რადგან გ.

ტოტლებენი რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ შემუშავებული გეგმის მიხედვით მოქმედებდა, ოფიცრებმა კი, ცხადია, ეს არ იცოდნენ.

9. ერეკლე II-ს პირველი ეჭვი გ. ტოტლებენის მიმართ **სადგერში** გაუჩნდა. ერეკლეს რჩევის მიუხედავად გ. ტოტლებენმა რუსული საექსპედიქიო კორპუსის ნახევარი და ექვსი ქვემეხი სადგერში დატოვა. აწყურთან რუსებს სულ 8 საველე ქვემეხი ჰქონდათ. ეს ქვემეხები სადგერიდან აწყურისაკენ ქართველებმა გადაიტანეს. რატომ დატოვა გ. ტოტლებენმა ჯარის ნახევარი და ექვსი ქვემეხი სადგერთან? ცხადია, გ. ტოტლებენი აწყურის ციხის აღებას არც აპირებდა. მის მიზანს შეადგენდა ერეკლე II-ისა და ქართველთა ლაშქრის მტკვრის ხეობაში შეტყუება, აწყურის აღებისთვის ბრძოლის დაწყება და შემდგომ ქართველთა ბრძოლის ველზე მიტოვება. გ. ტოტლებენს საკმაოდ კარგი საბრძოლო გამოცდილება ჰქონდა, მან შესანიშნავად იცოდა თუ რა მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა რუსთაგან მოულოდნელად მიტოვებული ქართველთა ლაშქარი. გ. ტოტლებენის გეგმის მიხედვით, ერეკლე II ბრძოლაში უნდა დაღუპულიყო, უნდა განადგურებულიყო ქართლ-კახეთის ლაშქრის ძირითადი ნაწილი. ამის შემდეგ რუსის ჯარი ადვილად დაიკავებდა ქართლის სტრატეგიულ პუნქტებს და მოღალატე თავადების დახმარებით მოსახლეობას რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე დააფიცებდა. ჩრდილო კავკასიიდან საქართველოში გადმოსასვლელი გზა ამ დროისათვის უკვე გახსნილი იქნებოდა და საჭიროების შემთხვევაში დამატებითი ჯარის გადმოყვანა არ გაჭირდებოდა.

10. სადღეისოდ ჩვენს ხელთ არსებული მასალებიდან არ დგინდება რა გეგმები ჰქონდა რუსეთს ქართლ-კახეთში შეთქმულების წარმატების შემთხვევაში – ქართლ-კახეთის სამეფო უქმდებოდა და უშუალოდ უერთდებოდა რუსეთს, თუ ერეკლე II-ის ნაცვლად ტახტზე რუსული ორიენტაციის ბაგრატიონს (ქართლის ბაგრატიონს) აიყვანდნენ. არ იყო გამორიცხული ქართლის თავადების ოცნების ასრულებაც – ქართლის კვლავ ცალკე სამეფოდ გამოყოფა.

11. რუსეთის საიმპერატორო კარის გეგმა ვერ განხორციელდა – შეთქმულება ჩაიშალა. ასპინძის ბრძოლიდან დაბრუნებულმა ერეკლე II-მ გ. ტოტლებენის მოქმედება აღკვეთა. რუსეთის საექსპედიციო კორპუსი იმერეთში გადავიდა.

12. ერეკლე II-ის წინააღმდეგ მოწყობილ შეთქმულებას უკვალოდ მაინც არ ჩაუვლია. ერთის მხრივ, ერეკლე II მიხვდა, რომ პროირანულ ორიენტაციას რუსეთი აღარ აპატიებდა და ხელსაყრელი მომენტის დადგომისთანავე მისი ტახტიდან ჩამოგდებას ისევ შეეცდებოდა. თუ ერეკლე II მეფობას საერთოდ არ დაკარგავდა, ქართლის კვლავ ცალკე სამეფოდ გამოყოფა და იქ რუსეთის ერთგული ბაგრატიონების (ქართლის ბაგრატიონების) გამეფება ირანის დასუსტების შემთხვევაში რუსეთს არ გაუჭირდებოდა. მეორეს მხრივ, ერეკლე II შიშობდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიასთან სამხედრო- პოლიტიკური კავშირით განაწყენებული ირანი და ოსმალეთი ერეკლე II-ის აღარ ენდობოდნენ. **ქართლ-კახეთის მეფეს არჩევანი ცუდსა და უარესს შორის უნდა გაეკეთებინა.** 1770 წელი გარდატეხის წელია ქართლ-კახეთის სამეფოსა და საერთოდ მთელი საქართველოს (მთელი კავკასიისაც!) ისტორიაში. ერეკლე II-მ პრორუსული ორიენტაცია არჩია და მისი რეალიზების გზების ძიებას შეუდგა.

საქართველოს ტრაგედია დასასრულს უახლოვდებოდა.